

Jelenkor

ELBESZÉLÉS:

BERTHA BULCSU
MÉSZÖLY MIKLÓS
SZÁSZ IMRE
TÍMÁR MÁTÉ

VERS:

ALBERT ZSUZSA
ARATÓ KÁROLY
BÁRDOSI NÉMETH JÁNOS
KERÉNYI GRÁCIA
LAKATOS ISTVÁN
REMÉNYI BÉLA
SZÜTS LÁSZLÓ
TAKÁCS IMRE
TAKÁTS GYULA

TANULMÁNY:

BOHUNICZKY SZEFI

CIKK:

BENEY ZSUZSA
GYURKÓ LÁSZLÓ
FÁBIÁN ISTVÁN
PÁKOLITZ ISTVÁN
TELEGDI POLGÁR ISTVÁN
TÜSKÉS TIBOR
ÉS MÁSOK ÍRÁSAI

KÉP:

BERNÁTH AURÉL
KÁNTOR ANDOR
KOLBE MIHÁLY
MARTYN FERENC

MAGYAR ÍRÓK
ÚJ MŰVEI
A
MAGYAR ÍRÓK
KÖNYVESBOLTJÁBAN
(PÉCS, KOSSUTH LAJOS U. 5.)

Vers:

BERDA JÓZSEF:	<i>Így igaz</i>
DUDAS KÁLMÁN:	<i>Szederillat</i>
FODOR ANDRÁS:	<i>Tengerek, dombok</i>
GARAI GÁBOR:	<i>Emberi szertartás</i>
KESZTHELYI ZOLTÁN	<i>Válogatott költemények</i>
KÖNYA LAJOS:	<i>Hazai táj</i>
PAKOLITZ ISTVÁN:	<i>Altató</i>
RABA GYÖRGY:	<i>Nyílt tenger</i>
TAKÁTS GYULA:	<i>Virágok virága</i>
VARNAI ZSÉNI:	<i>Légy boldog, te világ!</i>

Próza:

BARABÁS TIBOR:	<i>Génuai randevú</i>
DARVAS JÓZSEF:	<i>Végig a magyar Szaharán</i>
GODA GÁBOR:	<i>Fontos történetek</i>
GRANASZTOI PÁL:	<i>Vallomás és búcsú</i>
GYETVAI JÁNOS:	<i>Válságos éjszaka</i>
ILLES BÉLA:	<i>Kenyér</i>
KÁRPATI AURÉL:	<i>Tegnapról maig</i>
KENDE ISTVÁN:	<i>Jó reggelt, Afrika!</i>
KOMLÓS JÁNOS:	<i>Elárult ország</i>
LÖRINCZE LAJOS:	<i>Édes anyanyelvünk</i>
MATE GYÖRGY:	<i>Viharos üdülés</i>
MESTERHAZI LAJOS:	<i>A négylábú kutya</i>
MURÁNYI-KOVÁCS ENDRE:	<i>A kalóz leánya</i>
NÁDASDI PÉTER:	<i>Imre két házassága</i>
NEMETH LÁSZLÓ:	<i>Sajkodi esték</i>
ROMAN GYÖRGY:	<i>Krajcáros kalandorok</i>
SÁNDOR KÁLMÁN:	<i>Diszes esküvő</i>
SINKA ISTVÁN:	<i>Eltűnik a hóri domb</i>
SZABÓ MAGDA:	<i>Álarcosbál</i>
SZABÓ PÁL:	<i>Szereposztás</i>
SZÁNTÓ GYÖRGY:	<i>A javíthatatlan javító</i>
SZECHENYI ZSIGMOND:	<i>Ahogy elkezdődött</i>
THURZÓ GÁBOR:	<i>József és Putifárné</i>

Felénkör

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

IV. évfolyam, 3. szám

Megjelenik kéthavonta
a Baranya megyei Tanács kiadásában

1961. június

Szerkeszti:

Borsos József, Csorba Győző, Kolta Ferenc, Tüskés Tibor (főszerkesztő)

A szerkesztő bizottság tagjai:

Bárdosi Németh János, Bertha Bulcsu, Gyenis József, Katona Ferenc, Örsi Ferenc,
Pákolitz István, Pál József, Sarkadiné Hárs Éva, Thiery Árpád
és Pörös Imre (műszaki szerkesztő).

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Pécs, Széchenyi tér 16. Postafiók: 24. Telefon: 13-05.

Szerkesztőségi órák kedden és pénteken 17–19 óráig.

Kéziratot nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

TARTALOM

<i>Timár Máté</i> : Tegnap emléke (elbeszélés)	219
<i>Takács Imre</i> versei	224
<i>Albert Zsuzsa</i> versei	226
<i>Káldi János</i> : Téli sirató (vers)	227
<i>Sobor Antal</i> : Felhők szállnak kelet felé (elbeszélés)	228
<i>Takáts Gyula</i> : Verses-füzetemből	237
<i>Szilágyi Ferenc</i> : Kínai pillanat (versek)	239
<i>Pálos Rozita</i> versei	241
<i>Bródy László</i> : Tapolca (vers)	241
<i>Mészöly Miklós</i> : Találkozás (elbeszélés)	242
<i>Bárdosi Németh János</i> versei	253
<i>Kerényi Grácia</i> versei	254
<i>Bohuniczky Szeffi</i> : Arcképvázlat Pap Károlyról	256
<i>Makay Ida</i> : Mi nem hazudtuk (vers)	262
<i>Lakatos István</i> : Nyáréji álom (vers)	263
<i>Buzás Andor</i> versei	266
<i>Bertha Bulcsu</i> : Hőség (elbeszélés)	263
<i>Szűts László</i> versei	272
<i>Reményi Béla</i> : Visegrádi vízió (vers)	273
<i>Arató Károly</i> versei	275
<i>Szász Imre</i> : Egy óra a délutánból (elbeszélés)	276
<i>Alekszej Konsztantyinovics Tolsztoj</i> versei. <i>Tarbay Ede</i> fordítása	281

FIATALOK

<i>Sipkay Barna: Tavasz az udvaron (elbeszélés)</i>	— — — — —	283
<i>Nagy Margit versei</i>	— — — — —	288
<i>Temesi József: Az öreg Dulai (elbeszélés)</i>	— — — — —	289
<i>Kerék Imre versei</i>	— — — — —	295

PILLANATKÉP

<i>Thiery Árpád: Új rang</i>	— — — — —	297
------------------------------	-----------	-----

DOKUMENTUM

<i>Kolta Ferenc: Rudnay Gyula néhány levele</i>	— — — — —	307
---	-----------	-----

JEGYZET

<i>Ordas Iván: Urbán Ernő</i>	— — — — —	315
<i>Telegdi Polgár István: Fordítónak lenni...</i>	— — — — —	319
<i>Fábián István: Az egzisztencializmus után</i>	— — — — —	325

SZEMLE

<i>Tüskés Tibor: Szántó Tibor: Valamelyik parancsolat</i>	— — — — —	330
<i>Pákolitz István—Beney Zsuzsa: Kalász Márton: Ünnepe előtt</i>	— — — — —	333
<i>Gyurkó László: Birkás Endre: Elfelejtett emberek</i>	— — — — —	337
<i>Szederkényi Ervin: Papp Lajos: Kikiáltó</i>	— — — — —	339
<i>Nagy László: Szimonov új regényéről</i>	— — — — —	341

KÉPEK

A címlaprajz *Martyn Ferenc* műve. (Illusztráció *Az apostolhoz*)
A belső rajzok *Bojár Iván* és *Horváth Ferenc* munkái

A műmellékleten:

Bernáth Aurél: Lánchíd
Kántor Andor: Pécsbánya
Kolbe Mihály: Kakas
Kolbe Mihály: Anyaság

(Foto: *Sarkadiné Hárs Éva*)

Évi előfizetés díja: 48,— Ft, példányonkénti ár: 8,— Ft.

Csekkszám: OTP 349—803. Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető minden postahivatalnál és a Posta Központi Hírlapirodánál (Budapest V., József Nádor tér 1.). Egyéni előfizetési csekkszám száma: 61 068. Kúzeleti előfizetési csekkszám száma: 61 066, vagy átutalás az MNB 8. fióknál vezetett egyszámlára.

Tímár Máté

Tegnap emlék

I.

Szitakötő szállott a mezsgyén nőtt kökénybokor vezérágára, alig néhány méternyire hozzánk. Gyöngyszemű hatalmas fejét karcsú potrohához érintette, majd kirúgta magát az ág hosszában. Így illegette magát nágykecsesen, mint egy álmából serkent színésznő, aztán forgószél hirtelenségével felkerekedett és tovaúszott a kiégett tarló fölött.

Augusztusvégi délután volt, rekkenő forróság, melyben egyaránt nyelvelt kanász és barom. Száraz orral ténferegtek a tehenek, lomhán vánszorogtak a disznók, tátott szájjal nyelveltek a libák, mi pedig, a kanásznépség, kabátjainkon hencseregve eluntuk már a játékot is. Szótlanul néztük az illanó kecses rovat s valójában mégis csak akkor fordult utána az értelmük is, amikor Tóth Jóska, a Gergely Gergely gazda kanásza elrikkantotta magát.

— Nézzétek, mekkora szitakötő!

Ámen volt ez az unalomnak.

Hornok Irén letette vöröses-sárga hajú tengericső babáját. Hanyecz Laci a kukoricagyökér pipát, amit javában faragott, Bula Péter belérúgott a gőzkazánná formált cseréphéjű tökbe s Oláh Laci kalapja mellé szúrta a zsákvarró tűt, amivel tövist bányászott a nagylábaujjából. Még szegény, hibásfejű Oláh Őrsének is értelemmel villant a szeme. Felugráltunk mindahányan, és a szitakötő nyomába iramodtunk.

Szállt, lebegett az, a jótét lélek, mint valami testetöltött illúzió s aztán ráereszkedett az országútmenti kilométerköre, ahol utolérte a halála.

A gyilkos botot Bula Péter dobta, de a Káin-szándék közös volt mindnyájukban, akár a nyomában kullogó büntudat. Álltunk és néztük az elformátlanodott rovarroncot, mely egy csupaillat vadgyopár virágcsészéjén feküdt. Bizony bántuk, hogy pontot tettünk tüneményes léte után. Jobb lett volna cérnára kötve repülőgépet játszani véle, vagy társat fogni hozzá és birkóztatni őket.

Szinte jól esett hallani Hornok Irént.

— Én azt mondom, temessük el!

Ritka egyetértésben kiosztottuk a szerepeket.

Tóth Jóska lett a pap, Oláh Laci, Hanyecz Laci a sírásók, én a szomorú szívű apa, Irén a gyászoló anya. Csak szegény félházhelyes Oláh Őrsének nem jutott feladat, kineveztük tehát siratóasszonynak.

Kibontott tökvirágra fektettük kedves halottunkat, pipacsszirom lett a szemfedélje s az én játéktanyám udvarán megkezdődött a gyászszertartás. Komoran, ünnepélyesen.

Perceken belül elkészült az araszos-mély sír, búzavirág kék szirmával kibéleltük s Tóth Jóska kihúzott ingderékkel, papos hangon kornyikált.

— Dominusz vobiszkum.

— Deo gráciász — rezegettette reá Bula Péter, a kántor, mire menten kies-tem az áhítatból.

— Ide et kum szpiritu tuó való, még ezt sem tudod?

Nekem rontanak mindahányan. Micsoda apa az, aki a fia temetésén is okoskodik? Szégyellhetném magamat.

Hamar végére értünk a liturgiának. Tanyai gyerekek, alig évente egyszer falujárók voltunk s ha havonta misét mondani hintón jött a pap a polyákhalmi kápolna iskolába, inkább a harangláb alatt vártuk, mikor ránthatjuk meg a szűzmáriás csengő kötelét. Itt pedig ugyan nem ragadt reánk a reszponzorium tudománya.

A kántor búcsúztatni kezdte a szitakötőt. Összehebrelt az füt, fát, mindent a Jézus az én reményem dallamára, mi pedig úgy tettünk, mint akinek esztét vette a fájdalom.

— Kicsikém, egyetlenkém — keserveskedte Irén. — Letépett virágom.

— Ne sirjál, édesanyja — vigasztaltam, ahogy temetésen láttam. — Ezen már nem lehet változtatni.

Csak Oláh Örzse, a hivatásos siratóasszony vonta ki magát a könnyes gyászból. Tátott szájjal bámészkodott egy bús krúgással nyugatra húzó darumadár után.

Főtisztelendő Tóth Jóska elunta az érdektelenséget. Teljes erőből fájós lábára hágott, mire Örzse felordított és elálló füleibe kapaszkodott.

A temetés véget ért menten. Jóska elszántabb volt, Örzse vagy tíz évvel vénebb s csak gyenge elméje számúzta örökös kanásszá férjhezmenés helyett. Verekedtek. Betaposták a sírt, széjjelgázolták gyufásdobozban formált sárvályogból épült tanyámat, letiporták kulacsból öntözött pártenyérnyi búzavetésemet s már a Jóska majorudvarán folyt a háború, amikor Oláh Laci fegyverszünetet kiáltott.

— Hé! Kukoricába ment a jószág.

Jóska öklözött még egyet Örzsen, az utolsót rántott vörhenyes haján, majd uccu neki, vesd el magad, ostorvégre kaptuk tilosba szökött barmainkat és viszszereltük a tarlóra.

A tehenek lomhán kérőztek, a libák szárnyuk alá dugott fejjel szundikáltak, a disznók rőfögve dúrtak földimogyoró és más jóízű gyökerek után. Csak mi, kanásznép, nem tudtuk, mivel verjük agyon az időt.

— Tartsuk meg az Irén lakodalmát Hanyecz Lacivel, amit tegnapelőtt elvert a záporosó — javasolta Tóth Jóska.

— Jó, jó, de mi lesz a vacsora? — okoskodott Bula Péter. — Mert üres haszal lakodalmat a cigányok se tartanak.

— Lopok sütnivaló kukoricát. A másik dűlön éppen csövedzik a sarjúvetés — ajálkozott a vőlegény.

— Hozok gyümölcsöt a Tonti Hagács kertjéből — eszmélt Péter s háttal fordult a föld felé bágyadozó napnak.

Maradék-kanászok csoportokra szakadozva vártuk a készet. Oláh Laci alagutat ásott a kilométerkő alá, Tóth Jóska nagy kanunkat nyergelte, Irén mar-

mancsikvirágot fűzött békalencseszárra, menyasszonyi koszorúnak. Én Oláh Örsével kötözködtem.

— Te Örzse, adj sugárnakvalót a Bimbótok farkából.

— Nem adok, mert megver édesapám.

— Akkor veszek — s már indultam is a tőgyével harangozó tehén felé. Bunkóbotja zúgva repült utánam s nagyot koppant a bokámon. Lekucorogtatott a fájdalom. Keserű könnyeket sírtam, míg nagykorúvá nem forrt bennem a harag. Hanem akkor ragadtam a karikásostort, sántikálva utána futottam. Vágtam, mint a répát. Kitérni nem tudott, szembefordulni nem mert, hangos, óbégató sírással irányt vett a tanyájuknak. S állatai rendre utána.

Míg én Örsével rontottam a békét, a vőlegény is térült a kukoricával. Tüzet rakott egy disznódúrársban s a pörkölődő, tejes tengeri illatára összeszaladt szájunkban a nyál. Hát még amikor Péter is kirakta inge derekából a nézni is jóízú gyümölcsöket?!

— Hát akkor kezddhetjük az esküvőt — készült papi szerepére Tóth Jóska, húzkodva kifelé az ingét. Irén is felállott, fején marmancsik koszorújával. Szépen, akár egy valódi menyasszony.

— Menjetek az égi csudába, két szentfazék — ágáltunk mindannyian egyszerre. — Azt megtartottuk a minap, csak a lakomát verte széjjel a záporosó.

S már vetődünk is a karamellillatú sültkukoricára, hamvasszemű szőlőre, asszonyforma körtére, öklömnyi ringlőszilvára. Főtisztelendő Tóth Jóska is kilépett az egyházi rendből. Csak Irén sírt keservesen, fején hervadó marmancsik koszorújával, mintha érezte volna szegény, hogy az igazi esküvőt elsajnálja előle az élet...

II.

Irén éneklő sírással sírt s dülönnyire a Vaszkóék topolyafái is sírtak. Zizegett a sok levél, alig értették egymás szavát tőle a csöszök. Miszter Forgács Mihály, az ugarok őre s Katona Lajos bácsi, aki a polyákhalmi pusztaságra vigyázott. Ez volt a diétázóhelyük vagy tíz esztendeje s az időpont is azonos, amikor összeértek a kerüléssel.

Két öreg, együtt másfélszáz esztendő.

— Lejárt hát Bethlennek — ásított Lajos bácsi. — Az új gróf majd megmutatja, mit tud.

— Semmit — lázadt az öreg Miszter. — Egyik se tud itt semmit, mert nem is akar. Csak ne hozott volna haza a lábam, meg a hajó, Amerikából.

És kezdte, mint szokás szerint.

— Tudja komám, milyen úr voltam én Amerikában? Miszter! Miszter Forgács Mihály. Az elnök se volt több, Miszter Prezident, mert, hogy ott úgy szólítják. Megérkeztünk Nevijorkba. Akkora házak voltak, mint a templom keresztje a földhöz, minálunk. — Nézte a tippanszálon végigsétáló katicabogarat, gondolkozott. — Alacsonyat is mondok. Hiszi, nem, akkorák, mint ide a holdvillág. Házam volt Detroitba, nagy kertem. Kalapba járt az asszonyom.

Vén Katona elunta a dicsekvést.

— Mért hozta haza akkor kendet az ördög?

— Örökkön paprikáskrumplira éheztem, a Körös vizéből inni s megholtak napján mindszentvirágot tenni az édesszülém sírjára. — Elkomorodott. — De volt baj más is. Hazamentem, ingvállban találtam az asszonyt. Az ágy szélén ült a polyák korcsmároossal. Azt mondta, nagyon melege van. Harmadnapra pedig eltörték az oldalbordámat.

— Elesett kend?

— Afanét. Sztájkoltak a többiek, én meg felvettem a munkát, mert háromszoros pénzt kínált a Miszter Inzszenér.

— Piszkos gazember kend!

— Mért s hogyan?

— Merthogy pénzzé tette a becsületét.

Hallgattak jóízút s Lajos bácsi figyelte, mit cselekszik az a másik. Szöszmötölt a pipájával, azután folytata.

— Nyolc hold földet vettem itthon, de csak hatra futotta a pénz. Ló is kellett, kocsis is, esztendő kitartás is. Adott a bank, így Forgács uram, úgy Forgács uram. S mikor lejárt a fizetség terminált ideje: Hallja kend, fizet, vagy pereg a dob. Azt mondtam: Ha az úr, úr a számon, én se legyek kend a magáén! Kimocskolt, hogy: Piszkos kominista! Elúszott minden.

— Ötven esztendeig szolgáltam egy gazdát — keseregte Lajos bácsi. — Amikor nem bírtam, betéteztetett csősznek.

— Piszkos a világ.

— Az, ráférne egy kis megreperálás.

Vén Miszter elővette a pipáját s szíve üres-hidegen, majd belélyukadt a két arca.

— Tudja Lajos, maradt nékem egy leányom Amerikában. A Moni. Talján hentes az ura. Írattam néki, mert tudom az adresszát. Küld az majd nékem vagy száz dollárt, meglátja és magát is megtisztelem belőle. No, adjon már egy pipa dohányt.

Lajos bácsi kezébenyomta a disznóhólyagból készült dohányzacskót s huncutkás mosoly ráncolta a szemét a százdolláros miatt. Vén potyás ez a Miszter! Éppen azt szándékozta kérdezni, hogy Amerikában van-e topoliyafa, amikor elébük dobbantott Tonti Hagács, a másdülői kertész.

— A teremtsit a jódolguknak — kezdte köszönés helyett adtateremtettével, de mivelhogy okos, urak között forgolódott embernek tartotta magát, utánaragasztotta: — kérem! Itt hencseregnek s ellophatják maguktól a félvilágot!

— Azt a felét, ami a grófoké, nyugodtan. No, de ki halt meg, József? — játszott a bambát Miszter, mert a vicc minden bajra ír, akár a pióca.

— Az ördög fenéje! — dühöngött Tonti Hagács és keskeny-hegyes szőlőkapáját úgy a földhöz verte, hogy megbicsaklott a nyelén. — Összepocsékolják az adófizető polgár kertjét, lerázzák a gyümölcs színét, a csőszök pedig mereshetnek, akár a terhes asszonyok. Ezért fizetem én a csőszbért?

Katona Lajos bácsi angyalfehér bajuszát sedergette nagy érdektelenül, Miszter pedig, akinek járásához tartozott a kert, imigyen gondolkozhatott: ni, hogy játssza a gazdát a riherongy! Megesett leányt vett feleségül, akinek a hálótárs-gazda két hold földdel tömte be a száját, azon gyötri a szőlőt. Leányai Pesten szolgálnak s úri gazdájukról levedlett pantallóban Hagácskodik. Még, hogy fizet! Öt esztendeje adós azzal a néhány liter búzával, ami a csősz illetné. Hangosan azonban csak a szelíd kérdés lett hallható, mert bolond az, aki szalmával oltja a tüzet.

— Kire gyanakszol, öcsém?

— József fiam azt mondta, kérem, hogy a Bula gyereket látta szaladni. Azt, aki latorbandájával a Gergely gazduram tarlóján szokott legeltetni.

— Ki is lehetne más? — nézett egymásra a két öreg. — Ők a mi életünk megkeserítői.

A dülő végén Táncosléptű Oláh Istvánnal találkoztak, aki Örzse leányát taszigálta maga előtt. Ő is istennel köszönt.

— Mért nem vigyáznak, hiszen az a dolguk? Jó-jó, öregek, de azért nem kéne eltérni, amit ezek a júdásfattyak véghezvisznek. Maguktól még az Öregistent is letaszíthatnák a trónusáról.

— Most jött el a számadás napja, öcsém — nyugtatta Miszter és megrázta bütykös somfabotját.

III.

Lustára ettük magunkat és feszülő hasbőrrel hencseregtünk az útmenti árok porcfüvén. Hanyecz Laci elkészült csutkató pipájából kolytolt, mint valami mézeskalácsos török, mi pedig, többiek, újságpapírosba tekert kukoricacérnát szivaroztunk, s méltóságosokat köpködtünk, ha nyelvünk hegyét csípte a füst. Irén teltbegyű libáit követte hazafelé, a nap szokásos járását lefelé, úgy látszik megfáradott bámészkodásban.

— Napok óta sír a szolgáló, meg hány — titokzatoskodott Tóth Jóska, a legnagyobb kamasz. — Azt mondta Mihály bácsi, az öregbéres, hogy gyereke lesz. Pista bátyám, a középső béres volt a szeretője...

Úgy hallgattuk, bizsergő nemiséggel, mint valami égbéli csodát s hogy mondja, ugyan instáltuk. De hát békétlenkedett a jószág.

— Tartsuk jól tökkel — komendálta Bula Péter. — Van Gergely gazdának ügyis elég, azt mondta édesapám.

Megterítettük a tarlót s körbehasalva szomjúhoztuk a nagy misztériumot, amikor reánszakadt a világvége.

Először Táncosléptű Oláh István ugrott ki a kukoricásból, grabancon ragadta Hanyecz Lacit s mérte a nem-jót az Örzse botjával. Bula Péternek Tonti Hagács jutott, nekünk Oláh Lacival a két csősz. Tóth Jóska maradt egyedül szűzen s Örzse csorgónyalú bámászkodónak.

Jussoltuk az olvasatlant s a bűneink sorát hallgathattuk ráadásnak.

— Te anyagyász! Jól esett a szőlőm? — kajánkodott Tonti Hagács. — Fizethet apád, mert felbecsültetem a kárt!

Hanyecz Laci brummogva sírt, mint a nagybögő, ha bánatos a cigány.

— Nekünk jószágunk sincs, István bátyám, csak komázni jöttem.

— Ki hasgatta széjjel bicskával az Ugrinék görögdinnyéjét? — vallatta Oláh Lacit Katona Lajos bácsi. — Hát a csőszkunyhóm, ki gyújtotta fel?

Engem is dolgozott becsülettel az öreg Miszter, pedig mindig húséggel hallgattam amerikai történeteket. Szóvá is tettem két botütés között.

— Nem írok több levelet a lányának, Mihály bácsi. Se a benőtt körmöt nem operálom ki a nagylábaujján.

Tóth Jóska, kedves cimboránk váltott ki bennünket. Összeterelte, tanyáink felé ostromozta állatainkat, azután nagyot kiáltott.

— Megy a jószág, világnak. Ha kárt teszen, a csőszök, Hagács meg Oláh István az okozója!

Megálltak az ütlegek, szuszogtak az ítélethozók, mi pedig tapogatva ott, ahol nyikkant a fáj, kereketoldottunk barmaink nyomában.

Leszállott az este, ködbeoldódott a leáldozott nap utolsó vörössége is. Hüvös szellő borzolta a hajladozó kukoricákat és szórta a termékenységsárga porát.

Kútágasok nyikorogtak, kutya ugattak, lovak nyerítettek az itatóvályuk fölött s valahol fürjházas pár rikoltzott egymás után. Kkksss, kkkss, hol vagy, hol vagy, pitty-palatty, pitty-palatty, itt vagyok, itt vagyok! — harsogott a hangjuk. Fények villantak itt-ott s a távolabbiakról azt sem tudhatta az emberfia, lámpavilágok-e, csillagok-e.

A polyákhalmi iskola udvarán Palercsik iskolaszolga Űrangyalára csendítette a harangot...

*

S én most is azt a harangzsongást hallom, amikor emlékezetembe visszaködlik a régelejtett tegnapi emlék...

Takács Imre versei

Csikorgó dal

Csikordul
életem alatt a hó.
Mégfagy rajta a tulipán,
sárgarigó.
Leszédül rá a boldogság.
Telt Hold alatt
emlékeim lemeztelenednek,
hogyan megfagyjanak.

Föl kéne a nádist gyűjtani,
hadd nyilana
— jégkötésekből recsegve —
csöpp ablaka
a sereg vályogháznak...
Kiálthatsz föl, a csillagok
meg nem állnak.

Mint Jézus — egy északi sarki —
a sík tavon
viszem sok lelkemre száradt
gondolatot.
Nem szögeztek keresztre
33 éves koromban;
a sors feszít:
dobálja rám a köznapok
görcs köveit.

Jégtáncosok zenéjét
hozzák haza —
jön a TV-ről hangos
lányok hada.
Jégtáncos lehetnék —
van jég,
égne a nád,
ropogásával adna
zenebonát!

Autót vehetnék — szórva
a megspórolt pénzt,
s lehullnék egy autóbontó
kacatjaként.
Végül az anyag is kifárad!
Én pihenten
alkotni szeretnék fák közt,
napos kertben...

Csikordul
életem alatt a hó.
Csillagtársaság! — nem vagy
megnyugtató.
Anarchista ábránd se békít.
Tünt ifjúság!
ne szégyelld a megfeszítetlen
férfi dalát.

Jöjjön a Föld utánunk

Hűen vágyainkhoz,
mi sokan fölröppentünk
a béke fölmelegedő délelőttjén.

A siklás könnyedebb lett,
és mint a vitorlázók:
egyre nagyobb tájakat láttunk magunk alatt.

Még hívtunk benneteket,
még láttuk arcotokat,
kezünkön még érzett a kapa nyele.

Lent még a táj is mozgott,
nem csak, mert mozdították,
büntelenül szállhattunk volna le közétek ...
S micsoda talajmenti
fagyhullám koloncolt le
titeket, hogy bűn lett már röpülésünk?

Bűn és egyszerre rabság,
fáztunk lágy melegünkkel,
mint antennák drótjaira szaggatott zöld levelek.

Es kín lett hallani itt
világok versengését,
bánatunkban szólni se tudtunk hozzátok.

Ma mint az úrhajósok:
„Jöjjön a Föld utánunk,
nem akarunk kihalt csillagon lakni” — ezt kiáltjuk.

Veletek osztott szépség
tölti csak örömiinket,
mozduljatok, hadd éljünk egy elembe!

Hűek leszünk mi ott is,
a régi siratásán,
hűségünket mérjétek mégis a vágyak másán.

S ahova elszegődtünk
röpülő kalauznak,
nem leszünk ott elcsatangoló fickók.

Lábunkat nem kényesen
mellétek, sárba tesszük,
nagy útjaink tapasztalása hív benneteket.

Albert Zsuzsa versei

Fiatalasszony éneke

Most harmincöt perc szabadidőt nyertem,
nem kötöz család, hivatal,
félév alatt ha megöregedtem,
hadd legyek félórát fiatal.

A kályhában ég már a tűz,
tudom, mi lesz a vacsora —
virágzik bennem máglyatűz,
sárgaliliom mámore,

jeleket éget bőrömnön,
ecettel tölti örömöm,
kezemet tüskerózsa sebzi,
engedném, nem eresztí —

Kezedbe fogj már fakanalat —
kiált a konyha, és szólít a kés,
ugrál a spenót fedő alatt —
kevés az idő, ó jaj, kevés

báránycát szülni, szoptatgatni,
szeretőmnek is inni adni,
pénz után futni kényre-kedvre,
sipot hangolni énekemre.

Tavaszi

Odakint nőnek a fák,
kopog a föld, de nézd,
már villanó zöld az ezüst,
s a szürke köveken
szikrát vet fényes eső!
Ejja hó! Örülj!
Csobog a csatorna, buggyanva
[csorog a víz
nyakadat simítja zápor!

Hagyd, ó ne félj,
szökdél a réten a kecskecsalád,
hol már a tél!
Szerelem dobol az ágon,
susogó lila füst perdül
messzire kéklő hegyek felé.

Odaát
vár valaki.

Állókép

Mikor a felhők hazatérnek
szobája mélyén megpihen az ember.
Ablakot nyit, megtelik szerelemmel,
nézi a szálló vadgalambokat.

Házáig érnek széles utak,
állatok kúsznak lábaihoz sorban:
Ő áll nevetve, szívében meg nem retten,
s önmagát látja fényben és folyóban.

Káldi János

Téli sirató

Ó, dáliaák törött szárai, félhalott orgonák,
kicsike szegfűk száraz fejbogai,
elfagyott, szelíd krizantémok,
szépségeim,
ki sírasson meg benneteket,
ha nem a költő,
ha százszor férfi is!

Ki mondja el fölöttetek a gyászbeszédet,
ha nem az,
aki életét veri el a szépségekért!

Parazsas árvácskáim,
akiket már nem is látok,
akiket már a tél letiport,
tündéri csillagai e kertnek,
én őrizlek csak titeket.
Itt zörögtök a szívemben,
itt ráz titeket a szél —

Ó, havas kert, ó, holdas-hamus kórók,
tűnődéssé vált szirmok,
parányka levélke-szívek,
csak én,
csak én hordozlak titeket —

Ó, cipruságak szívet-dermesztő némasága,
ó, álom-fátyolú fák,
szinezüst bozótok,
halovány, semmivé mosódó fűvek,
bizony,
aranyporos emlék már a nyár!

Sobor Antal

Felhők szállnak kelet felé

A teherautón heten vagyunk. Mi öten és ők ketten. A két géppisztolyos határőr.

A szél arcunkba csapja a hideg esőt, szólni se tudunk. Úgy robogunk, hogy majd levisz bennünket a cút. Én mindig azt képzeltem, ha külföldre megyek, mindent apróra megnézek. A fákat, a házakat, még az útmenti árkokat is. Mindent megbámulok.

Most átfogom Mari válát, mellemre húzom fejét, és igyekszem összekuporodni amennyire csak lehet.

Szegény Mari! Úgy vacog, hogy rám is rámragad. Annyi szent, hogy kutya időt fogtunk ki. Erre az ocsmány teherautózásra sem gondoltam. Látom, Gézáéknak sem túlzottan tetszik ez a kocsikázás az istenverte novemberi esőben. Sandán és irigykedve lesik a két határőrt, akik behúzódtak a vezetőfülke mögé. Még cigarettára is gyűjtanak.

Lenne már vége ennek az átkozott útnak, és lennénk már valami meleg helyen. Beszélni is jó lenne. Órákig hallgatunk csak, mint a zsákok.

Nem ilyennek képzeltem, amikor az ember átlépi a határt. Veszprémben még szívszorongva vártam, de most már látom, hogy marhaság az egész.

Veszprémtől ponyvás Weaponon jöttünk, eshetett az eső miattunk. Csak annyi volt az egész, hogy elgémberedtünk. Mikor a határon túl leszálltunk, azt hittem a megváltás jött el. De aztán itt ez a nyitott teherautó, az eső és a szél...

A határátlépés felséges perce tehát az volt, hogy leugráltunk a Weaponról és néhányszor leguggoltam, rugóztam. Félrementünk a fiúkkal egy kerítés oldalába, de alig volt rá idő, kiabáltak, hogy föl a kocsira.

— A szentségit neki, meddig megyünk még? — ordít Feri.

— Rá se ránts öregem — üvölti Géza torkaszakadtából —, nyugati szél veri már a pofádba az esőt!

Robogunk a végtelen szürkességben.

Jobban a mellemre szorítom Marit, felöltöm szárnyát eligazítom hátán, válnak.

Megérti mozdulataimat. Arcát a hónom alá fúrja, s mintha megszorítana derekamat átölelő karjával. Kapaszkodik belém.

Ezt a kapaszkodást, hozzám kapcsolódást éreztem már, amikor elindultunk. A szemét néztem akkor, ott a telepen, ahova kimentem érte. A telep kelme-festő és vegytisztító részlegénél dolgozott, mint gépiró. Talán most már nem kell dolgoznia. Feleségül veszem és dolgozom érte. Templomban esküszünk, ahogy

már otthon is akarta. Hosszú fehér fátyla lesz, az orgona bűg, egyre bűg, még akkor is, amikor mi már kiérünk a templomból. Arcán, szomorkás, aggódó arcán majd boldog mosoly ül. A fiúk is ott lesznek és gratulálnak sorban...

A teherautó megáll. Kifejtjük magunkat az átázott kabátok burkából. Le-szállunk és hunyorgunk a szürkességben. Arcunk merev a hideg esőtől.

Valami falu szélén vagyunk. Balról nagy hodály hatalmas udvarral. Az udvaron kavargás, mintha a varjak szálltak volna ide, fekete sokaság toporog, mocorog.

A kapu fölött tábla: Lager.

— Szevasztok magyarok! — kiabálnak felénk a kerítésen túlról. — Kerüljetekek beljebb!

A határőrök intenek a fejükkel, hogy lépjünk be.

Bemegyünk a kapun.

— Öttel megint több. Nem tudom, mi az istent gondolnak ezek! Hát hogyan fogunk itt éjszakázni? Vagy azt hiszik, hogy mi ilyenhez vagyunk szokva? — ágal egy alacsony fiú, fején sísapka, kezében kulacs.

Többen jönnek felénk.

— Isten hozott benneteket!

— Miért nem valamelyik bécsi hotelben szálltok meg? Mi a fenének ide jöttetek?

— Remélem, van már repülőjegyetek Kanadába és csak búcsúzni jöttetek.

Bámuljuk őket. Nem értjük ezt a sok hülyéskedést.

Magas, szőke fiú lép hozzánk.

— Remélem, egy pillanatig sem gondoljátok, hogy a Riviérán vagytok. Ha mégis élne bennetek ilyen sejtés, közölnöm kell veletek, hogy kissé tévedtek. A Riviéra odébb van. Ez itt egy tűzoltószertár az udvarával, pillanatnyilag szállóvá alakítva. Egy kissé zsúfoltan vagyunk, de tekintettel kell lennetek a csúcsgazdálkodásra.

A körülállók röhögnek.

— Azért ne kenődjetekek el. Isten hozott benneteket!

— Tévedtek, egy teherautó hozott bennünket — szól Géza, aki a legelőbb találta meg a megfelelő hangot.

Újabb röhögés.

A magas szőke hátrafordul és az udvar felé kiáltja:

— Az egyetemisták menjenek a garázsba!

Aztán újra felénk fordul.

— Igyekezzetek átesni a formaságokon, és siessetek meleg kávéhoz és aránylag száraz szalmához jutni.

A csoport széteszlik, jeléül annak, hogy befogadtak minket is. Ünnepestes felvételünk megtörtént.

Géza felénk fordul.

— Azt hiszem, kezdeti nehézségekről van szó, fiúk. Az itteni hatóságokat nyilván váratlanul érte tömeges megjelenésünk, és így aztán helyszüke... meg miegymás... kissé... szóval, átvészeli, na! Legfeljebb egy nap, amit itt töltünk. Mondtam már nektek, hogy Menyus bátyám értünk jön. Tamás értesítette őt érkezésünkről. Tomi és Menyus bácsi mindent el fog intézni. Hallottam, hogy itt az a lényeg, hogy rokona, ismerőse legyen az embernek. Aztán elmehet gyorsan a lágerből.

Feri bután néz Gézára, a tizenöt éves Karcsi pislog. Mi Marival állunk.

— Géza — szól hirtelen Feri —, honnan a fenéből vakarod elő a Menyusodat.

ebben a zúrzavarban? Ne marhaskodj már, azt hiszem, az ilyesmi nem megy itt egykönnyen.

— Vannak, akik vaktában jönnek, öregem — csippenti össze ujjait Géza —, mi tervszerűen disszidáltunk. Tamás múlt pénteken jött ki egy gyógyszeres kocsi-val Bécsbe. Vele állapodtam meg, hogy Menyus bácsit értesíti érkezésemről, és ő megkeres itt engem. Különben is Menyus bácsi olyan valaki, aki ezekben a napokban itt van a környéken. Efelől biztosíthatlak benneteket. Ne felejtsetek el, hogy mi ketten Karcsival az unokaöccsei vagyunk Menyus bácsinak.

A közeli épületből két férfi lép ki.

— Üdvözöllek benneteket! Fáradjatok be! — int a kezével az egyik és az ajtó felé mutat.

Megyünk utánuk.

Dohányfüstös, alacsony mennyezetű helyiségbe lépünk. Ahogy belépünk, a két határőr tiszteleg és kimegy.

— Isten hozta Önöket! — mosolyog felénk egy kövérkés öregúr.

Majdnem elröhögöm magam, mert Géza jut eszembe: minket teherautó hozott ide. De mindegy. Ügylátszik itt már ez a szokás.

Az asztal mögött négyen ülnek. Három férfi, egy nő. Egy katonaféle is van köztük. A két férfi, aki beinvitált bennünket, megállt az ablak mellett.

A mosolygós úr szólal meg kissé idegenes hangszínnel.

— Bizonyos formaságokon kell átesniök. Nyilvántartásba vesszük önöket is. Sorsuk rövidesen eldől. Be kell látniuk, hogy egy ideig várakozni kell, de biztosíthatom magukat, hogy megfelelő módon alakul helyzetük. Később lehetőség lesz tengerentúli kivándorlásokra, de európai letelepedésekre is, satöbbi... Ideiglenesen tehát itt helyezkednek el nálunk. Kérem tehát a személyazonossági igazolványaikat!

— Nekem és a barátomnak nincs itt — szól Géza és rám mutat —, ugyanis mi katonák voltunk és megszöktünk. Az öcsém, Károly tizenöt éves, neki még nincs. Helyesebben, nem volt — fejezi be Géza és mosolyog.

— Igen. Hát akkor talán az önökét.

Feri és Mari az asztalhoz lép és leteszik a bordó fedelű könyveket. A kövér úr belepislog és átadja a nőnek, aki kiírja az adatokat. Közben a kövér, valamit halkán németül mond a mellette ülő egyenruhásnak. Az egyenruhás is mond valamit.

— Önök szabadságharcosok? — fordul felénk megint mosolyogva a kövér.

— Ööööö... effektíve nem — felel Géza. — Hogyis mondtam? Mi ketten katonák voltunk, de megszöktünk. Nem voltunk...

— Jó — szól a kövér —, és a többiek?

— Ők sem — feleli Géza és a földre pislog.

— Diktálják be az adataikat.

Odalépünk a nőhöz, fölveszi az adatokat.

— Hát akkor... — mosolyog a kövér és széttárja az ujjait.

— Kérem... — szól Géza —, én szeretném bejelenteni, hogy mi mindannyian az én anyai nagybátyámat akarjuk felkeresni...

— Ki az ön nagybátyja?

— Vitéz doktor Korompay Menyhárt, Bécsben — válaszol Géza és úgy kihúzza magát, hogy majdnem fölemelkedik a levegőbe.

— Áááá... — csodálkozik a kövér úr legalább akkorát, mint én, aki sohasem tudtam Gézáról, a katonatársamról, hogy Menyus bátyja vitéz is meg doktor is.

— Kérem, önök fáradjanak ki az udvarra — fordul felénk a kövér —, jelentkezzenek Botos Ervinnél, akitől mindent megtudnak.

Géza mosolyogva int, hogy csak menjünk, kacsint is egyet. Rám úgy néz, hogy szemeiből ezt olvasom: látod öcsém, ennyi az egész, már helyben is vagyunk. Na, mit mondtam?

Ülünk a szalmán a vaskályha mellett. Hátamat a falnak vetem. Gyomromat eltöltötte az olajos hal, amit konzerves dobozból ettünk Marival. Forró fekete-kávét is kaptunk, ami belülről melegeket az embert. Szívom a cigarettát, mert Botos Ervin jóvoltából cigarettához is jutottunk.

A terem végében villanylámpa szerénykedik, mintha sápadt arcával szégyenkezve kérne bocsánatot, amiért csak ennyike fényt nyújthat. Alatta néhányan kártyáznak, időnként hangosan kiabálnak, röhögnek. A falak mentén nők, férfiak, imitt-amott gyerekek alszanak. A mi Karcsink is alszik. Feje a kályha felé, arca kipirult a szalmán. Feri háttal ül felénk, széles hátán megfeszül a fekete pulóver. Karjaival átfogja fölhúzott térdeit. Vajon, mire gondol? Mikor délután kijöttünk az irodából, elmondta, hogy apja jegyző volt egy bihari faluban.

Mari vállamra hajtja fejét. Belebámul a gyér fénybe. Géza még mindig nem jött vissza. Őt várjuk. Kint egyhangúan kopog az eső a pléhtetőkön. A szertárból meg az egyetemisták kocsiszinéből énekszó szűrődik, mellette szájharmonika is nyöszörög.

— Ki ez a Géza? — kérdezi halkan Mari, de fejét nem mozdítja vállamon.

— Mit mondjak róla? Együtt voltunk katonák. Egy rajban voltunk. Valahogy haverok lettünk. Annyit tudtam róla, hogy orvos szeretett volna lenni, de nem vették föl az egyetemre. Így lett katona.

Hallgatunk. Aztán, hogy Mari nem kérdez, folytatom.

— Tudta, hogy lakatos vagyok, mégis szívesen volt velem. Együtt jártunk a kimenőkre. Egyszer az anyjának is bemutatott, amikor látogatás volt. Az anyja rám mosolygott és azt mondta: írt magáról a Géza. Vigyázzanak egymásra, fiam. Aztán süteménnyel kínálta. Mikor kezdődött a bumli és mindenki arra ment, amerre látott, mi együtt mentünk. Én szereztem neki is, magamnak is civilruhát. Egy ideig nálunk húzódtunk meg. Hálás volt nekem. Mikor aztán már lehetett jönni, azt mondta, tartsak vele, csúnya muri lesz, tűnjünk el. Tulajdonképpen katonaszökevények vagyunk. Gondoltam, nem beszél hülyeséget, ha elkapnak... szóval meglógtunk a katonaságtól. Akkor mentem érted is. Édes voltál. Nem szóltál semmit, csak fogtad a kabátodat és jöttél. Jöttél velem.

— Gézáról beszélj.

— Géza? Ő meg Ferit hozta magával. Meg az öccsét. Ennyit mondhatok hát Gézáról.

— És Feri?

— Feri nem ismerem. Csöndes fiúnak látszik. Géza azt mondja, ő is sérelmes. Őt sem vették fel az egyetemre. Valami nyelvész szeretett volna lenni, de aztán egy maszek látszerésznél dolgozott.

Megint hallgatunk.

— Ez a fölírás is itt a kapuban, — szólal meg Mari.

— Milyen fölírás?

— Hát a láger. Lehet, hogy itt az üdülőtábor is így hívják, de nekem erről a szóról a foglyok jutnak eszembe.

Bánt, hogy Mari nyugtalan, gyanakvó és szomorú. De ez az autózás az esőben, ez az ocsmány falusi tűzoltótanya. Fáradt is. Nem csodálom. A fene tudja, az ember azt hiszi, mindjárt luxusjachtot kap Honolulu felé.

Nagyot nevettek.

— Nnna, ezóta már tudják otthon, hogy megléptünk. Most már bizonyosra veszik, hogy nem vagyunk a Magyar Népköztársaság területén.

De látom, viccelni sem lehet. Mari nem nevet. Sokára szólal meg.

— Igen. Most már tudják.

— Látod, ezek az egyetemisták is milyen csinnadrattát rendeznek. Bizakodók. Fontos, hogy az ember bizakodó legyen. Asszonyom — hajolok meg most Mari felé bolondozva —, látom, nem egészen ismerős Hamburgban. De szíveskedjék erre, erre menni, ott a hajóállomás. Egy óra múlva indul a hajó Amerikába. Gondolom, a jegye is megvan már, de ha még nincs, engedje meg, hogy intézkedjek. Bocsásson meg, de egy nagyon szép kabint rendelek önöknek, mint fiatal házásoknak. Egy csodálatos kabint. Kék, világoskék tapétával. Tisztelt férjével együtt nagyon elégedettek lesznek. És engedje meg, hogy egy hajózásban tapasztalt ember figyelmeztesse: ne túl sokat tartózkodjon a fedélzeten. Férje is szívesebben időz a kéktapétás kabinban. Fel kell hívnom a figyelmét egy csodálatos jelenségre: ha majd feljön a hold a tengerre...

Nevetünk. Most már nevet Mari is, és játékosan aprókat üt a számra mutatójával, mint annyiszor szokta, ha valami célzatos megjegyzést tettem.

Beleélem magam a szerepbe és folytatom.

— Igen, igen, erre tessenek! Szabad a csomagjaikat? Már itt is a kabin... Köszönöm... bite sön... vagy mi az isten...

Kuncogva nevetünk, hogy a többiek meg ne hallják.

— Most már tényleg hagyd abba —, mondja Mari.

Nyílik az ajtó és Géza lép be. Hunyorogva néz körül. Intek neki, odajön. Az arca sugárzik. Feri is megfordul, fölkelti Karcsit. Karcsin látszik, hogy nem tudja, hol van. Dörgöli a szemét.

Hallgatjuk Gézát, mint az eleven kinyilatkoztatást.

— Hát figyeljetek! Menyus bácsival telefonon beszéltem. Holnap reggel itt lesz, bent vár bennünket a faluban a bisztróban. Nem lesz nehéz megtalálni, mivel egyetlen bisztró van ebben az átkozott faluban. Megoldunk mindent, apa-fejek! Na, Imre, mit szólna? Slapecokból urak leszünk. Urak, érted! Feri, te meg jó lesz, ha az éjjel töröd a fejed azon, hogy hol kívánsz egyetemre járni. Maradsz Bécsben, a Sorbonne-ra kívánczol? Vagy netán Cambridge-be, esetleg a Columbiára... Minden meglesz, öregfiú, csak egy éjszaka ebben a bűzös hodályban, amely, ha meggondolom, nem is olyan bűzös, nem is sötét, nem is mocskos. Hiszen innen indulunk. Nézzétek meg mind a négy sarkát jól, és álmodjatok, amit akartok, Menyus bácsi holnap itt lesz!

— Géza, hova fogunk mi menni? — kérdezi álmosan Karcsi.

— Öcsikém, te valószínűleg itt maradsz egy időre Menyus bácsiéknál. Náluk várod meg, míg benő a fejed lágya. Maguk pedig — fordul most Géza Marrihoz —, megesküdhetnek. Templomba, drága hölgyem, templomban! Aztán Imre oda viszi magát a karjaiban, ahova akarja.

Kacsint egyet és nevet hozzá.

— De Géza — nyöszörög megint Karcsi —, én nem is ismerem Menyus bácsit.

— Hülye! Én sem ismerem. Gyerek voltam, amikor ő emigrált. De ő ismer minket, a rokonai vagyunk. Azt mondta, számon tartott bennünket a hosszú emigráció alatt. Valamennyiünket, rokonait és nem rokonait. Egyébként Tamás

befutott hozzá. Képzeljétek Tomi Münchenbe fog menni, még nem tudom, minek, de Menyus bátyám ajánló levelével.

Még egy-két kérdés, egy-egy örömteli kitörés és áradozás, aztán Géza alvást rendelt el. Pihenjünk — mondja —, mert holnap nagy nap virrad ránk.

Helyet csinálok Marinak a szalmán, felöltömbe csavarom, és a megszárogatott ruhadarabokat mind rárakom, ami csak van. Feri kedvesen adja oda a bőrlembérdzsekjét.

Elterülünk a kályha mellett, mint a többiek ott a falak mentén, és álmodunk mi is ébren vagy alva a holnapról.

Az én szememre nehezen jön az álom. Most gondolok én is először és igazán arra, hogy vajon, mi lehet otthon? Ha egyedül van az ember, másképpen gondol mindenre. Legalábbis én így vagyok. Még ha Marival vagyunk ketten, akkor is másképpen merül föl bennem a múlt is, a jövő is.

Mi lehet otthon? Anyám a mennyezetet nézve töpreng, apám béna lábával rója a szobát, botja ütemesen kopog a padlón. Föl-alá járhat és próbálja eldönteni, hogy mi történt az országban, mi történt a fiával. Ismerem az apámat, tudom, hogy mit jelent mindkettő az ő szemében.

Nem tudom, odaállhatok-e még valaha elébe?

Csak ült, ült napokig, míg Gézával otthon húzódtunk meg civilben, és állát két súlyos kezébe fogott botjára támasztotta. Nem tudhatta, hogy hova indulunk búcsú nélkül, mikor fölhajtott gallérral kifordultunk a konyhaajtón. Nem mondhattam neki, hogy megyek külföldre, ahol vár bennünket Géza, Menyus bátyja.

Menyus bácsi. Vitéz doktor Korompay Menyhárt. Ki lehet ez? Miféle ember? Géza rajong érte, de vajon Géza...

Ah, mindegy. Majd holnap, majd holnap...

A reggel ugyanolyan szürke és súlyos, mint a tegnapi délután. Az eső ugyan nem esik, de ott van a levegőben, a házak tetején, a fák ágai között és az ember csontjaiban.

Sorbaállunk a kávéért és a konzervekért. Cigarettaért már nem állunk sort, mert Géza hozott az este este pár dobozzal.

A kavargás még nagyobb, mint tegnap volt. Az egyetemisták sem énekelnek. Ordítanak és vitatkoznak, hogy itt rohasztják meg őket ebben a tűzoltószínen, ahelyett, hogy ki-ki mehetne a maga útjára. A terelésből elégük volt — kiabálják minden felől. Az elégedetlenség átragad a többiekre is. Botos Ervin inti csöndre őket, hogy lássák be a szorult helyzetet, mindenki el fogja érni célját, meg hogy nem megy minden egyszerre.

Géza nem sokat törődik a zajjal, félvállról böki oda a magas, szőke egyetemistának, hogy nem kell úgy begyulladni, biztos forrásból tudja, hogy az egész társaság — ha akar — úgy ahogy van, kihajózhat New Jerseybe. De nem megy az olyan egyszerre.

Reggeli után mi négyen fölkerelkedünk. Marit jobbnak látom a kocsiszínen hagyni a kályha mellett, panaszkodott, hogy náthás és fáj a torka. Ha van valami, úgymint érte jövők.

Fölballagunk a falu belterülete felé vezető úton. Feri megkérdez németül két biciklis falusi rendőrt, hogy merre van a bisztró.

Takaros házak sorakoznak kétfelől, szeretnék mindegyikbe benézni, esetleg eltrécselni az udvarban motyorgó emberekkel, de erre most gondolni sem lehet.

Pedig érdekelne a dolog. Bámulom, hogy ez a falu mennyire elűt a mi falvainktól.

A bisztró előtt vagyunk. Hatalmas, szép fekete autó áll az út szélén. Géza ránéz és felénk kacsint.

— Menyus bácsi már itt van.

Belépünk. A helyiségben meleg van, kávé meg cigaretta illata száll.

Egy sarki asztaltól őszhajú, szikár, nagyon elegáns, sötétbe öltözött férfi föláll érezhető ünnepélyességgel. Géza odalép hozzá.

— Menyus bácsi?

— Fiaim — ennyit mond az öreg és megöleli Gézát, majd Karcsit csókolja homlokán.

Velünk kezefog.

— Vitéz doktor Korompay Menyhárt.

Leülünk.

Családi érdeklődések.

Menyus bácsi szigorú, kemény arcán egy pillanatra lágyság ömlik el. Aztán, mintha minden ránc fölszaladna a homlokára. Majd újra a kemény, éles metszésű arc következik.

És most hirtelen az a megmagyarázhatatlan érzésem támad, hogy ezt az arcot már láttam valahol. Ezt a gyorsan változó, futkosó ráncú, kissé komikus arcot már láttam. De hol és mikor? Ugyan, képzelgés az egész! Hol láthattam volna? 45 óta külföldön él, és azelőtt én gyerek voltam. Bizonyára hasonlít valakire.

— Isten hozott benneteket, fiaim! — szól most mindnyájunkhoz Menyus bácsi.

— Ezt hagyd, légy szíves, Menyus bácsi! Már tegnap mondtam valakinek, hogy bennünket egy átkozott teherautó hozott.

— Ej, ej, Géza fiam, csak nem vagy te is istentelen? — nevet Menyus bácsi. Nevetésében van valami türelmetlenség, hangjában valami rosszindulat.

— A tárgyra kell térnünk, fiúk — mondja —, nekem sajnos hamarosan tovább kell mennem. Sok a dolgom. Éppen ti szereztek most nekünk, régi emigránsoknak, sok dolgot. Persze jószívvel csináljuk ezt mi öregek, hiszen honfitársakról, magyarokról van szó. De nekem még ott az üzlet is. Szóval, én érdekelt vagyok itt egy kis... ööö... üzletecskében. Építőipari vállalat vagyunk. Tudjátok, hiszen otthon is... Szóval, fiaim, dolgozni kell itt, hogy az ember vigye valamire. És hát természetesen tisztségeim vannak az emigráns szervezetekben, mert az ember nemcsak üzletember, hanem hazafi is. Még itt kint is.

Beszél az üzletről és a hazafiságról. Azt mondta, kevés az ideje, és mégis csak úgy ömlik belőle a szó az itteni dolgos, szorgalmas életről, meg arról, hogy ők itt mennyit küzdenek.

Nézem a száját, amelyről úgy jönnek a szép, szabályos szavak, mint a futószalagról a téglák.

Építkezési vállalkozó.

És valahonnan messziről rémlik föl nekem ez az arc, egyre meggyőzőbben, egyre biztosabban: láttam már.

Most a név is: Korompay Menyhárt, mintha ismerős lenne. Az ember vagy nevekhez kapcsol arcokat, vagy arcokhoz neveket. S ha az egyik felbukkan előtte, felszínre segíti a másikat az emlékezet mélyvizeiből. Nekem a név eddig nem mondott semmit — legfeljebb a sallangjai gondolkoztattak el. De most az

arc, az arca, a nevét is ismerőssé tette. Csak tudnám, hogy kik ezek: ez az arc és a hozzátartozó név, Korompay Menyhárt.

— Szeretnélek benneteket személy szerint is megismerni. Bár Géza már informált vázlatosan. Feri öcsém, te bihari fiú vagy, és édesapád meghalt. Remélem, magyar barátaink körében sikerül bihariakat előhalászni, így földiekkel is találkozol itt idegenben. Hát nem nagyszerű? Úgy hallom, édesapád jegyző volt. Hej, fiam...

Vajon velem mit fog kezdeni? Kikkel hozhat engem össze vitéz doktor Korompay Menyhárt? Korompay Menyhárt, építkezési vállalkozó... építkezési vállalkozó...

Ebben a pillanatban minden világos lett előttem.

Gyerekkorom egy érdekes élménye volt, hogy minden szöveget kibetűztem, ami csak elém került, az újságpapír darabokat éppúgy, mint az utcai cégtáblákat városunkban. Korompay Menyhárt építkezési vállalkozó. De az arc, az arc... Láttam már, egészen bizonyosan láttam. Ezt a... ezt az... agárkutya-arcot.

Az apám! Mint a dörrenés, úgy döbbsített meg az emlékezés apámra. Igen, az apám hívta így: az Agár.

Most felém fordul.

— Imre fiam, Szabó Imre, ugyebár, téged kérlek szépen nem ismerlek, Géza is csak éppen annyit közölt, hogy itt vagy. Mármost... hogyis mondjam csak... kit tisztelhetek benned... azazhog... szóval, ki is vagy?

— Szabó Imre lakatos vagyok. Apám Szabó András kőműves, nyugdíjas, rokkant.

— Ejha, no, hát talán valami háborús történet...

— Nem, nem háborús. Építkezésen érte a baleset. Fal dőlt rá. Azóta béna az egyik lába. Akkor... akkor... kirúgták. Az utcára került egy fillér nélkül, nyomorékon...

— Hát ez... ez nagyon szomorú, fiam — szólal meg, és hiába igyekszik részvételtjes arcot csinálni hosszúra nyúlt agárarcán, a szemeit nézem, amelyek összehúzódnak, elkeskenyülnek szinte vonalakká.

— Hogyismondjamcsak? Szóval... fel a fejjel, fiam! Hát kedveseim! — forgatja körbe a fejét. — Nekem mennem kell. Géza és Karcsi, természetesen magammal viszlek benneteket, mint unokaöcséimet, mert ti... ööö... azonkívül még a rokonaim is vagytok. Eszter nénétek nem is tudom, mit csinálna velem, ha nem vinnélek azonnal hozzá benneteket... hehehe... ugyebár...

Először zavartan, majd megkeményedő arckifejezéssel néz rám. Agárarcán futkosnak a ráncok.

Látszik, hogy könnyűszerrel és gyorsan akar szabadulni tőlem. Az apámtól annak idején könnyebben és harsányabb módon szabadult. Engem abban a kiűztetésben akar részesíteni, hogy mosolyogva bocsájt utamra.

— Feri fiam, te velünk jössz?

— Ha megengedi és lesz olyan kedves, Menyus bácsi...

— Ugyan! — legyint csontos kezével.

— Te pedig, fiam — pislog rám —, most menj vissza, úgy tudom, a menyasszonyoddal vagy. Gondom lesz rád. Az egyszerű, becsületes munkásemberekre itt is szükség van. Sokrétú ismeretségem van, vagy akár a mi vállalatunkon belül... szóval, lesz munkád. Nemcsak odaát van munka, nehogy azt hidd. Itt is van, bőven. Szóval, hát Isten veled, igyekezz eljutni Bécsbe...

Mentem kifelé. Géza ugrik utánam, megfogja a karom, hátraszól.

— De Menyus bácsi! Imre az én...
— Géza! Én fogom elrendezni a dolgaitokat. Ebben azt hiszem, egyetértünk. Vagy mást gondoltál talán? Imre jobb, ha most visszamegy a kedveséhez, aztán majd keresünk neki valamit. Így gondoltad te is, nem?

Géza elengedte a karomat.

— Isten veled, Imre!

Nem tehettem egyebet ebben a helyzetben, mint nevettem.

— Hát igen. Isten hoz bennünket és Isten visz. Szervusz.

Kijöttem a bisztróból, elhaladok a nagy fekete autó mellett.

Ballagok lefelé az úton, amelyen ide feljöttem. Megyek vissza Marihoz, aki ott kuporog a kályha mellett és engem vár.

Fölgyűröm a gallérom. Az eső úglátszik megint készülődik.

Az úton senki. A házakon túl már erős szél fúj. Nyugatról fúj, és fölöttem nagy sötét felhők szállnak el alacsonyan és kelet felé...

Bojár Iván rajza

Takáts Gvula

Verses-füzetemből

Havazik... Havazik és ősze lesznek a fiatal lányok... Így lenne szép az
öregség!

*

Az ifjúság énekes-madár. Az öregség karvaly. S ez a karvaly egyszer csak
rácsap az énekes-madárra és széjjeltépi, mint a rongyot... Ne szomorkodj!
Addig is énekelj...

*

Márciusi nap... Egy elhagyott erdei völgyben bokáig jártam a mohában.
Ibolyák bokrához térdeltem illatért. A szellőrózsák és májvirágok kinyíltak.
A csermely fűszálain és kristály csörgedezésén villogtatta a tavaszi eget... Egy
iszaptól eldugult forrást kitisztítottam. Pár nap és ember, állat üdülhet tiszta
vizétől. Hazatérőben egy szőlősgazdától egy pohár vörös bort kaptam... Szép
és hasznos nap volt. Tavaszi ég, adj nekem sok ilyen napot.

*

A szó a költészetben egyszerre legyen íz, szín és muzsika... Mágikus...
A szó a tudományban legyen az értelem tiszta, világos eszköze... Logikus...
Mágikus és logikus között széles a skála. Ennek megfelelően változatos a stílus.
Így a szó céljának megfelelő alkalmazása szerint különböző szín, hő és zenei
fokokon megy át. Minden a szó: a stílus. Hatalmasabb erő az atomenergiánál.
Mindent ez épít és fordít ki a sarkaiból a világon...

*

Kisétáltam a vadászkutya sírjához. Hiába kerestem az erdei út som és mo-
gyoró bokrai között. Csak a téli avarral fedett halmot találtam. Végre a völgy-
ben a dús tavaszi pázsit között ráleltem a köre is. — Ki döntötte le?... Kinek
volt útjában egy vadászkutya sírköve, melyen ez a szöveg áll: „Hűséges vadász-
pajtásomnak, Pagát kutyámnak emlékére”... A forrásnál gereblyéző gazda így
szólt: — Elolvasták, aztán egyszerre csak célba kezdtek löni rá... Aztán az egyik
a völgybe gurította. — Dermedten álltam a kutya meggyalázott sírkövéénél...
Nekirugaszkodtam, hogy felvigyem a követ a sírra... Nehéz volt... Egy em-
ber kevés, hogy egy eszmét a hegyre vigyen... Pihenj kő nélkül hűséges állat.
Szived és hűséged téged kő nélkül is magasra emelt...

*

Pusztá a völgyben... Körülötte erdők. A pásztorház egy gót temetőre épült.
A juhászok alatt aranyfülbevalós germánok aludtak. A pusztai kápolna mögött
egy középkori romegyház. A kápolna sekrestyéje alatt azoknak csontjai, akikre
rágyújtotta a török az egyházat. A kápolna mögött egy ampir udvarház. A
parkja is múlt századi. Izléssel válogatott díszfák és gyümölcsös. Olyan lehetett
ez a park a múlt századi tölgyes rengetegben, mint egy oázis, melyet a magyar

jobbágy fakasztott, hogy urának csergedőzzen... A pásztorok azóta saját házat építettek... A gótok fülbevalói a múzeumba kerültek... A kis udvarházban verseket szavalnak s körötte, ha ritkább is, de napfényes a liget s a remény motorja vadul dolgozik az emberekben...

*

Megdöbbenve tárgyalják, hogy X nagytudású ember öregségére elvesztette egész tudását. Mindenki azt vesztheti csak el, amiye van.

*

Ime a kőkor tűzhelygödrei... Minden putri ölen egy-egy nagymellű ősanja. Az emlék kora, amikor a háznép ott ült a tűz és tej körül... Tűz és tej! Két ősi áldás....

*

Hosszú-hosszú anyaláncolatban vész el az emberiség a múlt és a jövő felé.

*

Az emberiség egyvégtében feji, csalja, eszi a természetet. A türelmes természet pedig tán bosszúból egyre magába eszi, magába temeti az emberiséget.

*

A költői emlékezet és képzelet mélysége és fényessége egy líra nagyságának a meghatározója.

Láttam a tengeri csiga röntgenképét. Ime a tudománynak egy technikai szerkezete, amely az élet rejtett valóságának milyen csodásan szép képét vetíti elénk. Nincs az az absztrakt művész, aki érdekesebbet alkotna. Az ilyen kép formai gazdagsága és matematikai pontosságú szerkezete, aránybiztossága előkészíti egy újfajta művészet születését. Ennek az új művészetnek tárgyi világa merőben különbözni fog a szemmel látható valóságtól. Amíg eddig a festők a morfológia és érzelmek tájait rögzítették, addig ez az új művészet a valóság „lényegét” fogja ábrázolni... Nézzed csak jól meg a tengericsiga röntgenképét, aztán gondoldj arra, mi lesz akkor, ha már mindenki fényképezheti egy erdő, egy tenger „lényegét”. Nem a fényképezésről beszélek, hanem arról, hogy a technika szemünk elé teszi azt a világot, amelyről ma még csak egyes tudományos intézetek beszélnek. Egy szép napon addig jut a művészet, hogy a mindenség belső lényegéről kezd festeni, írni és zengeni. Ez a „lényeg” rá fog sugározni a külső világra is. Ennek a teljesértékű művészetnek a hajnala korunkban, most kezd pirkadozni.

Szilágyi Ferenc

Kínai pillanat

MEGÉRKEZÉS PEKINGBE

Az ezüst gép,
mint nagy pille,
leszállt —

s előttünk már,
mint óriás virág,
a repülőter két piros jele:

Betű? Felirat?
üdvözlő szavak?
Vagy tényleg csak
egy virág levele?
— Egy új világ külön költészete.

NANKINGI PILLANAT I.

Nem tudod úgysem felidézni...
a szeptemberi kert —
amely ott a Tavasz még —
virágokat s tücsköket ringatott —
zümmögött az ablaküveg is —
mint nagy pillék, a ventillátorok —
forgott velünk csendben a ház is,
a színes pagoda —
mint a kacsalábakon forgó
színarany palota —

Mesék földje
és mesék kertje —
nem ízlelt étkek, italok —
a tálakon csengő gyümölcsök
arany mosolya mosolyog —

— Mint Aladdin,
nézed a kincset,
mely csengve szertepereg —
s keresed kétkedő mosollyal,
ki lehozta: a Szellemet —

— a nyitott ablak bambuszán át
sárkányvirág lángja lobog —
terül-terül az asztalkád
és — mint a masebeli dzsinn:
fölötted ezüstös szakállú
öreg kínai mosolyog —

NANKINGI PILLANAT II.

Nankingban még lombozó nyár van — álmok úsznak a víz felett —
 a hegy fölött kék sas kereng — anyaként dúdol fenn a táj —
 távol a Jangce csillogó ... e percben az óriás földön
 vizén bárkák bölcsője reng — húsz új kis ember született —

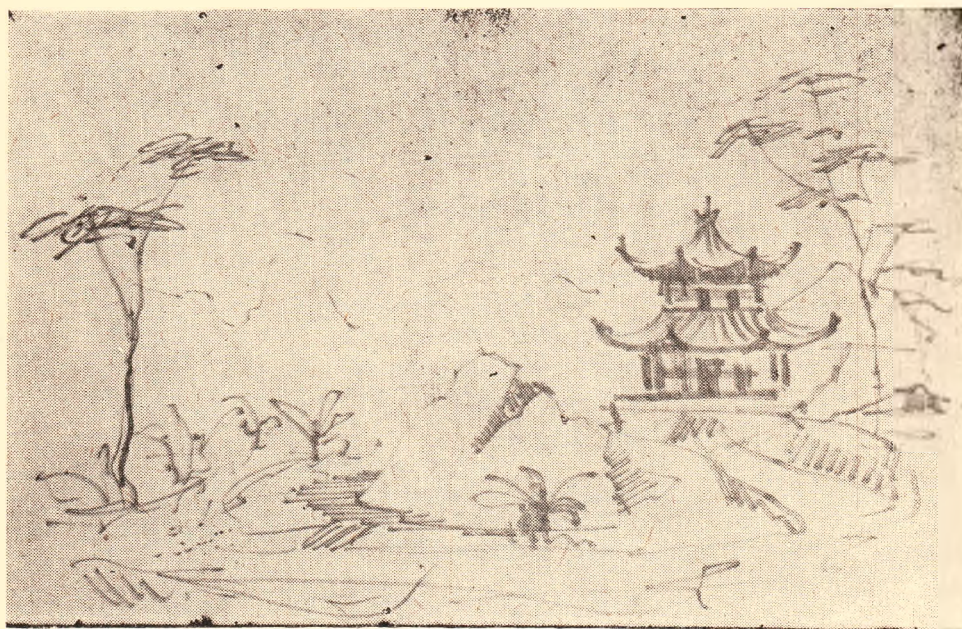
KÍNAI EVŐPÁLCIKÁK

A hunok csak csülökre mentek —
 nézték, mint varázslatot,
 ahogy a fényes rizs-szemet
 táncoltatták a kis botok —

rágták a csontot tele szájjal,
 védelték rá a bort — —
 a kis pálcikák csendesen
 jártak, mint bűvészbotok —

e leganyagibb művelet
 fölött is az ész csillogott;
 — szertedobált csontjaikkal
 hol vannak a hunok?!

— billegnek bölcs mosollyal
 a fényes pálcikák — —
 mint a bűvész, teremti
 a Lélek s Értelem
 száz új varázslatát —

Horváth Ferenc rajza

Pálos Rozita versei

Izenet északra

Valahol hajnalodik.
Itt, a Hold mutat utat az éjnek,
kéményekből száll a vacsora füstje,
a dolgok visszazsugorodnak a térbe
s helyüket ellepi a képzelet napvárosa.
Lehull a felszínről a fegyelem
mésztufa gátja és felragyog a mély,
miként a nyílt mozdulat,
mely egyértelmű a szívvel.
Kedvesem, ki lettél a mindenség arca nékem,
a védelem és menedék, rád gondolok;
ó szerelem angyala!
Könnyeim megvilágítják a neved,
mit kimondani se tudok.

Két kép

VÁNDOROK

A Hold bearanyozta cipőiket
s lépteik nem hoztak
szégyent a fényre.

ACCORD

Várlak, mint szó a kimondást,
vulkán a kitörést,
szent a halált.

Bródy László

Tapolca

Kis, kócos patak a Tapolca,
baktat medrében, ez a dolga.
Nem tartja számon a családban
a Po, a Nílus, vagy a Volga.

Nem látogatják krokodilok,
se pézsmapatkányok, se vidrák,
térképeken be nem rajzolják,
földrajztanárok nem tanítják.

Nem díszíti fejét a világhír,
nem ismeri nevét egy ország,
csak én kísérem észrevétlen,
én figyelem aggódva sorsát.

S mint egy baleset szemtanúja,
láttam: megbotlott a Tapolca,
a tóba esett rémült arccal
és belefűlt a Balatonba.

Mészöly Miklós

Találkozás

Utószezon volt, az idő novemberre járt. A meredek hegyoldalt elborították a vöröslő lombok. A fák közt mézsféher szerpentinút kanyargott a gerincre, kihívó leplezetlenséggel; de ugyanakkor megtévesztően is: messziről úgy világított, mint valami hócsík.

A kihalt úton két asszony sétált fölfelé, maguk-törte bottal a kezükben, nem közel, de nem is távol egymástól. Abban a párhuzamos két mélyedésben lépkedtek, amit az autók vájnak az országutakba. Az egyikük nyulánk termetű volt, lábán divatos szabású trottőr cipő, bal arcán három heges himlőfolt. A másik, az alacsonyabb, férfias sport-kabátot viselt, alig térden alul érő szoknyát; szőke haját nem emelte ki a gallér fölé, inkább alája türködté, ha egy tincs kiszabadult.

— Nézd, mennyi boglárka! — mondta a trottőrcipős, és az útmenti füves lejtőre mutatott.

— Hol? — kérdezte a másik.

— Ott ni... ott lent.

— Az nem boglárka.

— Hát?

— Kikericsek.

— Biztos?

— Egész biztos. Lila kikericsek.

— Azt hittem, őszi boglárkák.

A szőkehajú elnézően mosolygott.

— Őszi boglárka nincs, összetéveszted a tavaszi boglárkával. És az fehér.

— Sose volt érzékem a botanikához — mondta a trottőrcipős. — De gyönyörűek. Ugye, gyönyörűek? Te mindig jeles voltál botanikából.

— Csak egyszer, félévben — válaszolta a szőkehajú. — Év végén soha.

— Igazán?

Aztán mindjárt utána:

— Gyere, másszunk át...

Átsegítették egymást az útmenti árkon és leguggoltak a kikericsek közé. Egy-két fáradt, fázós méh döngött a fűszálak fölött, A nap a tarkójukat sütötte.

— Nálatok mért jött olyan sokára a gyerek? — kérdezte a trottőrcipős. — Nem akartál?

— Dehogynem... Csakhát, tudod, hogy van. Egy darabig terveztük, halogattuk, közben elmegy az idő hamar. Nem akartam, hogy bizonytalanra...

— Meg a konzervatóriumra is készültél, igaz?

— Persze...

A szőkehajú elhallgatott, aztán guggolva megfordult lassan és nyitott szemmel belenézett a napba.

— Mit csinálsz? — hökkent meg a trottórcipős.

— Semmit... Néha nem látok jól és olyankor szoktam így. De ennek a napnak már úgysincs ereje.

— Akkor se csináld, ettől még rosszabb lesz.

— Tudom. De ameddig belenézek, addig jó, minden ragyog meg sziktrázik.

— S nevetett. — Butaság, mi?

— Elég nagy butaság — mondta a trottórcipős; aztán hirtelen fölvetette a fejét. — Azóta én is megváltoztam nagyon. Nem találsz?

— Te alig változtál — felelte a szőkehajú.

Valahonnét recsegő kuplungolás hallatszott s a völgy egyszeribe megtelt a barbár hanggal. Mindketten a tető felé pillantottak.

— A busz?

— Nem, még nem jöhet... Még korán van.

— Messziről azt hihetné a soffőr, hogy pisilünk. Úgy guggolunk itt... — nevetett a szőke, de kissé erőltetetten; mintha csak egy régi, lányiskolai kiránduláson fecsegnének.

A visszhangos berregés hirtelen befűlladt s csönd lett, nagyobb csönd, mint előbb, az ég hűvös kékje szinte átvilágította őket.

— Isteni időt fogtunk ki — mondta a trottórcipős. — Még nem is volt ilyen szép, mióta fent vagyok.

— Vigyázz, eltaposol egy boglárkát — szólt rá a szőkehajú.

— Kikericset? .

— Nem... ez boglárka volt. Nézd csak! — s a rövidlátók mozdulatával egészen közel hajolt a megbarnult virágfejhez. Tépní se kellett nagyon, magától kijött a földből. Odatartotta a másik asszony elé.

— Látod?

A száraz szirmok között egy összefonnyadt testű bogár feküdt, úgyszólván semmi más nem maradt meg belőle, csak a két pirosas szárny.

— Már dér van reggelenként — mondta a trottórcipős. — Kár, hogy nem jöttél előbb.

A szőkehajú elhúzta a száját.

— Ennek ugyan mindegy szegénynek — s markába rázta a két bogárszárnyat. Így, összecukott tenyérrel mászott vissza a szerpentin útra és hóna alá vette a botját. A fehér kőkorlát mellől szólt vissza.

— Gyere, hagyd már.

— Ne szedjünk még?

— Majd visszafelé — mondta szórakozottan. — Úgyis csak erre jöhetünk megint. Vagy van másfelé is út?

— Azt hiszem, nincs — mondta a másik, és letörölte a harmatot a cipőjéről.

— De még én se jártam a gerincen túl. Sétáljunk fel odáig?

— Jó, menjünk, onnét biztos messzire ellátni. Nincs valami kilátó a közelben?

— Nem tudom... állítólag egy viadukt van a hegy túlsó oldalán.

— Nagyszerű! Akkor megnézzük azt — s újra beálltak mindketten a maguk autónyom mélyedésükbe. Két kanyart sétáltak fölfelé szótlanul, akkor megkérdezte a szőkehajú:

- Te otthon voltál még, mikor a viaduktot felrobbantották nálunk?
- A trottórcipős homlokát ráncolva tűnődött.
- Nem, mi már eljöttünk akkor — mondta. — Épp akkoriban helyezték át az uramat.
- Arra emlékszem. Nagyon sürgősen költöztetek.
- Ne is mondd... gondolni se szeretek rá.
- És el se búcsúztatok tőlünk — folytatta a szőkehajú.
- Hogy-hogy? Dehiszen elbúcsúztunk.
- Nem búcsúztatok el.
- De igen... még a napra is pontosan emlékszem! Egy szombati nap volt, október végén.
- Novemberben költöztetek — mondta a szőkehajú.
- A trottórcipős zavartan elhallgatott.
- Novemberben? Csakugyan... — S beleszalagolt a kikerics-csokorba. — Iszonyú régen volt: Te nem úgy érzed?
- Dehogynem... iszonyú régen — bólintott rá. — Egy évre rá aztán mi is elköltöztünk... de azt már nem tudom, hogy tavasszal-e vagy ősszel. Egyszerűen nem tudom.
- Háború volt — mondta megértő hangszílyal a másik.
- Az is — felelte a szőkehajú.
- Szóval, mennyi is akkor? — számolt hangosan a trottórcipős. — Tizenhét éve nem láttuk egymást?
- Tizennyolc. Most már ez az év is számít, ennek is végére járunk.
- Igazad van... ez a tizennyolcadik — s kipiszkált egy kavicsot a cipőjéből.
- Mióta vagy fönt az üdülőben? — kérdezte a szőkehajú.
- Tíz napja. De holnap már muszáj hazautaznom. Te mennyi időre jöttél?
- Három napra.
- Csak? És megéri ilyen rövid időre?
- Ez is nehezen ment — válaszolta a szőke. — De legalább találkoztunk... Nem tudsz maradni még?
- Sajnos... Pedig gondolhatod, hogy maradnék. De most estig beszélgettünk majd.
- Pár éve egyszer sokat gondoltam rád... valami régi írás került a kezembe.
- A trottórcipős meglepődött.
- Neked még van leveled tőlem?
- Talán ez az egy még. De semmire nem emlékszem abból, amiket ott írsz. Semmire. Ha érdekel, elküldöm egyszer. Hátha meg tudod fejteni.
- Az én uram minden lánykori emlékemet elégettette — mondta a trottórcipős. — Még a fényképeket is. Azt akarta, hogy emlékek nélkül menjek hozzá.
- Ti iszonyú szerelmesek voltatok — szólt közbe a szőkehajú. — Nem is értem utólag, hogyan lehettünk jóba.
- Mi ketten?
- Igen. Bosszantóan csinos voltál.
- Az út egyre meredekebb lett, megálltak pihenni. Visszafordultak az üdülő felé. Hideg és pontos miniatűr rajz volt a mélyben: a fehér falak s a kék ablakkeretek; a terasz előtt legelő teherhordó számár; az egyik asztal fölött árválkodó színes napvédő rongy. S egy nagy halom nyugágy, összecsuksva, felpolcozva — holnap már a padlásra kerülnek. És sehol egy lélek, semmi mozgás. Csak a gondnok valahol bent a konyhán. Ők ketten voltak az utolsó vendégek.

— Mikor kaptad a himlőt? — kérdezte a szőkehajú.
— A gyerek után.
— Nem is szoptattál akkor?
— Csak másfél hétig.
— Nekem annyi tejem volt, hogy alig tudtam szabadulni tőle.
— Az se jó — jegyezte meg a trottórcipős.
— Hát nem. Tönkre is ment a mellem — s ujját végighúzta a heges himlő-foltokon. — Tegyel rá több festéket — mondta.
— Ugyan — legyintett a másik. — Nem zavar, egyáltalán nem zavar.
— Igazán nem tudnál maradni még? — kérdezte a szőkehajú.
— Majd meglátom... mára várok postát. Lehet, hogy találkozunk is vele, erre szokott jönni.

Lassan tovább indultak. A szőke ütemesen ütögette maga előtt a botjával az úttestet.

— Tulajdonképpen nem panaszkodhatom — mondta, — nem is tudom, hogy mire panaszkodhatnék. A konzervatóriumot magamtól hagytam ott, butaság volna ráfogni valakire. És tizennyolc év alatt el is felejtí az ember az okokat.
— Megvonta a vállát s abbahagyta az ütögetést. — Tessék?

— Nem szóltam — intett a trottórcipős.

— De igen... mondtál valamit.

— Igazán semmit...

— Akkor mesélj valamit magadról. Akármit.

— Emlékszel Csupira?

— Hogyne... az a kis kövér, ugye? Mi lett vele?

— Nem tudom.

— És Beáról tudsz?

— Tecáról?

— Nem, Bea...

— Jaj, tudom már. Arról hallottam egyszer. Várj csak, mit is?

A szőkehajú hunyorítva elbámult valahová, de aztán újra napnál kötött ki, az volt a legfényesebb. S onnét újra a lába elé nézett.

— Vigyázz, elszórod a kikericsket — mondta.

Pár lépést visszasétáltak és fölszedték az elhullott szálakat.

— Mit gondolsz, mért ilyen fehér itt a por?

— Biztos meszes — mondta a szőkehajú. — De szebb így, nem? Nyáron... a zöld meg ez a fehér. Tudod, hogy fél éve készülök erre a három napra? Most kialszom magam.

— Kire hagytad a gyereket?

— Van egy szomszédom... nagyon kedves asszony. Még jobban is szereti a lányomat, mint én. Több ideje van.

— És az apja? — érdeklődött a trottórcipős.

— Nincs apja.

— Hogy?

— Hát nem mondam még?

— Valamit mondtál... De azt hittem, azért van valaki.

— Nem, rosszul értetted. — Aztán megismételte: — Rosszul értetted.

Közeledtek a tetőhöz. Csípősödött a szél.

— Nem akarsz beszélni róla? — kérdezte a trottórcipős.

— Dehogynem... De hát van idő még, estig lesz elég időnk rá. Azért isteni, hogy ilyen jó napot fogtunk ki.

— Ha nem jössz, úgy utazom el, hogy fel se sétálok ide — mondta a trottör-cipős.

Befordultak az utolsó hajtúkanyarba. Az úttest lejtősen megferdült itt, mint azok a vásári, hajópadlós pályák, ahol körbe száguld a motoros artista, előbb csak lent, aztán egyre följebb, vízszintesen körözve az emeletes bódé falán.

A kanyarból két faoszlopra szerelt domború fémtükör tűzött a szemükbe. Ez váratlan volt; s valahogy indokolatlanul játékos. Muszáj volt nézni magukat bennük, ahogy lassan botoztak fölfelé, torzan megnyúlt testtel, majd a következő pillanatban kövérre szétnyomódva. Az egyik tükör mélyén még az üdülő-épület is ott rémlett. A másikon meg a gerinc fenyőfa sora.

— Azt hiszem, jön a postás — állt meg hirtelen a trottör-cipős; homlokán pár csepp verejték csillant, mint a szénsav-buborék. — Nem látod? Most hajtott ki a fenyőfák közül — s a botjával előre mutatott.

A két útjelzőtükör egymásnak adogatta a közeledő postást; végül az egyik befogta s nem engedte el: már bent porzott kerékpárjával a hajtúkanyarban. Lábát előre dűgta a sárhányó alá s úgy fékezett. Aztán megismerte a trottör-cipőst. Megállt mellette. Durva szövésű fehér szvetter volt a fiún, a fején fekete svájci sapka.

Az asszony rátette kezét a kormányra.

— Most elcsíptem! — mondta s igyekezett tréfásra megjátszani a mozdulatát; de még így is érződött, hogy a hangja remeg. — Ugye, máma kapok valamit?

A fiú nagy igyekezettel kotort bele a táskájába, aztán fölnézett. Megrázta a fejét.

— Nincs... sajnos nincs, kezicsókolom. De talán holnap majd... vagy holnapután — s a száját szélesre húzta; világítottak a fogai. — Nem kell ám úgy hazasietni. Tessék még maradni a hét végéig, addig biztos lesz valami.

— Persze... — mosolygott az asszony. — Majd meggondolom még.

A szőkehajú nem lépett közelebb, ott állt a keréknyomban. Hunyorgó szemével megcélozta a fiút.

— Mit gondolsz, szép idő lesz?

— Mikor, kezicsókolom?

— Úgy általában... Lesz még három ilyen nap?

A fiú szakértő komolysággal nézett körbe az égen meg a rozsdás erdőkön.

— Hát, hogy ilyen, azt már kötve hiszem — válaszolta. — Mert ez csuda, ez a mai nap, ilyen nem szokott lenni. Most már vége az ilyen időnek.

— Este nem érkezik posta? — kérdezte a trottör-cipős.

— Csak reggel — mondta a fiú, s kicsit fölemelte a gépet, hogy talpa alá igazítsa a pedált. — Este nem.

— Most bemegy az üdülőbe is? — szólt oda a szőkehajú.

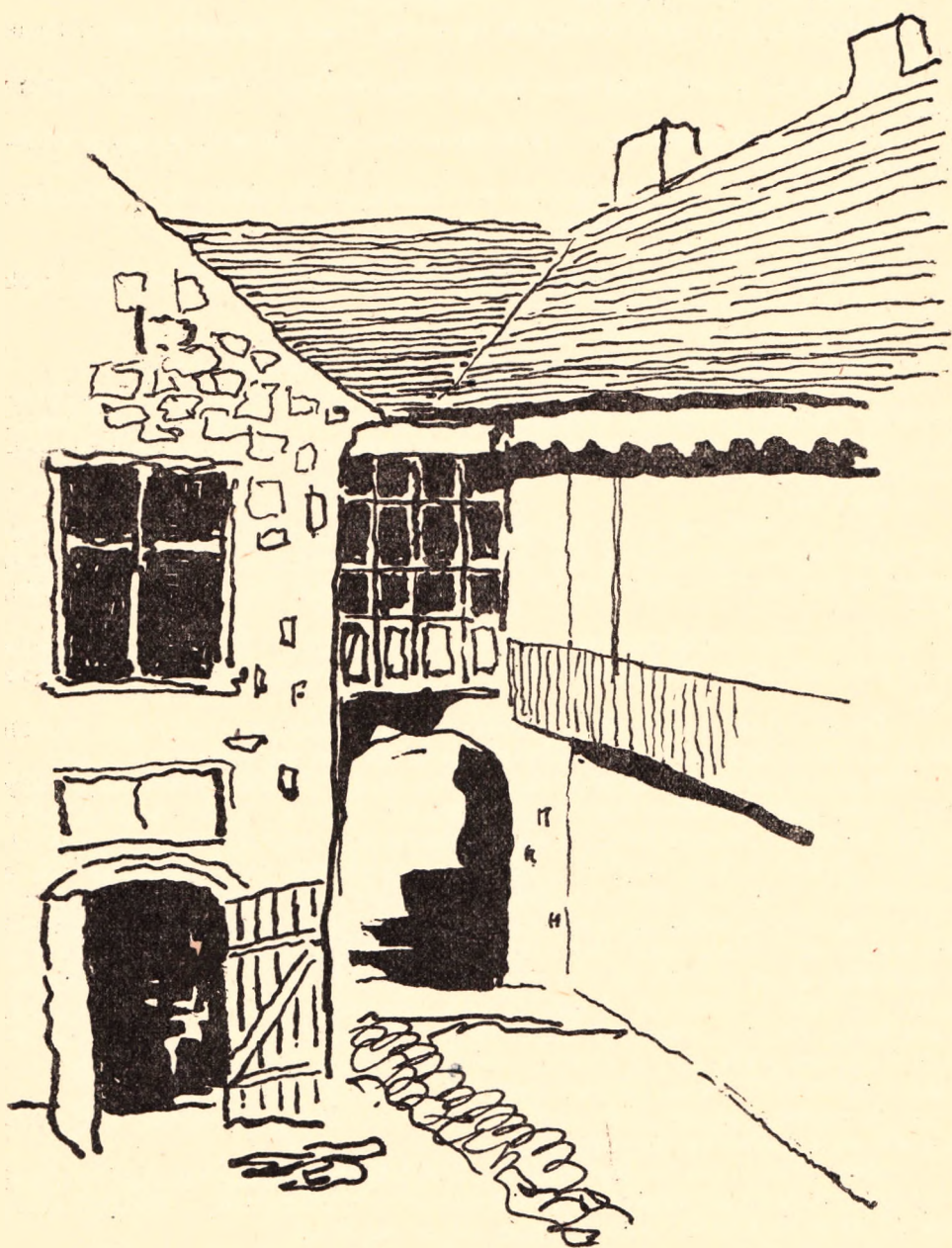
— Be, igen... Ha sürgős, levihetem valamelyiküket — nézett a két asszonyra s közben nagy, vörösés kézfejét vakargatta. — Ha megfelel itt a vázon... — tette hozzá.

A trottör-cipős a félrefordult első kereket nézte; látszott a szemén, hogy nincs jelen.

— Köszönjük... — mormogta udvariasan.

— Ha beszél a gondnokkal, mondja meg neki, hogy tegye félre az ebédünket.

— Jó, megmondom. — Ezt már kicsit hivatalosabban ígérte a fiú, s ujját a homlokához bökve, gurulni kezdett lefelé.

Bojár Iván rajza

— Csinos kölyök — jegyezte meg a szökehajú.

Egy darabig a távolodó kerékpárt figyelték, aztán átcúsúzott a pillantásuk a tájra.

— Igazán azt hiszed, hogy nem érünk vissza ebédre? — kérdezte a trottórcipős.

— Nem is azért mondtam... Csak hátha. De ne is gondold rá, hogy elutazol, nem engedlek el.

— Kedves vagy... — mosolyodott el a másik. — Te mindig ilyen erőszakos voltál, mindig tudtad, mit akarsz.

A szökehajú legyintett.

— Különben se veszítesz semmit. Majd otthon elmondják, amit nem írtak meg. Én örülök, ha nem kapok levelet.

— Tizennyolc éves a fiam — mondta a trottórcipős.

— Pláne — mondta a szökehajú. — Azok nem leveleznek.

— Meg nincs is idejük — folytatta élénken a szöke. — Mindig élvezik ilyenkor, hogy magukban vannak. Jó pajtások az apjával... — Nevetett. — Elhiszed? Nem is értem őket sokszor. Csak beszélnek és nem értek belőle semmit. A tiednek hol az apja?

— Algirban.

— Ja... — bólintott a trottórcipős. Majd újra az előbbi vibrálás hangon: — Tulajdonképpen jó is, hogy így megvannak egymással... Legalább nincs egyedül a gyerek. Ez a legfontosabb. És a fiúk az apjukkal értik meg egymást, igaz?

— Ebben nincs gyakorlatom — mondta a szökehajú. — De az nem tesz semmit, hogy nem írtak. Majd küldenek holnap egy táviratot, hogy maradhatsz még.

— De én menni szeretnék — mondta a trottórcipős, s minden különösebb póz nélkül sírni kezdett, a szökehajúnak fel se tűnt. A szél is söpörte a port.

Még pár lépést tettek és felértek a tetőre. Megpillantották a viaduktot. Egy mély völgy-szakadék fölött ívelt át, négy karcsú vasbeton lábon. A lábak belevesztek a rozsdás lombtengerbe. A szerpentin-út ugyanakkor váratlanul kinyúlt, kioldotta magát a kanyarokból s szinte nyílegyenesen folytatódott tovább a hegygerincen, míg bele nem futott az égbe. Erre nem számítottak. Végig azt hitték, hogy valami völgybe kanyarodik alá, s most egyszerre tanácstalanok lettek: menjenek tovább rajta? vagy inkább ereszkedjenek le a viadukthoz? Egy elgázosodott, pusztuló bekötőút vezetett odáig a gerincről, — rég nem használhatták. A viadukt bejárata el volt falazva, ideiglenes célzattal, de masszívan. A két sorba rakott terméskövek közül tábla nyúlt ki: **ÚT ELZÁRVA**. A trottórcipős hangosan elolvasta. A viadukt traverzein átsütött a nap, helyenként fűcsomók nyúltak ki a vasszerkezet üregeiből, másutt liánok nőtték be.

— Ez se tudja akkor, hogy minek áll itt — mondta a szökehajú. — Ügylát-szik, ezt csak próbálták felrobbantani.

— Nem lehet jó neki — fűzte hozzá a trottórcipős, miközben a tájat is nézte, a körpanorámát, majd pillantása ismét visszatért a viaduktra. — Képzeld el... csak áll itt télbe-nyárba és várja, hogy mikor dül össze.

— Vagy tudja is — mormogta a szökehajú.

— Mit mondasz?

— Emlékszem, éppen fodrásznál ültem, amikor nálunk felrobbant otthon, még a búra alatt is lehetett hallani. Az se volt jó. Ahányan voltunk az üzletben, mind kidugtuk a fejünket a búrából és belebámultunk a tükörbe.

— Kár, hogy nincs itt a fiam — mondta a trottórcipős, — az mindenre tud valami jót mondani. Gondolom is, hogy mit mondana most. „Na, ebből elég, anyu, ez egy bedöglött viadukt.”

— Hát akkor menjünk a szerpentin-úton tovább? — kérdezte a szőkehajú.

— Ne! — válaszolta hirtelen. — Vagy akarsz?

— Nekem mindegy.

A trottórcipős visolygott a nyílegyenes úttól: mintha egy végeérhetetlen kenderkötelet feszítettek volna ki a gerincen.

Tovább topogtak.

A völgy felett áttetsző köd úszott, s ahogy tűzte a nap, olyan volt, mintha rá lehetne lépni. De fönről, az elágazástól, inkább csak a völgytorkolaton túlra láttak ki, a síkságra. Lefelé elvette előlük a kilátást az a két-háromszáz méteres lejtő, ami a viaduktig lenyúlt.

— Onnét kellene lenézni — mondta a trottórcipős.

— Jó, menjünk — egyezett bele a szőkehajú. — Ott majd napozhatunk is egyet — s kigombolkozott, a blúzáat is kigombolta, egészen a kombiné-csipkéig. — Teljesen tönkrement a mellem — szögezte le újra.

Lassan, oldalazva ereszkedtek lefelé a magas sarjútüben.

— Emlékszel, hogy hengerigáztunk valamikor? — nevetett föl a trottórcipős.

A szőkehajú is nevetett. Aztán lehajolt hirtelen és oldalt dőlve görögni kezdett a füben. A trottórcipős ugrálva igyekezett utána, majd ő is lehuppant a szőkehajú mellé. Az éppen valami ragadós piszkot vakart le a tenyeréről. Talán macskaméz? Vagy inkább gyanta? A piszok alján megtalálták az árulkodó tobozpikkelyt.

— Micsoda isteni szaga van! — és felváltva szagolták.

A trottórcipős közlebb húzta magához a szőkehajú kezét: a körömágyak alatt, az ujjközökben kék elszíneződés látszott. De nem is csak ott; az egész kéz ilyen volt, kékes és száraz, a bőr kékes pöszlékekkel hámlott róla.

— A tintától?

— Igen — mondta a szőkehajú.

— És nem jön le?

— Nem, beleivódik. Meg nincs is ideje lekopni. Három nap alatt nem kopik le.

Fekve könyököltek a füben, a trottórcipős a viaduktot nézte, a másik a napot.

— Azért jó kis üzlet — mondta a szőkehajú. — Lehetne rosszabb is.

— Csak töltőtollal foglalkozol?

— Főleg azzal. Javítással, cserével... meghát, ami jön még. Műanyag... ragasztás. Van egy segédem. Valahogy csak meg lehet élni.

A trottórcipős hirtelen felült.

— Te... én mégis itt maradok.

— De hiszen ezt eldöntöttük már! Nem is engednék... annyi mindenről nem beszéltünk még.

— Majd táviratozok, hogy kapnak még három nap szabadságot... Úgyis szeretnek együtt vacsorázni.

— Meg hátha levelet is kapsz addig.

— Persze... most már jönni kell valaminek. Tíz napja nem írtak.

Itt lent, a lejtős oldalon semmi szél nem fújt. Egy ideig elnyúlva süttették magukat, aztán tovább ereszkedtek lefelé. A part széle egy helyen jó húsz mé-

ternyire kiugrott, elkeskenyedve, mint valami levegőbe kitolt sziklás móló. Ide másztak le s egész a végéig kísértáltak. Elakadt a szavuk, mikor lenéztek a mélybe. Az áttetsző köd lustán gomolygott alattuk, s ahol fölszakadt pillanatokra, egy falura láttak le, legalábbis úgy tűnt, hogy falu. De ugyanúgy lehetett volna egy fantasztikus akvárium-fenek is, ahová a legkülönbözőbb tárgyak süllyedtek le, játékházak és egyhelyben topogó hintalovak, ezüstpapírból kacsaúsztató, süvegucorból templomtorony. És semmi hang. A mélyből semmi zaj nem hallatszott fel a sziklakiugróig, még egy kutyaugatás sem. Öt-hatszáz méternyire lehettek a falu fölött. A szőkehajú hunyorogva bámult le, aztán visszahúzta a fejét.

— Ez maga megérte, hogy idesétáltunk — mondta, s megdörzsölte a szemét.

— Ugye, piros a torony lent?

— Nem... zöld — nézett rá a trottőrcipős és megfogta a karját. — Szédülsz?

— Dehogy... — s tovább nyomogatta a szemhéját. — Az a gőz otthon... az csinálja ezt.

— Milyen gőz?

— Az egyik műanyagot, ha ragasztjuk... tudod, meg kell olvasztani előbb. Azt hiszem, attól.

— Mért nem mész orvoshoz?

— Voltam már. Abba kellene hagyni. — S újra lenézett a mélybe. — De ez gyönyörű itt... isteni napot fogtunk ki. A fiad mit szólna most, ha látná?

— Nem tudom... Isten bizony, nem tudom. Pedig hívtam őket, hogy jöjjenek fel utánam.

— Ne aggódj, megleszünk most már ketten. Legalább jól kibeszélgetjük magunkat. Annyi év után kicsit nehezen jön bele az ember.

— Meg nincs is értelme erőltetni — tette hozzá a trottőrcipős. — Ahogy jön, nem igaz?

A szőkehajú hirtelen feléje nyúlt. — Vigyázz, lelököd a kikericsket! — de akkorra már lesodródott a csokor a szikláról, a szoknyájával sodorta le.

— Nem baj — legyintett. — Nem esett rossz helyre. Olyan, mintha valami tóba esett volna.

Aztán egymásba fogózva előre hajoltak, hogy kövessék a széthullt csokor útját. A köd szinte élőlényként lélegzett alattuk: hol szétnyílt, hol újra összecukódott.

— Azért a viaduktról jobban oda lehetne látni — mondta a szőkehajú.

— Hová? A falura?

— Igen, onnét oldalról... nem?

— Lehet — hagyta rá a trottőrcipős. — Vagy a túlsó végéről inkább... Mert nem vastag ám a köd.

— Persze... csak a szél felnyomta ide. A viaduktról alája lehetne nézni.

— Nekem azért így jobban tetszik — mondta a trottőrcipős.

— Hiszen nekem is — felelte gyorsan a szőke. — Most akár estig is itt maradnék. Azt hiszem, alaposan elkésünk ma az ebédre.

— Mint a virágok és fák napján, emlékszel?... Akkor sose értünk haza időben. Az utolsó óra helyett mindig kirándulni mentünk Ilonka nénivel.

A szőkehajú dúdolni kezdte:

*Virít a mező
A sok rózsától,
De nem a rózsától...*

— Mért sírsz? — kérdezte.

— Eszembe jutott — válaszolta a trottórcipős zavartan.

Mióta lent ültek a sziklán, most néztek először hátra. Innét alulról is jól látták a szerpentin-utat, s innét még inkább úgy látszott, mintha kifutna az égbe. Mészfehér huzal. Folyton hasonlítani kellett valamihez. S csakugyan, a huzalok adnak olyan vinnyogó-sívító hangot, mint ami kis idő múlva megütötte a fülüket. Előbb csak halkán, messziről, aztán egyre erősödve. Újra hátrafordultak. A szerpentin-úton, távol, egy apró, fekete pont közeledett.

— A busz? — kérdezte a szőkehajú.

— Nem hiszem... az kék — mondta a trottórcipős. — Inkább valami teherautó.

Majdnem bulldogszerű volt, mikor a motorház is kirajzolódott már: hátracsapott sárhányó-fülek, két kidülledt reflektor-szem, az ütköző vízszintese, — mintha azzal harapta volna a kilométereket.

Ismét visszafordultak a völgy felé.

— Dúdolj még valamit — kérte a trottórcipős. — Én sose tudtam énekelni, soha...

A szőkehajú dúdolt kicsit, aztán abbahagyta.

— És azt hiszed, Ilonka néni tudott? Ő se tudott. És engem is le akart beszélni a konzervatóriumról. Hogy aztán mégis...? De hát én magamtól hagytam ott, nem volt muszáj.

— Tudom én hogyan van... Egyszerűen nem érti az ember, egyszer csak elromlik valahol. Énekelj még.

A teherautó közben lefutott a gerinc-él lejtős részén s már a sík tetőn robogott az útkereszteződés felé. Most még integethettek volna a sofőrnek, hogy álljon meg, de meg se fordult a fejükben, hogy kényelmesen levitessék magukat az üdülőig.

— Különben se vagyok éhes — mondta a szőkehajú.

— Én se — válaszolta a trottórcipős.

— Nézd, nemsokára felszáll a köd... Nem tudod, mi a neve ennek a falunak?

— Nem... fogalmam sincs.

— Meg kellett volna kérdezni a postástól.

— Azám... az biztos tudta volna. Lehet, hogy a táviratot is innét továbbítják.

— Csinos kölyök volt.

— Ő... nagyon csinos a fiam.

A teherautó szaggyalott recsegéssel lassított fönt, — mint mikor kisebb sebességre kapcsolnak vissza. Lehet, hogy észrevette őket a sofőr? Két magányos nő a hegyen, — a sofőrök észreveszik az ilyesmit. Szándékosan nem fordultak hátra; hagyják békén őket.

A szőkehajú belekarolt a trottórcipősbe.

— Várj, most megtanítlak rá. Dúdold csak...

Virít a mező...

— — — — —

A sok rózsától...

— Nem jó! Egy kicsit följebb.

*Jaj, de piros a mező,
De nem a rózsától...*

— Most jó! — dicsérte meg. — Most jó volt.

— Igazán? — rezzent össze a trottórcipős. — Igazán nem volt hamis?

Az autó most robogott el az útkereszteződés mellett — s nem fordult be az üdülő felé. Helyette a motorzaj hirtelen elállt, csak a fék csikordult fel. Későn. A következő pillanatban teljes erővel nekifutott a korlátnak és két keréknyomnyi szélességben áttörte. Tizenöt tonnás kocsí volt, megrakva cement csatorna-gyűrűkkel. A váratlan robajlásra hátrakapták a fejüket. Az autó ekkor már ott bukácsolt a sarjűfüves, meredek parton, ott, ahol ők is leereszkedtek. S egyenesen feléjük, egyre vadabb iramban. Először csak nézték megdermedve, majd hirtelen fölrántották egymást, — de aztán úgy is maradtak állva. Látniok kellett: ha visszaro Hannah a keskeny sziklakiugróról, az autó útközben söpri el őket.

— Ne nézd! — kiáltott a szőkehajú s belemarkolt a saját karjába.

— Tudtam... — motyogta a trottórcipős.

Reszketve fordultak vissza a völgy felé. Közben egy szürke overálos test lódult ki az autó ajtaján, pár métert görgött lefelé, aztán nem mozdult. Estében felordított még, a két asszony hallotta is, de szemüket nem tudták levenni a kacsasztató ezüstjéről. S ez már majdnem jó volt. De csak alig egy pillanat. Az autó nekivágódott az első sziklasornak, hátsó kerekei fölcsapódtak a magasba s így robajlott tovább, előre döntve magából a cement gyűrűket. Ott zuhant le mellettük a mélybe, a sziklamóló mellett.

Percekbe telt, mire felocsúdtak. A trottórcipős azt hitte, hogy nevet; de csak csuklott.

— Nem értem... — motyogta.

— Vissza kell mennünk — mondta a szőkehajú.

— Tessék? — kérdezte a trottórcipős.

A sofőr még mindig nem mozdult a fűben.

— Vissza kell mennünk — mondta újra a szőkehajú.

Lassan végiglépkedtek a sziklamólón és megálltak a sofőr mellett. Két karját széttárva feküdt, hanyatt, szája nyitva kicsit. Lélegzett. Valamivel idősebb lehetett, mint a postás. Kis bajsza volt, az arcán véres horzsolás.

— Elájult — mondta a szőkehajú.¹

— Istenem... — sóhajtott a trottórcipős. — Szinte gyerek még.

Aztán kétoldalt letérdeltek melléje, mint két özvegy nővér, kigombolták az overálját, az ingét. Az orra alá kölnisüveget dugtak.

— Még jó, hogy hoztam magammal — mondta a trottórcipős.

— Az jó ilyenkor — bólintott a szőkehajú. — Az nagyon jó. Meg az ecet. De hát az nincs.

S felváltva dörzsölni kezdték a fiatalember mellét, sokáig, amíg csak meg nem mozdult, s rájuk nem nyitotta a szemét.

Bárdosi Németh János versei

Október ősze

Október ősze, csöndes, mély, derűs,
cirpelj csak szívem, méla hegedűs,
míg órám ketyeg, zengi az időt,
mely sólyomként száll ablakom előtt.

Előbb egy kémény sűrű fátyola,
aztán a felhők szállongnak tova,
emlékeim, az évek árnya is
így húznak el, az árnyuk tova visz.

Oda, ahol az életem fakadt,
mint csorgó forrás, később, mint patak,
míg ide torkol, hova most vetem

a tenger-habra mély tekintetem,
s összefoly itt már minden ami volt:
ifjúság, csók, láng, vers és őszi hold.

Levél faluról

Szavaitok paraszti csokra
ide esett az asztalomra,
akár a zsálya illatozott,
eszembe hozta a földet,
a jámbor tehenek
esti ballagását,
a tej melegét,
macskák nyújtózását a porban,
itt vannak mind körülöttem:
emberek, állatok arca világít,
hold a szalmakazal tetején,
kicsi betűkben rokonaim szive
dobog,
friss kaszálók felől a szél
megsimogat:
a haza van itt velük
és én e haza karjaiba merülve
alszom el.

Gyümölcs, gabona, dal

Piroskabátos élet!
A zöld fák közt, az árny közt
sétálsz a dongós nyárban,
nézed a gyümölcsfákat,
a spanyolmeggyet, körtét,
almák fényes zománcát
félíg pirosra füstve.

A kerten át, a tájban
hajlong a kukorica,
óriás pópa mind-mind,
a bajsza itt-ott kajla,
csacsog a forrás szája,
roppant nyugodt és szép ez,
a méla, mézdús érés.

Pirosruhában mintha
misézne most az élet,
megettőretett a teste,
a cséplőgép már zümmög,
a hadaró hadarja,
holdfényben is már hordják
a hosszúszekér gabnát.

A kakas kukorítja,
rigó is rikkant hozzá,
gyermek és ifjú lányka,
legény a rozmaringgal,
rikolt,
hogy itt az élet
teremtő delelője.

A nap, mint égő fáklya
ragyog a roppant égen,
galambok turbékolnak,
le kell a földre ülni,
betelni békességgel,
kenyérillattal,
csönddel.

*Kerényi Grácia versei**Enyelgés, pohárral*

Galambom!
szeretlek.
S te engem?
esetleg.
Mitől függ?
a naptól.
a hótól.
a fagytól.
Ha hull, nem?
ha süt csak.
Ha köd száll?
ha itt vagy.
S ha nem látsz?
felejtlek.
Örökre?
esetleg.

E gonddal
hogy éljek?
Galambod
cseréljed.
Hivebbet
keressek
helyetted?
esetleg.
S más mód rá
nem volna?
Ha mindig
lángolna,
a nap is
megunná.
Hát mégis?
Igyunk rá!

Szigligeti szüret

A tó fölött
leng az ökörnnyál, —
látod-e, édes:
még sincsen örök nyár.

Terhes az éj,
vonulnak az elkésett viharok —
telivér fürtök tövein
hidegfejű sikló csavarog.

Lármázva repülnek
a vízre a dombi libák;
vadliba-raj
húzza az égre az ősz
hangulatát.

Minden csupa gerle, csupa sárga, csupa pír
zöld alapon;
a szél zúgva szalad
szőlőhegyeken, jegenyéken, nádasokon.

Jöjj, ha szeretsz!
Az ősz aranyba-ezüstbe borít —
gesztenye sül, —
kóstoljuk a vén hegyek új borait!

Látkép a Várból

Vízben áll az
avorsai rét —
ifjúságom
szeretni lesz-e még?

Tollpihét szór
hegynek fel a tyúk —
magasba, a csúcsra
lesz-e még szabad út?

Zsongani bennem
kiújul-e a vágy?
Hűsíteni hív-e
kavicsos patakágy?

Lesz-e repülni
a ködbe erőm,
fű közt repkény,
gerle fenyőn —?

Bohuniczky Szefi

Arcképvázlat Pap Károlyról

A legkülönösebb ember volt, akivel találkoztam. Óriási ellentéteket egyesített és ezekből szőtt magának külön világot: elmélyülést, bátorságot, harmóniát, művészetet. Ellentétei már első találkozásunknál megleptek. Kilencszázhuszonkilenc őszén ismerkedtem meg Pap Károlyékkal. Németh Lászlók Olaszországba készültek, búcsúvacsorára hívták össze barátait. Sokan voltunk, a hosszú ebédlőasztalnál nem fértünk el; Illyés Gyulát, Pap Károlyt, és engemet külön asztalkához ültettek. Pap Károly egyetlen szúrós pillantással ismerkedett velem. Rövid hallgatás után azt mondta: „Írásai után szláv fiúnak gondoltam” — és azonnal elfordult közönyösen. Közönye furcsa volt, mert érdeklődése feszültséget jelzett, szavait mégis úgy vontatta, mintha fogai közül nehezen húzná őket elő. Később rájöttem: feszültsége sohasem személynek szólt, hanem felfakadt gondolatok szorongása volt. Az asztalkánál szemben ültünk egymással, csodálkozva néztem, milyen egykedvűséggel rágja az ételeket, üritgeti borospoharát, és önmagából nem árul el semmit. Vacsora végén asztalra könyökölt, levegőbe bámult sandán, kifürkészhetetlen távolsággal. A jókedvű társaságban közönyével időtlennek tűnt, szoborszerűnek.

Pedig Némethéknél akkor már megnőtt a kedv. Németh Lászlóné aranyos, közvetlen kedvvel hordta a bort, és Schöpflin Aladár kedvenc nótáját zümögte: „Két arcomon kivirít a szerelem.” Az asztalnál ülők jórésze vele dalolt. Ekkor az idegenebb vendégek elillantak, és mi áttelepültünk a hosszú asztalhoz. Nóta nótát követett. Konokan csak ketten hallgattak: Németh László és Pap Károly. Németh László tisztán csillogó tekintete éber figyelemmel úgy járt közöttünk, mint képeket gyűjtő gép lencséje. Pap Károly lehunyt szemekkel, feszültségbe dermedten ült mellettem. Kis szünetben Illyés Gyula felkelt, állva dalolt egy gyönyörű pusztai dalt. Utána Pap Károly pattant fel és lehunyt szemekkel, óriási hangon egy idegen dalt énekelt. De micsoda dalt és mekkora szenvedéllyel! Az egész ember szikra lett, izzás és vadság.

Az öregebbek most már ritkábban jutottak nótához, a két fiatal mintha összebeszélt volna, ha egyik leült, a másik felugrott. Egyre-másra daloltak. Dacosan, szenvedélyesen, türelmetlenül. Illyés nótáiból a puszták melódiai áradtak, Pap Károly dalaiból vad erő és téboly. Ekkor fedeztem fel óriási ellentéteit: kifelé egykedvűség, közöny, benső világában izzás, lázadás.

Mire Némethék előszobájában búcsúzkodni kezdtünk, a késő őszi reggel kivilágosodott. Pap Károly lehunyt szemekkel morgott valamit, nem lehetett megérteni, teljesen elengedte magát. Olyan lett, mint betegségben elhanyatlott gyer-

mek. A lépcsőkön felesége és Illyés Gyula ölelő karjai segítették lefelé oly gyengéden, mintha elbukott szentre vigyáznának. Mosolyogva néztük a különös jelenetet. Az élet jósága és az önkivület idegensége varázslódott elénk.

Néhány hónap múlva évekre szóló barátságot kötöttünk Pap Károlyékkal. És most előljörőben rögtön hozzáfűzöm, hogy eltűnt ifjúságunknak talán ezek az évek adták a legelmélyítőbb tartalmat. Akkoriban szőtt barátságaink valóban önzetlenek voltak és világnézetünk kiteljesedését szolgálták. Most, hogy Pap Károly arckép-vázlatához fogtam, régi feljegyzéseim között kutatva, találtam pár töredéket, és ezek átadásával próbálom élesebbé tenni arcképét. Pap Károly már első látogatásunk alkalmával Kari lett. Egyik akkoriban rögtönzött jegyzetem így szól: „Kilencszázharmincegy. Kari és Hédi voltak nálunk. Erről arról beszélgettünk: nem tudnám leírni, mit, de benső tartalma körülbelül ez: csak eszményekért élve kerülhetjük ki a bűnt, eszmények nélkül bűn az élet. Az elbukottak háttére mindig az élet szennye, a közepesség vállalása. Csak hárman voltunk. Kari feloldódott, sokat beszélt. Közben felugrott és nyargalt a szobában. Hédi úgy nézte, mintha gyermekén mulatna.” — Ül már le Kari, — szól. Kari megtorpant, de nem ült közénk, tekintete homályos volt, azt hittük, mond valamit, de elfordult, az ablak elé állt. Mikor visszaült közénk, úgy hatott rám, mintha idegen világból tért volna meg. — „Most egészen Mikáél vagy”, — mondta felesége.

Akkoriban hozta a Nyugat Mikáél-novelláit. Soha egyetlen íróval sem találkoztam, ki hősével annyira összeforrt volna, szinte átlényegült egy általa alkotott magasabb világba. Akkor jegyeztem ezeket a sorokat: „Kilencszázharminckettő. Kari ma úgy hatott rám, mintha erején felüli küzdelmen esett volna át. Küzdelmeit ismerem: küzdelem a lelki vakság ellen, küzdelem a szívtelenek süketsége ellen, küzdelem az ostobák és hiúak önzései ellen. Kari egy új burett vászonruhában érkezett hozzánk. Hédi örömtől csillogó arccal mesélte, hogy végre tudott egy olcsó nyári ruhát venni. Kari látszott, észre se vette, új ruháját úgy viselte, mintha alvás közben húzták volna rá. Nem ad a külsejére semmit. Hogy mindig tiszta és rendes, a felesége érdeme. Ez az érzelmekkel telített, Karinál idősebb asszony, nagyon boldog, úgy néz Karira, mint anyára, ki megvalósult álmaiban gyönyörködik. Kari, ha magamban talált, a szobában fel-alá sétálva, elkezdett hangosan gondolkodni. Ha társaság jött, hallgatag lett, zárkózott. Nem emlékszem rá, hogy bárkit vagy bármit tisztelt volna. Se embert, se könyvet, se művészetet. Előttem verset, regényt, képet, soha meg nem dicsért. Úgy figyeltem finom, ideges arcát, mint titkokat rejtő szobrot, melyet élő ember nem érinthet. Ha bántották, nem mutatott fájdalmat. Ha vesztes lett, közönyös maradt. Mintha hiányzott volna belőle az idegekig vezető út. De ha nyugodt üldögéléséből hirtelen felugrott, és hajába túrva végigrohant szobákon: éreztük, csupa ideg, fellobbant tűz, megnyílt seb. Magas eszményeit, sóvárgásának titkát, vitatkozásaink közben elzárta, ilyenkor előre hajolva, lágy mosollyal figyelt bennünket. Inkább muzsikusnak látszott, mint írónak. — Kari, te úgy ülsz közöttünk, mintha lenéznél bennünket, — jegyezte meg egyszer Fáy Dezső. Tiltakozás helyett mosolygott. Pár nap múlva aztán egyedül talált városmajori lakásunk terraszán, leült és szemembe nézve, azt a beszédet folytatta, amibe Fáyék jelenlétében nem kívánt közbeszólni: — „Az igazi műveltség nemcsak tartalmunkat szélesíti, Szefi, de úgy gondolom, legkomolyabb feladata az, hogy az élet lapos jelenségeit átvilágítsa, és a legegyszerűbb dolgokhoz is találjon hangot. Ha ilyen a műveltség, akkor nem nyugtalanít, hanem enyhít.”

Megjegyzéseiből tudtam meg, hogy vitatkozásaink alatt azért hallgatott, mert állandóan desztillált, és mélyre csak annyit szűrte, amennyivel saját sóvárgásait növelhette. Pletykák, anyagi dolgok, a nagyvilág izgalmas cifraságai hidegen hagyták, csak akkor szólt, ha a körülötte nyüzsgő dolgokat párlattá tisztítva, már saját képeihez formálta. Idézem egy régi feljegyzésemet: „Kilencszázharminchárom, július. Kari a terraszon talált. Biztattam, foglalja el a másik nyugágyat, pihenjen. Meg se hallotta, fel-alá nyargalt. Hiába beszéltem, nem törődött vele, néha megfordult, rám nézett, és nem mondott semmit. Ismerem már. Ha befordul önmagába, pupilláiban homály éled, szemei elvesztik megszokott színüket, világosabbak, lágyabbak. Nem nézhettem tekintetébe, nem engedett magához. Inkább rossznak láttam, mint jónak. Úgy éreztem, ellentétes erőkkel küzd, nem bír lerögződni, szárnyakon leng, és ha megtapintanám, testtelen árnyékhoz érnék. Arckifejezése folyton változott. Sunyi lett, sanda, aztán égý váratlan gondolata mosolyt hozott, szelíddé vált, olyan lett, mint egy fiatal lány, zenehallgatás közben. Megdöbbenve figyeltem, és sajnáltam. — Úgy éreztem, gyengetestének idegességében a jóság és gonoszság egyforma mélységbe eresztette le titkait és ellentétek harcában vergődik. Rendkívül idegen volt. Mene-külve mondtam: „Pihenjen Kari, bemegyek és készítek magának uzsonnát.” Utánam jött, és nyugtalan sétáit előszobánkban folytatta. Már elkészültem az uzsonnával, amikor hirtelen megállt a gáztűzhely mellett: — „Ne fáradjon, elmegyek és lehet, hogy soká nem lát.” — Csodálkozva kérdeztem: — „Kari, csak nem bántottam meg?” — hevesen rázta a fejét. Így mondta: „Maga engemet nem bánt sohasem. De meguntam az írást, néhány évre abbahagyom. Elme-gyek, szétnéztek, utazgatok a világban!” — Csodálkoztam, hiszen tudtam, milyen szegények Papék. Kari azt mondta: „Nem kell ehhez sok pénz, keríték egy ládát, tesztek bele tűt, cérnát, gombokat, más apróságot, és elindulok faluról falura, városról városra. Megnézek mindent, látni akarok, tanulni. Pár év alatt bejárom az egész világot! Mit nevet Szefi? Sokkal többet fogok látni és tanulni, mint akik bőröndökkel, drága szállodákban mulatnak. Ezek rendesen nem látnak mást, csak önmagukat.” Kértem Karit, legalább az uzsonnát fogyassza el velem. De legyintett és otthagytott. A terraszról néztem, hogy szalad át a Városmajor parkon. Mintha elvesztette volna testét, és a levegőbe foszlana.

Ezután hosszú ideig nem láttam. Egy nap úgy állított be, mintha valóban vándorlásból érkezett volna meg. Kezében vékony füzet volt, a Zsidó sebek és bűnök számomra dedikált példánya.

— Hát nem utazott?

— Írtam!

— Kari, olyan különös volt maga, mikor utoljára itt volt.

— Már akkor tudtam, hogy ezt meg kell írnom! De utazni is akartam.

Szemérmesen elfordulva mondta:

— Talán ez a legjobb írásom.

Mikor elolvastam ezt a sokat vitatott, sokaktól dicsért és még többektől megtámadott röpiratot, azt hittem, elérkezett az idő, az emberek felriadnak e szokatlanul mély és nagy tehetségre, és Pap Károlyék gondokkal teli élete végre könnyebb lesz. Tévedtem. Több volt a megütköző, mint megértő.

Hogy miként vélekedett Pap Károly méltatásairól és elgáncsolásairól, mi, barátai nem tudhattuk. Közönyösen nézte a jelent, mosolygott az aktuális életen. Mérgesnek csak egyszer láttam. De erről hadd számoljon be régi feljegyzésem:

„Kilencszázharmincöt, augusztus. Izentek, hogy vehetek fel Földinél honoráriumot; bementem a Pesti Napló szerkesztőségébe. Az előszobában Kari szaladgált fel-alá. — Maga is pénzért jött? — kérdezte. Nem várta be feleletemet, kikelt magából: — Már félórája várok, de egyszer megölöm ezt a tehetségtelen gazembert! Azt izente, most ír, várjak! — Csitítottam Karit, de nem nézett rám, folytatta rohanásait. Földi engemet fogadott. Undok ember. Pökhendibb szerkesztőt nem ismertem. Beléptem a szobába. Nem kelt fel, kezét sem nyújtott, megnézte a ruhámat, és azonnal felbecsült és lebecsült. Átnyújtotta utalványomat és csak annyit mondott: — Vezércikket írok.

— Megkapta a nyugtát? — kérdezte Kari. Ugyanakkor az altiszt szelíd félénkséggel közölte, hogy a szerkesztő úr vezércikket ír és nem ad ki több nyugtát. Kari mondott egy cifrát. Belekaroltam: — Elmegyünk és iszunk egy pohár sört! — Dühösen morgott: — Nem iszom! Hagyjon békében! — De engedte, hogy belekaroljak, s míg mentünk lefelé a lépcsőn, folyton morgott: — Megölöm a gazembert! Állandóan ír, és csak szemetet. Tehetségtelen patkány! Egyszer belefojtom a csatornájába!

Nevetnem kellett. Mire kiértünk az utcára, már Kari is kacagva mondta: — Az ilyen hangyák hegyeit hamarosan szétrúgja az idő, makam is szétrúgom! — Cipője hegyével rúgott egyet. Utána enyhült, szelíd mosollyal nézett rám: — Mérges voltam. Pedig a Földi félék tulajdonképpen arra valók, hogy mulassunk rajtuk.

Aztán arról beszélgettünk, hogy a rossz író tülekedik, kitúr mindenkit, leginkább a tehetségeseket, hogy helyettük őket csodálja a világ, sok dolgot számításba vesznek, csak egyet felejtene ki, azt, hogy minél többet írnak, minél erőszakosabbak, annál több bizonyító érvet gyűjtenek önmaguk ellen. Kari kacagva mondta: — Ez a tehetségtelenek legnagyobb ostobasága. — Ezután már nem beszélt, hallgatva ment mellettem. Ismerem. Mindaz, ami az életet elgáncsolja, a gonosz és utálatos, amint elmélkedik rajta, leszakad róla, és mint fogalom és felfedezés, érdekes lesz számára.”

Így szedte össze jóból-rosszból a saját valóságait, az élet minden jelensége fellobbantotta, de csak azért, hogy eleresztve, elmélkedésre változtassa. Valóban senkihez, semmihez nem tartozott. Ami a test életéből fakadt és indulatokat hozott, a gondolatok malmában felörlődött, elkönyösödött.

Az erős lobogás és ugyanakkor közönyösödés lett művészetének alakító ereje. És páratlan igénytelensége. Nem kívánt önmagának semmit, talán ez tette képessé igazságos ítéletekre akkor is, ha őt magát igazságtalanságok érték. Ilyenkor önmagába zárult, hogy benső sebeit átkutatva, mérje a lélek végtelenségét. Hogy mi fájt és mi szerzett örömet, nem árulta el. Csupán írásaiból tudtuk meg, hogy rendkívül érzékeny lemezre rakja képeit. Könnyörtelen szigorral szemlélte a bűn fészkeit: a hiúságot, a pompát, a másokat elnyomó bőséget. Emlékszem, egyszer egy közeli rokonáról beszélt, kivel 919 után rövid bécsi emigrációja közben szerkesztői asztalnál találkozott: — „Nem kérni mentem a bátyámtól — mondta —, de láttam, hogy megijedt, hogy esetleg valamit adni kell. Remek ruhában terpeszkedett, és úgy eresztette a cigaretta füstjét, hogy ne lássam a gondolatait. De láttam és otthagytam. Ez az ember, drága ruhákban, drága nőkkel, drága éttermekben fecserli el magát, és nekem idegenebb volt, mint a rongyokban kéregető koldus.”

Annál inkább megbecsülte a valódi tisztaságot. Egyszer Papékkal az Apponyi téren véletlenül találkoztam. A Belvárosi Kávéházból jöttek. Kari már írói robotja után fáradtnak látszott, de Hédi boldogan kiáltott:

— Pénzünk van, ma velünk vacsorázol! Én fizetek! Akartok egy előkelő helyet? Szívesen megyek veletek az Astoriába! Vagy inkább a Kispiszkosba?

Papné szokása szerint tiszta, de kifakult silány nyári ruhában volt, eltipor, cipőben, Kari burett nadrágban, rövidujjú ingben.

— Feleljetek! Pénz van! Mehetünk az Astoriába! — sürgetett Hédi.

— Te nagy gyerek, — mondta Kari és amit ritkán tett: hangosan nevetett. Ezen az estén valóban jól mulattunk. A Kispiszkos szűk utcai kerthelyiségében három adag lecsós virsli és három korsó sör mellett Hédiből a ritka esemény, hogy a pénzzel gondtalanság született, oly nyíltságot és annyi okosságot hozott ki, hogy akarva, nem akarva, minduntalan önmagát tette mulatságossá. Házassága előtti szerelméről mesélt, és ez más asszonynál talán kényes lett volna, de ő alakító erejével és kétségbevonhatatlan igazságaival az életnek annyi színét, humorát és fájdalmat tárta fel, hogy azt is védte, ami gyötrelmes volt, és mulatságossá tette, ami kegyetlen. Kari minduntalan vállon legyintette: — Te gyerek! Te Mackó!

Ezen az estén a Kispiszkos vendéglőben megértettem, mi kapcsolja bensőséges törvénnyel feleségéhez, aki nála öregebb, és hiányával minden asszonyi hiúságnak. A lélek tisztasága, a teljes emberi őszinteség. Hédi nyugoskodó, igényes feleség helyett egy meséket szövő, álmokat tápláló anya volt.

Most, hogy emlékeimet szedegetem elő, kérdelem magamtól: vajjon bírtam-e valóban bizalmát? Nem bírtam. És kérdelem, úgy általában művelt volt-e Pap Károly? Soha sem vettem észre, hogy egyik íróttal többre becsülné a másiknál, azt sem, hogy bármilyen műből meritett volna. És mégis: beszélgetéseink közben mindig a legmagasabb műveltség igényét éreztem. Soha nem vált köznapivá, de ezt nem könyvekből merítette, gyöttrődő, folyton elmélkedő lényé kincseivel táplálta. Azt hiszem, csupán feleségének apró lelkendező meséiből csipegetett. Hogy oly sok színűvé szőtte, szinte újból megteremtette a testamentum légkörét, úgy éreztem, nemcsak saját sugallatainak eredménye, de feleségének mesekincse is. Az élettel szemben írásain kívül kevés összefüggést áruolt el. Meg kellett szoknunk ezt a különös, magányos embert, meg kellett barátkoznunk közönyével, el kellett fogadnunk, hogy hiába él közöttünk, nem ismerjük. Hogy hű barát volt, azt önzetlensége árulta el. Emlékszem, milyen ki-melegedve érkezett egy nyári délután hozzánk, és azonnal mondta: — A Révai kiadó fiatal elbeszélőktől ad ki sorozatot, adjon maga is nekik. De siessen, rövid időt engednek az elkészüléshez. Említettem magát, és láttam, szívesen vennék.

Így került be a Révai sorozatba Szegény ember regényem.

Aztán emlékszem egy könyvnapra. A Nyugat sátrában dedikáltuk többen könyveinket, Kari az egyik írónővel távol húzódva figyelte a dolgot. Hirtelen szél kerekedett, hűvös lett. Könnyű nyári ruhában voltam, egyszer csak érzem, hogy hátulról valaki kabátot dob rám. Megfordulva Kari testvéri tekintetével találkoztam. — De most maga fog fájni, — mondtam. — Nem baj, csak maga meg ne hűljön, — szólt. Ilyen volt. Jóságban póztalan, barátságban hűséges. De az emberek között idegennek érezhette magát. Egy nap Hédi meghívott bennünket Üllői úti igen szerény, de tisztán ragyogó lakásukba. — Csak nagyon korán gyertek, — sürgette. Kiderült, azért kívánta, hogy mi ketten az urammal korábban ott legyünk, mint összeverbuvált vendégeik, mert jól meg akart tömni bennünket. Hédi nagyon szeretett etetni.

Később rengeteg vendég sereglett össze a kicsi udvari szobában. De minél többen lettek, Kari annál idegenebbül szorongott. Végül megkérdezte: — Mondja meg Szeffi őszintén, hogy érzi magát? — Azt feleltem: — Pontosan úgy, ahogy

maga. — Ezután, ha vendégeik szavalással, muzsikával vagy vitatkozásokkal produkálták magukat, mi állandóan pillantásokat cseréltünk. Mert Kari, ha kettesben voltunk, beszéd helyett hangosan gondolkodott, társaságban hangos gondolkodás helyett hallgatva beszélgetett. Ha kettesben voltunk, sokszor izgatótan kapkodtuk egymástól a szót, aztán Kari kifutott a szavak játékából, a lélek átformáló kohójában izzott. Ilyenkor elárulta örült exaltációit is. Egy beszélgetésünkről maradt jegyzetem: „935 június. Kari délután egyedül talált, kezét sem fogott velem, nekidőlt a terraszkorlátjának és azt kérdezte: — Szefi, tudja maga, hogy mostanában mennyien cserélgetik a vallásukat? Higgye el: üzlet az egész! A keresztény hitnek csak akkor van értelme, ha az áttért pap kíván lenni. De nem ám, hogy egy húsos plébániára vadásszon, hanem ha belép a legszigorúbb rendbe. Az új áttértek között ilyet nem találunk! — Kari ma szokatlanul sokat beszélt. Az idő összeomlott benne, évszázadok képei rezegtek elő. Csodálkozva hallgattam, micsoda mérhetetlen ismeretet és mélységet merített az időből. Meg is mondtam neki. Így felelt: — Akik benne mozognak, nem láthatják. Csak aki elhúzódva figyel, merül le mélységébe.”

Így lett számomra érthető, hogy ez a vérbeli mesélő igazában mégis realista. Csak realizmusa nem csupán testi létünk lehetőségeit kutatta, sokkal inkább azt, aminek tapintható felszíne csak ócska burok. Realizmusát két izgalom kapcsolta össze: egyikkel a felszín burkát kettéhasította, a másikkal mélybe hajolt és kincseket hozott fel. A burok felszínéből a gonosz és aljas perdült elő, a mélyből fény és szeretet.

Poéta lelkű vándor volt, most is úgy látom magam előtt, mint annyiszor városmajori terraszkorról: gyors léptekkel szalad az úton, a fák, bokrok elnyelik, mintha repülve levegőbe foszlana. Ő volt közöttünk az egyetlen, ki talány maradt, nem tartozott senkihez, semmihez, nem volt nemzete, nem volt vallása, talán társa sem; a mindenség muzsikusa volt, mesét fakasztó ujjai a természet hurjain repültek. De mi, barátai, tudtuk, hogy meséi mögött önmérsztő láz és fájdalmas elégedetlenség lapul. Nem a világ dolgaival volt elégedetlen, önmagával szemben támasztott szigorú igényeket. Írásaival ritkán volt elégedett, talán soha. Ha nagyritkán felesége kívánságára felolvastak valamit elkészült írásai-ból, az arca gyötrelmesen feszült volt, kételyekkel teli. Tudom, hogy számára az elégedettség megállást jelentett volna. A ritka mesterek közé tartozott, ki műveivel el tudta hitetni, hogy az emberi lélek nem megmérhető, mert skálája az ördögi gonoszságtól az angyali jóságig emelkedik.

Egy feljegyzésem így jellemzi: „Rejtőzködő és mégis lényének minden változatát felismerjük arcán. Olyan, mint egy fémlap, árnyékok és sugarak siklanak rajta, ahogy a jóságot és alacsonyságokat figyel. Tükörképe a benső reflexeinek.”

Beszélni tulajdonképpen csak írásban tudott, úgylátszik, tisztán látta, hogy a beszéd a lélek legkönnyebben forgatható, de leggyaralóbb fegyvere. Műveiben is kerülte a felesleget, kizárólag a lényeket csiszolta.

Utolsó feljegyzésemet 1937-ben, májusban írtam: „Ma sokan voltunk együtt, de Kari nemvett részt beszélgetésünkben, önmagába roskadt. Néztem homályos szemeit és tudtam, hogy elvesztettük. Nemsokára otthagyt bennünket, kiült terraszkunkra. Hédi gyermek-ijedtséggel szólt: — Karit elvesztettem. Láttad milyen? — És kért, menjek, hívjam vissza. Kimentem a terraszra, Kari nem nézett szemembe, intett, hagyjam, menjek. Hédi zokogni kezdett. Tehetetlen kétségbeesése úgy hatott, mintha nem az uráért, hanem gyermekéért sírna. Aztán hamarosan elmentek.”

Pár viharos nehéz év következett Pap Károly életében. Vajon boldog volt-e? **Nem** tudom. Barátságunk, anélkül, hogy szétszakadt volna, megszakadt. Hédi hiába írt és kért, hogy próbáljak Karival beszélni, nem mertem megtenni. Az elkészült Azarelből még pár részletet felolvastak nekem, aztán Kari végképpen eltűnt közülünk. De nemcsak minket hagyott el. Úgy láttuk, magas mennyböltjét is felcserélte a földért, ezután kevés írást kaptunk tőle. De feleségétől tudom, hogy ezek a számomra ismeretlen évei érlelték meg benne Mózes drámáját, melyet közvetlenül tragikus eltűnése előtt be is fejezett. A drámát nem ismerem, felesége méltatásából mégis úgy vélem, Pap Károly titokzatos lényének méltó hattyúdala.

Életéről, nehéz sorsáról ő maga sohasem beszélt. Feleségétől tudom, hogy a soproni főrabbi fia volt, gazdag ház gyermeke. 1919-ben részt vett a forradalomban, szülei kitagadták, és nehéz éveinek során eljutott a városligeti padokon töltött éjszakákig. Válságából feleségének gondozó anyás szeretete váltotta ki. De Pap Károly sem érkezett feleségéhez üres kézzel, a szenvedés és megaláztatás megteremtette benne Mikáélt, általa formálta képeit a tiszták jóságáról és a képmutatók gyalázatairól. Isteneit és ördögeit házasságának zárkájában mint finom ötvös addig mintázta, míg időtlenné váltak.

Nemrégiben Papnéval Kari eltűnéséről beszélgettünk.

— Hátha egyszer előkerül a ládájával. Tudod, hogy mindig el akart indulni világot nézni, tanulni, — mondtam.

Papné elgondolkodott: — Nekem is sokat emlegette a világot járó ládáját, hidd el, én sem tudom elhinni, hogy Kari nincs. De han incs is, addig biztosan él, amíg én élek.

Ennél mélyebb szavakkal asszony nem enyhítheti árvaságát. Hadd toldjam **ezt** meg Pap Károly barátjainak nevében itt: él, amíg akad olvasó, ki műveiben felismeri a szárnyakat hozó jóságot és elriad a gonosztól.

Makay Ida

Mi nem hazudtuk

Mi nem hazudtuk magunknak, hogy ez elrendelés volt: Megtaláljuk egymást, ése hogy másképpen nem történhetett.

Mi tudtuk: szál csak a véletlenek esetleges és kusza rendszerében, de mert így lett: hát törvénnyé meredt, ahogy az anyag szeszélyeiből formává forr a pontos okcaéder.

Mi meghagytuk a teljes szenvedést egymás magányos asztalán szegetlen. S míg öncsalón a többi összebékült Mi irgalmasan elküldöttük egymást.

Most olykor halljuk: összecseng a léptünk az utakat begyűjtő végtelenben.

Lakatos István

Nyáréji álom

(Idill)

Iránta való
nagy szerelmemet
felszítani tetszvé
az én kedvesemnek,
egy koranyári
júniusi estén,
késő délutánon
az én kedvesemnek
erdőre menni
támadt vala kedve,
únszolt: én is menjek.

Nagy szerelmemben
únszolt engem, kinzot,
júniusban, hajdan,
piros volt akkor,
már kora este,
csókjától ajkam:
hoggyha esetleg
elhalványulna
ajakam, szomjában,
megpirosítja
— mondta — új csókokkal,
hoggyha karomba zártam.

Új olyan ötven
csókkal, melytől számon
ismét piros szín gyúl,
sőt ölelést és
mindenféle gyötrést
ad melléje kínál:
gyöngyszürke ingem,
bagolytollas, barna
sapkám hát felöltöttem,
úgy indultam útra,
vállamon puskával,
Annácskámmal mögöttem.

A búcsúzó nap
követett bennünket,
álmosan, eltörödvén,
annak az ösvénynek,
melyen megindultunk,
égi megfelelőjén;
meg-megállni látszott,
hogy sugarait a
földről felszedje sután,
fekete foltokat
hagyván itt is, ott is
a réten maga után.

Meg-megálltunk néha
útunkban mi is, hogy
hallgatódzzunk, mit zenél
a közelítő
éjszaka hangszerein
az erdő felől a szél?
és a szemünk is
meg-megállt a réti
villámló virágokon,
melyek messziről már
ránkszóltak, — (noha füllel
nem fogható hangokon:)

Ordító vörös, halk
kék, rikácsoló zöld
hangon, színek hangjain,
míg a nap el nem tűnt,
mint ágyban, a távol
rétek végében, amin
piros körmével még
megkapaszkodott, majd
mint paplant, a síkságot
ráhúzta magára,
— ekkor elhallgattak
végtére a virágok.

Ekkor fellobbant,
mint a tűz, a tűz, a
szívemben a szerelem,
Anna! virágom!
életem fogytaig
tündérséged keresem,
Annácskám! kedves!
akitől azóta
szívem már rég eltévedt,
töltőtollamban
felforr, nézd, a tinta,
hogy most írom emléked.

Annácska akkor,
tűzsárga ruhájában,
mint kis lidérc, lobogott,
iszonyú messze
réteken által
vezetett, csalogatott,
mentem utána,
és ma sem tudom mért
fojtogattak sirások,
mentem utána
s a szél patáitól
porzottak a síkságok.

Végre az erdő
fái feketén és
félelmesen feltűntek,
setét akácfák
riadása, rókák
hangja ijesztett bennünket,
óh, a csudás fák!
kikről én tudtam a
legszebb hasonlatokat,
kiken most a nappali
színek emléké
bírtuk felfedezni csak:

Óh, az öreg, fák,
kiknek ijesztő
levélviharban,
mint gyémánt gyümölcsök,
baglyok baljós szeme
csillogott ránk hajdan, —
egy kora estén,
júniusi nyáron
ránkborultak akkoron,
rázták bozontos
lombjuk, hullt belőle
az éj, az éj, mint a korom.

És mi pedig csak
mentünk a karéjos,
kanyar ösvényen, melyet
a fák ága közti
szürke derengés
láthatóvá belehelt;
ott, a bokánknál,
bokrok és kövek közt,
mint riadt kígyó, igen,
mint menekülő
kígyó: egy patakocska
bújt, csörgött jéghidegen.

Úztuk e csermelyt,
hagytuk magunkat
csalogattatni vele,
baglyokkal boglyas
bokrokon át, fák
boltozata, fekete,
vak kupolája
alatt, tövisek közt,
homokpadlatok felett,
mígnemcsak egy rejtett
rétre nem ért, hol
kis tóvá kerekedett.

Óh, az a tó! mint-
hogyha óriási,
láthatatlan égi kéz
aranygyöngyöket
szórt volna vizébe,
úgy csillogtatta színét,
úgy tündöklött a
hold sugarának
szelíd ostroma alatt,
mosolyogtatván,
mozdulatlan tükrén,
hűvös kis hullámokat.

Anna, kiben eddig
tombolt kilenc ördög
s még vagy hét szűz boszorkány,
foghatatlan, furcsa
belső hullámoktól
felkapva s elsodorván,
akkor, előttem,
sárga ruhájából
kibújt tündérfehéren,
s végiment, egy szál kis
árnyékkal a vállán
a tópartig, a réten.

Szót se szólt már hozzám,
nem is intett nekem,
csak beleált a tóba,
s oly egyszerűen,
természetesen, mint-
ha onnét nőtt ki volna,
térdétől a partig
kis hullámgyűrűcskék
támadtak, hogy sietve
szétvigyék a hírt, hogy
áll egy lány a vízben,
kint pedig szerelmese.

Én fejem erre
meghajtottam kissé
a vizparti fák alatt,
s tudtam, amely már
soha vissza nem tér,
ez az, most, e pillanat,
néztem Annát, s míg a
macskaszemű éj
holdruhával beszótte,
megértem volt akkor,
hogy ott helyben előttem
emlék lett már belőle.

Aztán felocsudtam,
félteni kezdtem:
„gyere ki, az istenért!”
Oh, az a tó, egy
dézsányi pedig ha
volt, térdéig ha felért!
Hajnalodó szemmel
rámtekintett, — ekkor
összerezzen azonban,
furcsa zörejeknek
kelt zaja közléről, az
erdőben, az alomban.

Bokrai, száraz
ágai a tisztást
környékező cserjéknek
szétnyíltak, felrebbent
ijedt raja róluk
szárnyalobbant lepkéknek;
s annyian, amennyit
eddig soha együtt
nem láttam útrakelőt:
körben az erdő
fái alól rőt
rókák rohantak elő.

Mintha a rétet
egyik szélétől a
másikig felgyújtának,
s vinné a szél a
lángot, a rókák
felette úgy csaptak át,
mintha vörös tűz
gyúlt volna a réten,
a rókák úgy rohantak,
csóvát dobtak
ránk, aztán eltűntek,
aztán minden kihamvad.

Anna, mikorra
elmentek a rókák,
ott fázott már szívemen,
átöleltem,
úgy, ahogyan volt,
holdfényesen, vizesen,
megterítettem
kabátommal néki,
csókkal őt betakarám, —
csak kerek, égő
szemmel, mozdulatlan.
a baglyok néztek a fán.

Hűvös mellére,
időjárástával,
forró arcom fektettem,
„ezt már egyszer
megálmodtam,” sugta
Anna, halkán, mellettem:
„úgy szeretlek,”
súgtam erre én is,
de a torkom elszorult,
és nem tudtam
befejezni — —

—————
Arcomat aztán
felemelve, később,
nyughelyéről, csendesen;
hangom is megjött,
míg szép vállán
elgondolkodott szemem:
„Mit találnék”,
kérdeztem, „ha itt most
beláthatnék szívedbe?”
Rámtekintett
csóka-kék szemével:
„Téged magad”, felelte.

Bocsássátok meg
 nékem, hogy ma mindezt
 Annácskáról elmondtam,
 de évek óta,
 szemem ha lehűnyom,
 Anna arca már ott van;
 s egyszer ha életemet
 egy júniusi nyáron,
 meg kelletik majd adni:
 tudom, rőt rókákat
 hallok a holdfényben
 hangtalanul rohanni.

Később egyébként
 megfürödtem én is, úgy
 gázoltuk az iszapot,
 bár a tavacska
 oly kicsi volt, hogy
 erre majdnem kicsapott;
 mit mondjak még?
 később hanyattdőltünk",
 aztán „csillagot néztünk”,
 más mi se történt, ha
 az nem csak, hogy a tóban
 hullámgyűrűt cseréltünk.

* * *

Hej, azóta
 ifjúságunk
 tündérjének
 napja, be megsápadtál!
 felsütsz-e vajon még?
 örök erdők mélyén
 állok örök tavaknál.
 De nem ég csók már,
 csak halavány, hűvös
 mosoly az ajkamon:
 a szelek járását,
 viharaim zúgtát
 csendes szívvel hallgatom.

Buzás Andor versei

Invokáció

Örömeinket gyűrűzi az ég,
 a föld, s ha kisímul a horizontunk széle:
 szép magaslatunkról úgy rángunk alá,
 libegő levelek ütemére.

Tarts meg hitemben Eggyétartozás,
 alkosson képet jeleid tiszta fénye:
 madarat emelő szél-áram, s az este:
 fák, csillagok árnyéka-szövevénye

legyen egyértelmű varázs!
 Bólintson a tudat, ha felnézek az égre:
 minden szavam tudják a csillagok,
 s nem lesz a költeménynek vége.

Húsvét másnapja

Istenem, hogy tudhattam volna én, hogy a szerelemben szerencsével is megáldasz, nemcsak vágyakozással?
 Most itt állok ebben a szép tavaszban a méltatlanok suta gesztusaival, szépségemet elveszítve-elhanyagolva!
 Elsomfordálnak az öreim mellőlem, a kecskebak és vizirigó, akik szétkiáltották e vidéken tréfába illő szomorúságomat.
 Most kellene, hogy kinyújtsam a karom is túl valamivel önmagamon, mert a garasos szegénység sosem ismert igazi ölelést! A kinyílt világ is olyanak mutatja önmagát veszett hiúságában, mintha mindig csak a tavaszban hitt volna! Anyám virágai túlszépülnek önmagukon. Elveszti értelmét minden kert, ami csak kertként jött számba. A virágok, a megújuló világ jelei kókadognak-görnyednek e nem remélt remény, ez alig vállalható szabadság alatt! És rászórják újból felizgatott életemre a hit buján illatozó spóráit! Te nagy szerelem, te szép szerelem, már csak abban segíts, hogy hamarosan megtaláljam a szót is, az éneket, amit elfelejtettem!
 S hogy újra szépnek lássék éles, jó szemem, hadd legeltessem ezért reggeltől-reggelig virágaidon; mert tudom, hogy kutyaúl gyengék vagyunk mi! s úgy kelhetünk csak s úgy van erőnk végképp lefeküdni, ha szemünket legelhanyagoltabb évszakodban is a tavasz s a szerelemben a megtalált öröm jelei igazítják.

Májusi biztató

Új források fakadnak körülünk
 és tisztaságuk ragyog,
 hegyeken-völgyeken szimatolnak
 titkos rendeltetésű áramok.

Úgy ébredtünk tavaszra ketten,
 hogy csípős szelek mosogattak,
 kivehető éveink
 kék gyűrűkben egymásra fagytak.

Meleg szavakat ha cserélünk,
 egymáshoz ha szavak terelnek:
 Kézen fog a megbékélt valóság,
 mi valaha két kézzel vert meg.

Hajtja fogaskerekét a kín,
 értelme szépmívű álmainknak,
 szeles időben csókolózunk,
 minket az idő törvénye ingat.

Nyugodj el féltő indulat,
 az üres ég tőlünk ragyog,
 szíveinkből röppentek fel
 a tollászkodó csillagok!

Bertha Bulcsu

Hőség

Napok óta nem rezdült szél a csenkesz megfakult bokrai között. A dombra száraz, tikkasztó levegő nehezedett. A homály megsűrűsödött a házak körül és magába rejtette a festetlen falakat.

Takaró nélkül feküdtek a forró szalmazsákokon. Gunics András nem tudott elaludni. Néha már lecsukódott a szeme, de akkor mindig mozdult egyet a felesége vagy a gyerek, és a könnyű, zizzenő neszek kimozdították a bágyadt súlytalanságból.

Mozdulatlanul feküdt az ágyon. A torka karcos volt a poros levegőtől. Aztán hirtelen úgy érezte, hogy egy árnyék belibbent az ablakon. Húvös érintésétől megborzongott és felült az ágyban. — Megjött a szél — gondolta, aztán megkönnyebbülten az ablakhoz ment. Derékig kihajolt az ablaknál kezdődő fekete éjszakába és várakozott. A tájra csendesség nehezedett, érezni lehetett, hogy a mozdulatlanság a csillagokig ér.

— Nem jött meg a szél — mondta hangosan, aztán azon a káprázaton kezdett tűnődni, ami kimozdította az ágyból.

Nem feküdt vissza. Az ablakban várta meg az éjfélt. Eszébe jutott, hogy a felesége megint előhozakodott a tavalyi kérésével. Felült az alacsony ablakpárkányra, és a város felé fordult. Ismerte a várost, a fehérré sűrűsödő fények mögött megérezte a két főútvonalat. Tudta, hogy hol kanyarodnak az utcák, ismerte a benzinkutakat, a mozik, vendéglők és kuglipályák pontos helyét. — Ha bemennék — gondolta —, kényelmesebb lenne az életem. Úgy élnék, mint egy hivatalnok. Hét órára mennék dolgozni, és fél ötkor abbahagynám. Este meginnék egy fröccsöt, támaszkodnék egy kicsit a kuglipályák mellett, aztán véget érne a nap. Végigaludnám az éjszakát. Minden éjszakát végigaludnék. Soha nem várna meglepetés. Minden leegyszerűsödne. Túlságosan leegyszerűsödne. — Itt elakadtak a gondolatai. Szeretett Úszógpusztán élni. Örült a hatalmas víztárolóknak, amiket a gondjaira bíztak. Mindig a távoli monstrum építkezéseket szerette, ahol szabadon jár a szél, és érezni lehet, hogy a semmiből nőnek ki a trafók, vibrátorok, góliát víztornyok beton falai.

Éjfélkor magára húzta a ruháit és kilépett az ajtón. A raktár előtt szemébe világítottak a reflektorok és egy pillanatra odaszorították a hófehér falak elé, elválasztva a közeli irodáktól, az út mellett magasodó betonoszlopoktól, és a munkájukat virrasztó emberektől is. Az épület sarkánál már megnyugtató homály fogadta, láthatatlan kőművesállványokkal, sebtében felpolcolt téglaraká-

sokkal, az út mellett felejtett szálkás deszkákkal. De Gunics András soha nem botlott el a deszkákban, megérezte a vonalukat, és átlépett rajtuk.

A szárító közelében megállította egy rekedtes hang. Jól ismerte. Az öreg Vituszé volt. A hang mindig egyforma, csak a szavak értelme változott évszakkonként.

- Gunics úr, szorítja a mellemet a hőség.
- Az enyémet is Vitusz bácsi. De azért megteesszük a dolgunkat.
- Megteesszük, Gunics úr, mindenki a magáét.

Gunics András tovább lépett, aztán a félszeren át bement a kazánházba. A tűz fénye ott táncolt a kövezeten, de emberi alak nem látszott a sugarában. Gyanakodva belemeresztette a szemét a sötétségbe, aztán kibukott a száján a fűtő neve.

- Jurdik!
- Itt vagyok, Gunics elvtárs... Valamivel később jött...
- Az ablak mellett állt.
- Gyűjtson villanyt.
- Minek?
- Nem látja a hőmérőt. Ha túlfűti a kazánt, megrepednek a betonelemek.
- Észreveszem sötétben is...
- De minek sötétben lenni? Még el talál aludni.
- Nem alszom el, Gunics elvtárs. Nagy a hőség.

Gunics András odalépett a kapcsolóhoz és felkattintotta a villanyt. Jurdik az ablak mellett támaszkodott. Vértelen és verejtékes volt az arca. Vastag szája-húsán fényesre feszült a bőr.

- Rosszul van?
- Csak melegem van.

A művezető körülnézett a kazánházban. A sarokban észrevett egy üveget. Zöld pintes üveg volt, de az éjszakai világításban feketének látszott. Egy pillanatig megpihent rajt a szeme.

- Víz van bent, szagolja meg – szólalt meg a fűtő.
- Gunics András nem szagolta meg az üveget.
- Ügyeljen a tűzre. – Csak ennyit mondott.

Lassan kifordult az ajtón. Körüljárta az épületet, benézett a félszerek alá, aztán elindult a lakása felé. A szárítón túl megállt egy pillanatra. Várta, hogy az öreg Vitusz mond valamit, de csend volt, mintha nem lett volna a közelben senki.

Zajtalanul behúzta magá után az ajtót. A felesége már nem mocorgott, egyenletes lélegzése nyugalmat árasztott a szobában.

Kilépett a bakancsából, aztán az ágy szélére ült. Amikor megszabadult a ruháitól, kinyújtózta a lábát, hátrahajtotta a fejét, egy pillanatra élvezte, hogy a behajlított karjain megfeszülnek az izmok. Aztán újra összegörnyedt, és percekig ült lehajtott fejjel az ágya szélén. Amikor elnehezedett a szeme, lefeküdt. Fokozatosan elernyedtek az izmai, és a tudatában elmosódtak a világ reális mértékegységei. Lassan emelkedett egy gátak nélküli langyos térben.

De hirtelen visszazuhant. Megrángott a teste.

Egy kiáltást hallott. A hang nagyon távolról érkezett. Lehet, hogy csak hallucináció volt az egész, valami belső káprázat.

De a kiáltás megismétlődött. Artikulátlan volt a hang és erőtlen. Gunics

András úgy érezte, mintha a magas hangok külön váltak volna a többitől és kanyarogva vesznének el a térben.

Felült és feszülten hallgatózott. Hosszú ideig ült mozdulatlanul, de hiába. A csend része volt az éjszakának.

Másnap felhallatszott a közeli műútról az autógumik csikorgása. A sofőrök az egyenes útszakaszokon minduntalan a fékre léptek, mert az áttüzesedett aszfaltra, vibráló színeivel odatelepedett a délibáb.

Surrogásuk elhallatszott az építkezésig, és egybeolvadt a csörömpölő betonkeverőgépek zajával.

A vízhordógyerek ezen a napon nyolcvanszor vitte le a kannáját a negyedik víztároló alapozásán dolgozó betonosoknak.

Amikor lement a nap, az épületek és a betontartályok ontották tovább a meleget. A kilocsantott víz pillanatok alatt felszáradt. Hús cseppjeit beszívta a homok, párája elvegyült a nap közben felkeveredett porral.

Gunics András a konyhában vacsorázott. Szótlanul kanalazta az ételt. A fia időnként felemelte a fejét, nézte egy kicsit az apja levesbemerülő kanalát, és azt is, ahogy tésztával, zöldséggel lassan felemelkedik.

— Nagy a hőség — mondta az asszony, és bort tett az asztalra.

— Holnapra megjön a szél — mondta Gunics András, aztán bort öntött magának az üvegből.

— Télen meg hideg lesz... Ez már a negyedik év — mondta az asszony, aztán várt egy kicsit, hogy az ura szólhasson. De az nem szólt semmit.

— Jövőre iskolába kell adni a gyereket... Neked sem tesz jót ez a bagolykodás. A többiek mind kaptak már lakást, szólnod kellene... Az ősszel úgylis befejeződik itt az építkezés.

— Báránytetőn meg kezdődik.

Gunics András felkelt és bement a szobába. Arra gondolt, hogy Báránytetőn közel lenne az erdő. Aztán hirtelen egy másik kép bukkant fel a képzeletében. — Hazafelé bemenne az Aranykerékbe. Kérne egy féldeci pálinkát és leülne a kályha mellé. Nem hajtaná le egyre, csak a felét. Csettintene a nyelvvel. Az Aranykerékben mindig gyümölcspálinkát mérnek. Melengetné a tenyerében és az ajtót nézné, meg a felbukkanó, kékcárcú embereket. Addigra éppen téli lenne.

Az ablakhoz ment. Nézte a várost. A porcelángyár füstje letompította a fényeket. Így különösnek érezte, és nem jutottak eszébe a benzinkutak, mozik és a kuglipályák sem. Állt az ablak mellett és bizonytalan lett az élete.

Újra hallatszott. Úgy, mint az éjszaka. Szörnyű kiáltás volt. Úgy érezte, hogy a völgyből emelkedik fel és örülten megtekeredik az épületek felett. Mintha leszabadult volna egy biztos betonpályáról, s a mélyebb hangok zuhanni kezdenének a térben.

Aztán csend.

Mozdulatlanul állt. Hideget érzett a hátán. A gondolatai olyanok voltak, mint a kövek. Holtpontra jutott. A karjai lógtak, szemével nem kutatott biztonságot nyújtó támpont után.

A távolban megcsillan egy reflektor, kétszer megvillant, aztán elnyelték a homályban ülő házsorok.

Ez kimozdította. Gyorsan megfordult.

Az ajtó himbálózott mögötte, és úgy érezte, hogy ijedt emberek állnak az eresz alatt. Nem fordult meg, rohant a kazánház felé. A reflektorok fehéren parázslottak a feje felett, és megsokszorozódva visszaverődtek a házfalakról.

A kazánházban sötétség fogadta. Elordította magát.

— Juurdik!

Nem érkezett válasz. Átbotorkált a szénrakáson és meggyújtotta a villanyt. A kazán rendben volt, de a fűtő nem volt a helyiségben.

Sietve kilépett az ajtón, körüljárta az épületeket, aztán megállt a raktár ablakánál és hallgatózott. De most már csend volt mindenütt. Csend, de valami nyugtalanság izzott a levegőben, mintha készülne valami szokatlan, valami értelmetlen a tízezer köbméteres betontartályok árnyékában.

A művezető Jurdikra gondolt. Nem akart a fűtővel foglalkozni, de akármerre fordította a fejét, mindig csak Jurdik arca bukkant fel a képzeletében, Jurdik, ahogy áll a kazánház ablakánál és maga elé néz. Jurdik szemében akkor valami zavaros fény csillogott, de nem élesen, inkább osztottan, lágyan. Olyan volt a szeme, mintha zöldes olajban forogna.

Gunics András újra átment a reflektorok alatt, néhány pillanatig állt a kazánház ajtajában, aztán belépett a nyitott ajtón. A fény alig jutott el a küszöbig, elnyelték a kazán előtt felhalmozott széndombok és a pókok mennyezetre feszülő fekete hálói.

Először a kazánt nézte meg, aztán a fesszmérőt. Egyenletes volt a hőmérséklet, mindössze néhány millimétert ingadozott a mutató.

Amikor megfordult, egy árnyékot pillantott meg az ajtó nyílásában. Jurdik volt. Zajtalanul átlépett a küszöbön, és szótlánul várakozott. Fáradtnak, elgyötörtnek látszott. A sápadtság átterjedt a nyakára, átszivárgott a bőrén, és belül is szürkére festette.

— Magának vizes a haja! — szólalt meg Gunics András. Aztán idegesen közelebb lépett a fűtőhöz. Jurdik nem mozdult.

— Magának vizes a haja! Maga fürdött! — ordított a művezető.

— Engem helyezzenek át... én itt...

— Tegnap is fürdött?

— Vízparti vagyok... A Duna mellett laktam. Tizenöt éven át minden éjszaka megfürödtem a folyóban.

— Télen is? — kérdezte meglepetten a művezető.

— Nem, akkor csak néztem... Nem kellett volna idejönnöm.

— Hiszen itt dolgozik évek óta.

— Igen, a betonosoknál, de idáig nem volt víz. Este bementem a városba, és nézegettem a kirakatokat. Amikor ezt elkezdtek építeni, akkor megint elfogott... Többet nem mentem be a városba. Fél éven át vártam a dunavizet. Amikor megjött, már az első éjszaka megfürödtem. Leereszkedtem a lépcsőn és a korlátba kapaszkodtam. Nem mertem elengedni, mert nem ismertem a víz természetét.

— Tegnap engedtem el először. Úszni akartam. Nagyon nagy volt a hőség. Csak pár tempót akartam csinálni, de besodródtam a terelőfalak mögé. Bent koromsötét van, és a mélyből monoton zúgás hallatszik. Hiába tempóztam, mindig beljebb szívott. Éreztem, hogy lefelé is húz, mintha egy nagy örvény elkapta volna a lábamat. Nekiütődtem a betonfalnak. Próbáltam rajt megkapaszkodni, de nem lehetett. A kezemről lehorzsolta a bőrt. Ordítottam. Néhány pillanatig azt hittem, hogy meghallják, és a segítségemre sietnek. Reménykedtem, de féltem is tőle... Elhallgattam... Később aztán rájöttem, hogy a betontar-

tályokból nem hallatszik ki a hang. Azt hittem, ottveszek. Úszni próbáltam. Erőt adott az ijedtség. Sokáig vergődtem, de átjutottam a terebőfalakon. Amikor elkaptam a korlátot, elvesztettem az eszméletemet. Görcsberándulva lógtam a vasrúdon, mint egy megkékült denevér.

— És máma újra belement. Mi az istennek?

— Vízparti vagyok... A Duna mellett laktam... Nem kellett volna idejönnöm...

— Ezt már mondta.

— Nem hittem el, mert szeretem a Dunát. De most már tudom... Ez nem ugyanaz a Duna, ami Apostagnál folyik. Ez a víz valami egészen más.

— Többet nem megy bele?

— Nem tudom... A Duna mellett laktam... Az apám halász volt... és nagyon nagy a hőség... Helyezzenek át, jobb lesz.

— Holnapra megjön a szél — mondta Gunics András, és a fél lábát megtámasztotta a szénrakáson. A vizet nem értette, de érezte, hogy valami elmozdult az ő biztos világában.

Megrázta a fejét, aztán felegyenesedett.

— Holnapra biztosan megjön a szél — mondta, és nem gondolt többet a városra. Lassan elindult az ajtó felé. A küszöbről még visszafordult:

— Ezután maga nappal dolgozik... Az ebédő mellé majd felszerelünk néhány zuhanyozót... Az ősszel meg úgyis megyünk Báránytetőre.

A szél másnapra sem jött meg, de az emberek nem törődtek vele. Neki-feszültek az ormótlan japánereknek, és tovább építették a betonfalakat.

Szüts László versei

Nagybátyám a Balaton partján

Földbe szúrta az ostor nyelet,
az világít a feje felett.
Pénztárgép csattog, zakatol,
négyforintnyolcvan most a bor.

Teheneket itatott itten,
fehéren ringanak a vízben;
a tehénpaták tünt nyomán
hajóra vár egy falka lány.

Motoroshajó tart a partnak,
négykerekű szellők suhannak,
nyüzög a nép, sétál, cseveg —
pedig már beesteledett.

Lombok között a széles vásznon
villódzik a kollektív álom,
odales båtortalanul
s egy pillanatra belehull.

De az éttermi zaj kirántja,
tányéron lebeg a ponty rántva,
lecsorg a túlvilági fény
bebalzsamozott gerincén.

A „túlvilág”, az új világ ez,
a régi part és mégis más ez,
mint mikor felnő a gyerek,
elmegy hazulról s tekereg.

Indul a busz az éjszakának,
ez az utolsó helyi-járat;
sebaj, marad még egy kicsit,
egy pohár bort még megiszik.

Vallomás

Egy tétova gondolat vándorol
meleg sötétben a blúzod alatt. .
Bizony, már jóideje! Mondsza, hol
őrzöd, kedves, a lámpásaidat?
Úgy járok itt, mint erdőben a gyermek,
elszöktem, mennék sirva vissza már.
Fogadj kunyhódba, vigasztalj, ölelj meg,
fektesse le, s mondd: Volt egyszer egy király...

Öreg este lett. Mint ólban a tyúk,
felülnék én is már a biztos lécre.
A félelem a két szemembe fut:
úgy kívánlak, ne vess meg, kicsi, érte!
Szívem a kenyered szeretne lenni,
szám helyetted is csókolni akar,
indulnék már, mint fák lombja, belengni
testedet vágyam holt csókjaival.

Te légy a leg-legáldottabb leányzó,
ki buta lázban eladja magát,
és szépülj földöntúlivá e láztól,
hogy még az ég is fenje rád fogát.
A madarak szavaid irigyeljék,
a tenger kívánja el karodat,
hajadban szellők testüket megleljék,
s a tükrök bámuljanak rád sokat!

Reményi Béla

Visegrádi vízió

Egy jó ebéd, egy csillogó pohár bor,
csopaki, hárslevelű, szürkebarát —
s kész a varázs. Ki elvágva a világtól
felhajtottad a felejtés borát,
nevetsz az egészen. Mert ez a mámor!
Amattól zúg a fej, megbicsaklik a láb.

Amattól émelyeg csak az öt érzék
— ettől élesen lát, aki becsíp.
S a szépet látja. Ki tudja, miért épp
attól szép a szép, hogy egy kicsit
szédül a fej, habzik a vér, a mérték
alámerül, mely ítél és szentesít.

Keblét muogatva már vetkezik le
 a Börzsöny (magányos ott most és hideg)
 a Dunában terül szét fodros inge
 (nyálkás moszatok közt fulladni meg)
 Játsszik a cigány. Játsszik az alkony is. Te
 megborzongsz bele. Hátad. És szíved.

A nap elhamvadt. A partra, az agyadra
 lerakódik az este, a hamu...
 Eloltva fönn — itt lenn kigyújtja gyatra
 gázlángjait a pislogó gyanu.
 Szedik az asztalt. Macska fut el alatta.
 Valami végéhez ér s nincs rá tanu.

Valami készül megszünni — megszületni.
 Vad lepkehad szállja meg a szobát.
 Serken a sötét. Már hangszerezni kezdi
 világát az emberalattiság.
 Takard el arcodat — neked növeszti
 pillészárnyát az éj, a lepkebáb.

Nézd messziről. A csápok és az ízek
 a hemzsegő reflex elektronok
 összeállnak. Te csak szemed merítsd meg —
 hagyd a bűvárnak azt, ami titok.
 Ő lenn marad. Neked teli a szíved
 a zsákmánnyal, amit a fény kifog.

Mert ez a jobb tudás: ez az ígézet
 — a csábító közel csak lépreccsal.
 Maradj te fönn s ne lásd — ez szebb s merészebb —
 a részek tengermélye hogy befal.
 Kifordít magadból úgyis a végzet,
 ha már nem ment meg étel és ital.

Ha már nem segít álom, nincs varázsszer,
 hogy szét ne essen, amit összetart
 a létezés mámora, ha csatát nyer
 a mély, az örvény, — s elbocsát a part.
 Ne félj, nem te leszel már, aki átkel,
 s arcod se lesz többé, hogy eltakard.

Te ott maradsz kezvedben a pohárral,
 szemben a hegy, előtted hús, gyümölcs,
 lábaddal hű folyód, fölötted szárnyal
 az örök nyár teremtés-lelke. Tölts!
 Hat nap betelt. A hetedik úgy talál majd,
 ahogy a balga él. S ahogy a bölcs.

1960. szeptember.

Arató Károly versei

Ostrom

Míg élek, lankadásom sohse lesz!
Izgalom hajt, kegyetlen benzin ez!
A sort sor alá dühöngve rovom,
újra és újra kezdem ostromom
a világ ellen, mely körém szorul,
fegyelmezetten, némán, konokul
rontok a messzi idegenbe, vad
katona, neki szegzem tollamat,
tombol a harc, a táj lángol, lobog,
tűnnek a füstben sűrű hadsorok,
miért kúszom — a senki földje itt,
kihasználom bombák tölcseireit,
rakétás éjszaka, tán elveszek,
mindegy, mindegy, várni félelmesebb,
metaforák nyitnak gyors sortüzet,
bőgnek az ágyúk, a vers-lövegek.

Táncterem

De mi ez? Ezek az eszeveszett
bűgőcsigák, cséphadaró-kezek,
fémcső-lábak, kibillenő falak,
rikító nők: papagáj-madarak —
de hát kik ezek? Milyen örület
rabjai ezek a gömbfejűek?
Mily téboly játszik a hangszereken?
Billeg, mint elefánt, a táncterem.
Mindenki elembertelenedett:
a táncolók cikázó hangjegyek,
ablakokig fröccsen szét a zene
s körben a tapsolók: „Mindent bele!...”
— Ó, istennő, ez már túl sok neked,
indulj, Múzsám, keressünk más helyet,
ahol lantod fölzeng majd melegen
s tangót járunk, én és a szerelem.

Mint szétdúlt kertet

Suhant az idő, én zajtalan,
mint szétdúlt kertet, rendezem magam,
lemérem már: mi bennem súlyosabb
s őrzöm szigorú egyensúlyomat.
Boldog, ki önmagába nézni tud
és nem sír vissza elmerült falut,
az elkíváncozó nem vágyik el,
gyökér-karjaival várost ölel.
Felejttem a kinzatas napjait,
nyugtalanságban van nyugalmam itt
s ha ökleit mutatja gyöttelelem,
megcélzom hasfalát s felöklelem.
Friss szél játszik, szoknyák alá szalad,
úzi a telet, sepri agyamat,
míg hallgatom, fényesedő szemü,
hogy vivátoz a klasszikus derü.

Szász Imre

Egy óra a délutánból

A fürdőszobaajtó hangosan és erőszakosan nyikorgott. A szentségit, gondolta, hogy nyikorog, fellármázza ezt a nyavalyás, vékonyfalú házat. Csak akkor nyikorog, mikor becsukom. Hadd nyikorogjon. Senkinek semmi köze hozzá, se a szomszédoknak, se a házmesternek, semmi közük hozzá, se ehhez a szerelemhez, se ahhoz, hogy a fürdőszobaajtó nyikorog. Nem tilthatja meg senki, hogy itt legyek, hogy nyikorgassam ezt a kurva ajtót és zuhogtassam a vizet a fürdőkád zománcára. Milyen kemény hangja van egy vékony vízsugárnak. Anna biztos hallotta benn, hogy elzártam a vizet, én is hallom ottbenn, mikor ő zárja el és amikor az ajtó nyikorog, tudom, hogy becsukta már és jön.

A szobaajtó nem nyikorgott, s Anna ott feküdt a zöldkockás takarón a keskeny, egyszemélyes díványon. Ledobta magát melléje s megcsókolta a vállát.

— Vizes az arca — mondta Anna. Félkézzel előrehúzta lebontott hosszú fekete haját s megtörölte vele az arcát, a szemét, a homlokát. — Csupa víz. Nem törölte meg rendesen. Te haszontalan.

Felkönyökölt s nézte Anna szeme alatt a két széles, kékes félkört.

— Honnan tudtad? Én is csak most éreztem meg, hogy szeretném, ha a hajaddal megtörölnél. Akkor, amikor azt mondtad, hogy vizes az arcom.

— Mert szeretlek. Nagyon szeretlek. És csupa víz volt az arcod.

— Rendetlen vagyok. Nekem akkor is sáros a cipőm, ha országos szárazság van. És ha elmegyünk egy pocsolya mellett, tuti, hogy belelépek és lefröcskölöm a harisnyádat.

— Akkor nem megyünk el pocsolya mellett. Nem járunk gyalog. Veszünk egy autót. Jár nekünk egy autó, megérdemljük. Egy kérm színű Wartburg. És nagyon szépen lennénk benne. Te ülnél a kormánynál és még szebb lennél, mint most. Megfigyelted már, hogy az autóablak megszépíti azt, aki mögötte ül? Mindenki szebb mögötte, elegánsabb. És engem nagyon irigyelnének, amikor ott ülnék melletted. De hiába irigyelnének. Hiába bizony, mert nem adom őt oda senkinek, semmiféle vörösnek, barnának, platinának. A szomszéd trafikosné azt mondaná, hogy szép pár. Meg haverom, az újságos, meg a kicsi öreg postás bácsi, meg a pénztárosnő a Közértben, meg mindenki. Néha úgy szeretném elmondani, hogy ő van nekem. Nagyon van. Szeretnék hencegni veled.

— Majd pénteken nyerek egy autót a lottón, vagy másfél milliót és veszünk egy krém színű Wartburgot. Nagyon jól állna a fekete hajadhoz. — Cigarettaért nyúlt, rágyújtott s mohón, türelmetlenül leszívta a füstöt. — Aztán, mikor másodszor végigmegyünk a Nagykörúton, meglátnak a kedves jó ismerősök, a tra-

fikosnéni, haverod, az újságos, meg a pénztárosnő, meg mindenki és kész a botrány.

Anna eddig oldalt feküdt, hozzásimulva és nézte. Most hanyatt fordult:

— Ugye, azt mondtuk, hogy lelencek vagyunk. Nem tartozunk senkihez. Neked sincsc senkid, nekem sincs senkim, csak te. És mindent megkapunk, ami jár nekünk, amit megérdemlünk. Annyi mindent megérdemlünk. A krémszínű Wartburgot, a tengert a pálmafákkal, ezt a szobát itt, ezt a délutánt.

— Igen, ezt a délutánt. Gondolod, hogy szeretlek?

Anna felkönyökölt és megcsókolta.

— Te, én tudom, hogy ennek a szerelemnek sose lesz vége. Ha százévesek leszünk, akkor se. Az igazi jó szerelemnek akkor sincs vége, ha vége van. Egyszer voltam szerelmes életemben. Ez statisztikai adat. És annak sincs vége, most is van és sose lesz vége.

Megsimogatta Anna hátát, a két lapockát, a gerincét a csípőjéig, könnyedén. Érezte keze alatt a borzongást.

— Legközelebb azt fogod mondani, hogy ha fehér hajunk lesz, öregek leszünk és a szánk szélén csurog a nyálunk, akkor is szeretjük majd egymást. Persze az ember nem bújhat el az emlékei elől. De te holnap, vagy holnapután, vagy öt év múlva beleszeretsz Kovácsba vagy Baloghba, én meg beleszeretek Kovácsnéba, vagy Baloghnéba. — Megszorította karját a válla alatt. — Én nem akarom, hogy ezután nélkülem tudj élni. El akarom rontani az életedet magammal. Nem akarom, hogy pálmafát láss nélkülem, vagy tengert. Akárkivel mégy, én leszek az árnyékod a pálmafák alatt és a tengerparton. Amit el tudok foglalni, azt elfoglalom az életedből. És elrontom. Azt hiszem, soha senkit nem szerettem úgy, mint téged. — Lebiggyesztette a száját. — Akarsz még pátoszt? Van a raktáron elég. Azért vettem neked Chagall-albumot, mert tudom, hogy régóta szereted Chagallt és nem akarom, hogy öt év múlva nélkülem nézd a hegedűit meg a kakasait. Én leszek neked Chagall kakasai, amíg élsz. Örülj neki, hogy nem én vagyok a Pór Bertalan bikái. Vagy szeretnéd, ha én volnék a Pór Bertalan bikái? És én leszek a paradicsomos hal, ó, életem egyetlen nagy szerelme, amit ma ettünk és én leszek a bor, a szamorodni, a badacsonyi, a sherry, a bordeauxi, a Lacrima Christi és mindenféle jó bor, mert nem értesz a borokhoz, és nem számít neked, hogy homoki fehérét hoztam tizenhatért, plusz üveg. Csak éppen szeretkezni fogsz tudni mással, és az a más nem én leszek. Jobb lenne, ha meghalnál, amikor vége van ennek a szerelemnek.

— Az a más is te leszel kicsit. Mindent jó veled csinálni. Jó veled menni az utcán, jó veled beszélgetni, jó nézni téged, jó veled lefeküdni. Talán nem is érdemellek meg. A világ legszebb nője járna neki, a Lollobrigida, vagy a Miss Universum 1960. De nem kapja meg, engem kapott meg — Érezte Anna kezét a mellkasán, a derekán, kétoldalt a csípején. — A csípője is vizes, itt ez a két hegyes csont. Milyen haszontalan, milyen rendetlen.

— Te buta! Ó, te!

Aztán hallotta a fürdőszoba nyikorgását, mikor Anna becsukta, a víz tompa, távoli dobolását a kád zománcán. Feküdt a díványon, reszketett a belső didergéstől s magára hajtotta a kockás takaró szélét. A falon, az ágy felett vízszintesen húzódott a központi fűtés csöve. Megfogta, meleg volt. Milyen sokáig folytatta Anna a vizet. Szeret a fürdőszobában lenni. Szereti, ha ott ülök a kád szélén és nézem, amint fésüli a haját. Szereti azt a vastag, málnaszínű pulóverét ott a szék támláján. Szereti az élénk színű pulóvereket, a feltűnő ruhákat, szereti, ha szép bennük a fekete hajával. Szereti ezt a lőrésablakú, cellaszerű

manzárdszobát. Szeret engem. Furcsa, az ember rögtön megérzi, az első simogatásnál, a második szónál, hogy ez a nő igazi nő-e, igazán ér-e valamit, vagy csak azt akarja, hogy lefeküdjünk, s abban is csak magának akar örömet. Valahogy megérezni, hogy nincsenek fenntartásai, hogy nem spórol magával, hogy talán azt is elfogadná, ha nem szeretnéd, csak hagynád szeretni magad.

A víz távoli dobolása hirtelen megszűnt, egy pillanatra furcsa, nehéz csönd árasztotta el a szobát, de már nyikorgott a fürdőszoba ajtó sbe jött Anna bordó pongyolában.

— Milyen sötét van — mondta. — Az előbb még nem volt ilyen sötét.

— Miért vetted fel a pongyolát? Fázol?

— Kicsit. És szégyellem magam. Nem úgy szégyellem magam, csak félek, hogy nem vagyok elég szép neked. Mert hozzád olyan nagyon szép nő illene.

Hogy tud hizelegni, milyen kedvesen és hazugul. És azt kellene rá mondani, hogy te vagy a világ legszebb nője, mert tényleg nagyon szép és nekem mindenkinél szebb, de nem tudom mondani, mert nem a világ legszebb nője. Ezzel az istenverte precizitással tönkre lehet tenni egy szerelmet. Az előbb is, mikor Anna arról beszélt, hogy az igazi szerelemnek sosincs vége...

Úgy érezte, mintha gombóc lenne a torkában s nagyot nyelt.

• — Egészen elrontasz — mondta.

Anna már ott feküdt mellette a díványon, pongyola nélkül és a szája sarkát simogatta.

— Mosolyogjon — mondta. — Úgy szeretem, ha mosolyog.

— Ne csinálj belőlem paprikajancsit. Nem szeretem, ha madzagon rángatnak.

— De azért mosolyog. Mérges, de mosolyog. A mosolyodat szerettem meg először. Néztelek profilból és egyszercsak felfedeztem, jé, hogy tud ez az ember mosolyogni.

A vászonredőnyök kékezzürkéjéből lassan kioldódott a kék s a szürke elmélyült. Megpróbálta a homályban Anna háta mögött lopva maga felé fordítani az óráját, de Anna észrevette:

— Menned kell? Olyan jó volna, ha még nem kellene menned, ha még egy órát maradnál. Még egy órát ebből a délutánból. Olyan szép volt ez a délután. Olyan valószínűtlenül szép. Úgy az egész. Nem válik el egyik részlete a másiktól, összerosódik minden és olyan szép. Maradj még, ha lehet, találj ki valamit, hogy a párizsi gyors belerohant az autóbuszodba, vagy találkozta egy régi iskolatársaddal, aki most tanácselnök valahol és meg kellett magyaráznod neki a produkciós biológia gyakorlati jelentőségét.

— Nem szeretek hazudni. Sajnos nem is tudok jól. Még akkor is bűntudatom van, ha nem csináltam semmit. De majd megpróbálom.

— Ha nehéz, menj el, édes. De kérlek, csak akkor menj el, amikor kilépsz az ajtón. Az olyan rossz, mikor öltözködsz, beszélsz, megcsókolsz és én érzem, hogy már nem vagy itt, már kimentél az ajtón. Egyszerre menj el önmagaddal. Olyankor érzem benned a feszültséget, mintha vibrálna körülötted a levegő. Néhány héttel ezelőtt, a legelején, azt hittem, ez a szerelem hamar véget ér, idő előtt, mert szétlöki a benned lévő feszültség. Mintha egy kazánban folyton tüzelnének és nem volna rajta biztosítószелеp. Te nem is tudod, milyen az, mikor minden porcikád az órát lesi, nem nézed meg, mert fegyelmezed magad, és a szád széle fehér, mint a papír. Nagyon szeretlek, hogy ezt kibírtam.

Nem felelt, kinyúlt a rádióasztalka felé, cigarettát vett elő a tépettszélű, gyűrött csomagból. Egyik karján ott feküdt Anna, ezért térde közé fogta a dobzt, úgy gyújtotta meg a gyufát félkézzel. A fény sárgán átfutott kettejük tes-

tén. Mélyet szippantott s óvatosan emelte át Anna válla fölött a cigarettát a hamutartóhoz.

– Vigyázz, nem akarlak megégetni.

– Milyen édes, hogy vigyáz rám. Az első pillanattól fogva éreztem, hogy erre az emberre rábízhatom magam. Te, ma az jutott eszembe, hogy senki más nem szerethet engem, csak te és én se szerethetek mást, csak téged. Senkit, csak őt. Teljesen ki van zárva, hogy mást szeressek, vagy más szeressen engem. Az is teljesen ki van zárva, hogy én Casablancában szülehettem volna, vagy Győrben vagyok kávéfőzőnő a Vörös Csillagban.

– Szóval úgy érezted, hogy az én feszültségem hamar elégeti ezt a szerelmet? De vállaltad. A korai halálával együtt vállaltad?

– Mindent vállaltam. És olyan jó, hogy itt maradsz még egy órát. Olyan jó veled. Tegnap este elmentem Kollárékkal az Európába vacsorázni és a szomszéd asztalnál egy japán ült. Olyan japán, mint a Szerelmem, Hiroshimában. Nekem minden japán olyan. Aztán elszomorodtam, mert egyszerre te voltál a japán és arra gondoltam, hogy mindennap elmegy tőlem és a Báthory utca éppoly messze van az Ormay utcától, mint Hiroshima Neverstől. Tudom, hogy neked nem tetszett a film.

– Szóval én voltam a japán? Mondd, az a néger nem én voltam, akit a Duna-korzón láttál és kétszer elment előtted, és ha harmadszor is elment volna, akkor kikezdesz vele?

Anna ráhajtotta fejét a mellkasára és nevetett:

– Lehet, hogy az is te voltál, pedig akkor még nem ismertelek. A négernek olyan szépen tudnak járni, olyan jó nézni őket, mikor mennek. És ez olyan csinos néger volt.

– Szóval tetszik a sötét bőr? Nyáron majd lebarnulok neked. Vagy ha akarod, kvarcoltatni kezdek, hogy szép barna legyen a bőröm és hasonlítsak a japánra, meg a négerre.

Anna keze most megint végigfutott a mellkasán, karján, csípején, lassan simogatni kezdte a két kiálló csípőcsontját.

– Barna lesz mindenütt. Itt is barna lesz, itt a két csontnál. Milyen szép lesz.

Elnézett Anna fekete haja és szép, teli válla között, fel a mennyezetre.

– És akkor majd én leszek a japán, meg a néger, aki nem jött vissza harmadszor. Csak járni nem tudok majd olyan szépen, mert úgy járok, mint egy teve. És én leszek a folytatása annak az egyetlen szerelemnek, ami még mindig tart, a statisztikai adatnak. Én leszek a szerelem bővített újratermelése, japánnal és négerrel bővítve. Tudom, ki volt az az egyetlen nagy szerelem, pedig sose mondtad. De beszélned kellett róla, mert jólesett beszélned róla, mindegy, akármit, mint egy távoli ismerősről, hogy szerette a paprikáskrumplit és az Úvöltő szeleket és autóvezetés közben sose szidta a gyalogosokat. Valószínűleg szerette a paradicsomos halat is, meg Chagallt is. Elárult a hangod, amikor róla beszéltél. Úgy látszik, én vagyok neked a Corvin. Vásároljon mindent egy helyen, japánt, négert, pálmafát, soha el nem múló régi szerelmet. Ha nincs eredeti külföldi, próbálja meg hazai gyártmányainkat. Bár a technológiájuk még nem egészen korszerű, de némi kvarcolással lehet segíteni rajtuk.

Anna hallgatott.

– Vagy nem is a Corvin, hanem az az olcsó, amerikai áruház, azt hiszem Woolworth, ahol minden öt centért vagy a fene tudja, mennyiért kapható. Valami bagóért. Nem kell sok érzelmet belefeccölni, majdnem ingyen van és tes-

sék parancsolni, itt a nyár, barnaság, örök ex-szerelem. Egypár „szép vagy” és „nagyon szeretlek” megoldja a devíza-problémákat. Pompás áruházak vannak az iparilag fejlett országokban. Még szerencse, hogy a bennem levő feszültség nem égette el hamarább az egészséget. Kár lett volna ezért a kitűnő, műmárványból épült áruháért. A tulajdonos elfelejtette biztosítani tűzkár ellen.

Anna hallgatott.

— Sajnos, krémszínű Wartburg nem kapható ebben az áruházban. Szegény emberek áruháza, csupa olcsó holmi és csupa hamisítvány. Vagy pótszer. De menj férjhez egy nőgyógyászhoz és meglesz a krémszínű Wartburg a fekete hajadhoz. Talán még igazi japánt is hozat neked és utánvéttel feladatja neked Párizsból a disszidált nagy szerelmedet. Egy jólkereső nőgyógyászban fantasztikus lehetőségek vannak. Vagy téged küld ki Párizsba. Addig pedig megteszi ez a kis Woolworth-románc, igaz?

Anna lecsúsztatva fejét a diványpárnára és rászorítva a fél arcát, behunyta a szemét.

— Nagyon igazságtalan vagy. Igazságtalan és kegyetlen — mondta. — Nagyon szeretlek, hogy mindezt elviselem.

— Nem is akarok igazságos lenni. Nem érdekel az igazság. De azért köszönöm neked ezt a szerelmet, köszönöm, hogy szerethettelek. Váratlan ajándék volt. És köszönöm azt is, hogy pótanyag lehettem. Megtisztelő szerep.

— Örült vagy.

— Lehet, kedves. Most fordulj el, míg felöltözöm. Szégyellem magam, mert nem vagyok elég szép hozzád. Hozzad a világ legkülömb férfiája illene. A Gregory Peck, vagy a Mister Univerzum 1960.

Horváth Ferenc rajza

Alekszej Konsztantyinovics Tolsztoj versei

Tarbay Ede fordítása

Az ősz tarol

Az ősz tarol. Amerre jár, a kert sivár,
A pergamen-levél zörög s a földre száll;
Csak lenn a völgyben látni még a szürke fák
Között az égő fürtöket, s a nyár nyomát.

A fájdalom s öröm betölti szívemet,
Amíg kezemben érzem átfagyott kezed;
Némán szemedbe nézek, látod, könnyezem,
Szeretlek, ennyit mond a perc, a csönd, szemem.

Virág a sztyeppe-fű között...

Virág a sztyeppe-fű között,
Szelíd harangvirág!
Mért nézi tengerkék fejed
A lépteim nyomát?
Szép május napja víg, tüzel,
S ha meglódul a szél,
Száráz bogáncsok, gyom fölött
A szirmod mit zenél?

A ló röpit, akár a nyíl,
A nyílt mezőn fut át;
Patája tépi testetek
S a szirmotokra hág;
Virág a sztyeppe-fű között,
Szelíd harangvirág!
Ne nézze váddal kék fejed
A lépteim nyomát!

Szerettem volna csöndesen
Sétálni köztetek,
De mindhiába zabla, szíj, .
Lovam csak csörtetett!
Röpit, röpit, akár a nyíl,
Nyomomban száll a por,
A ló liheg, hol áll meg, ó,
Ki tudja, merre, hol?

Nem törte még be senki sem
Csikó-korában őt,
A hóvihar nevelte fel
S a végtelen mezők;
Hátán nem izzik, mint a tűz,
A cifra bőrnyereg,
Lovam, te szláv ló, vad, szilaj,
Sörényes fürgeteg!

.....

Ó, kis virág a fű között,
Szelíd harangvirág!
Mért nézi tengerkék fejed
A lépteim nyomát?
• Szép május napja víg, tüzel,
Mért bánkódsz, ha a szél
Száráz bogáncsok, gyom fölött
Daloddal útrakél?

A sárguló mezőkre...

*A sárguló mezőkre hull az őszi csend;
Csupán a falvak ködbe-tűnt világa moccan;
Felzeng egy mély harang. S a lelkem fájni kezd:
Magam maradtam itt, tengődöm elhagyottan.*

*Feléled és elémáll minden régi vád,
És minden kedves emlék ízét újra érzem,
Mit mondanék neked, te kedves? Hallanád,
Amit szívembe zártam, elhallgattam régen!*

Zsendült csak épp...

*Zsendült csak épp a friss tavasz,
Alig feszült a fű még,
És rázogatták vén, havas
Nagy hátukat a cserjék;*

*A pásztor sípja reggeli
Dalát még nem dalolta,
S a lány idő az erdei
Páfrányt csipkézte sorra.*

*Zsendült csak épp a friss tavasz,
Rejtett a nyírfa árnya,
Még most is látom, rámkacagsz
Némán, szemed lezárva.*

*Talán lehúnyt szemed felett
A csöndes vallomásra —
Ó, élet! erdő! csermelyek!
Ó, ifjúság virága!...*

*Arcod, akár egy angyal-arc,
S én könnyezem, te drága, —
Zsendült csak épp a friss tavasz,
Rejtett a nyírfa árnya!*

*Így kezdtük ott az életet —
Ó, boldog órák! könnyek!
Ó, élet! erdő! csermelyek!
Ó, nyírszagú lehellet!*

Sipkay Barna

Tavas az udvaron

Jó volt látni az ablakokban feszülő női lábakat. Narancssárgán sziporkáztak a vizes üvegek között, melyeken csurgott a tél szennye. Legalább hat leány és fiatalasszony nyiszogtatta marokbagyúrt újságpapírját a tisztviselő-telep csinos házainak ablakaiban.

Kár, hogy mézet nem csordíthatott még a nap; csupán azért, mert bimbójában még az orgona, s virágillat helyett a frissen kátrányozott kerítések szagát lebbenthette a bujkáló szél. De kátrányszag volt bőven. Errefelé sokat áldoztak az ilyesfajta dolgokra.

Vörös és sárga házak, barna és fekete kerítések. Halkan zöldellő fák a kertekben. Napfényes verandák. S majdnem minden udvaron motoszkáló férfiak. Így festett az a szombat délután.

Nem csoda, hogy ifjú Kenderes Pál azt érezte, hogy most két dolgot cselekedhetne, semmi mást. Vagy lefekszik odabent, a nyitott ablak alá, vagy körülnéz a kertben. Asszonya a konyhában mosta undorodva a vastag zsírlepedéket; alig öt tányérról igaz, mégis, előre utált minden szombatot és vasárnapot, amikor nem az üzemi konyhán ebédeltek. Ő döntötte el a férje lelkében renyhén mozgolódó vitát is.

— Kutya jár a kertben, Pali. Biztosan foghíjas a kerítés.

Rövid tünődés után kiállt a lépcsőre, és beleropogtatta derekát a langyos fényességbe. Nagyokat szusszantott a levegőből. Jó szaglása volt, sosem dohányzott. Nem dohányzott és nem ivott. Egyenes derékkal járt, keményen és tempósan, akár az apja.

De most jó volt ernyedten vakarózni, s hagyni, hogy a nap csípős feszültre hevítse a bőrét.

Tehát kutya... morogta belül, egészen bent, és egészen mélyen. S ez is jó volt, mint egy lágy és elégedett dorombolás. Különben nem szerette a macskát sem.

Magdi nem azért nézett ki az ablakon, mintha kételkedett volna. Nem. Nagyon jól tudta, hogy az ura megnézi a kerítést. Mert Kenderes már ilyen volt. Magdi fekete haja azért jelent meg a fehér keretben, mert szerette volna látni az urát, hátulról, és úgy, hogy az nem sejti. Gyötörte már a vágy, hogy végre megismerje, olyannak ismerje meg, amilyen s nem olyannak, aminek látszik. Hiszen egyéves házasságok.

Magdi kinézett, és furcsán félni kezdett. Idegen férfi állt a lépcsőn. Az az idegen, magas, sovány alak, rótes szőke hajjal, kicsit hajlott lábbal, szőrös kézfejjel, aki egy év óta minden este lefekszik mellé, és minden este példás szeretattal homlokon csókolja: jó éjt, szívem.

Kenderes megérezte, hogy a felesége nézi. Talán a zsírszagot érezte meg, mindegy. Megfordult és rámosolygott az asszonyra. Szerette ezt a nőt. Fekete volt és dús, édes testszagú. Egészen más szaga volt, mint neki.

Magdi elszégyellte magát: tettenérték. Talán a gondolatát is kitalálta Pali. De a férfi csak mosolygott, s ilyenkor megfényesedett a hideg, szürke szeme.

— Megnézed a kerítést? — mondta az asszony, csakhogy mondjon valamit.
— Persze.

Nézték egymást tovább, s talán újra mondani kellett volna valamit, ha nem csendül meg a kis jelzőkolomp.

Idősebb Kenderes Pál rázintotta meg, bár szólhatott volna. De minek a kolomp, ha nem azért, hogy megrázzák? Az apa feje a kerítés felett magaslott, a mama éppen csak a derekáig ért.

Magdi ott maradt az ablakban, nem sietett ki. A zsíros edényeknél is jobban utálta a szülők látogatását. Szerencsére ritkán került az ilyen alkalom. Pedig az apósa nem dohányzott, és nem ivott. A mama szeretett dicsekedni vele, hogy nincs ilyen két szép szál ember a városban, mint a férje meg a fia. Ahogy jöttek most is, a kavicsos kerti úton, mint két bástya; mint két torony, két kemény bajnok, — egyszerre léptek, hosszú, merev derékkal. A mama utánuk totyogott, reménytelenül hordónak tűnt hozzájuk képest.

— Fiam! Te még mindig nősz, Palikám! — lelkenedett Kenderesné, küzdve erős szívasztmájával. — Magasabb vagy már, mint az apád!

Magdi is szerette volna ezt. De hiába, hajszálnyira egyformák voltak. Egyforma hajlott, büszke orruk, a szem körül a szarkalábak, csak az egyiküké kúszaltabb; s még a hajukat is egyforma rövidre nyíratták. Mindössze az apa arcát meglágyította a löttyenő hús, míg a fiú száraz bőre rászabottan simul a hegyes pofacsontra.

— Hogy vagy, fiam? — kérdezte idősebb Kenderes, az utolsó szót hangsúlyozva, mintegy értésre adva ezzel is: én vagyok az apád. — Egészség? A munkád? Feleséged?

— Köszönöm, jól vagyok, minden rendben.

— A ház?

— A ház is.

Magdinak már ez is elég volt. Úgyis mindig érezte, hogy ők túrták ki az öregeket innen, saját tulajdonukból. Minek ezt örökké felhánytorgatni? Nem is akart beleegyezni, de hát számított az ő szava a két férfié mellett?

Talán ezért mondta, hogy valamit szűrjön.

— Korhad a kerítés! Átjár egy kutya.

Idősebb Kenderes felkapta a fejét.

— Korhad? Az nem lehet.

— Korhad. Különben hogy járhatna át?

— Fiam, megnézted már a kerítést?

— Még nem, most akartam — bosszankodott az ifjabb Kenderes, aki nagyon jól tudta, miért is szólt az asszonya.

— Hát akkor nézzük meg — javasolta az öreg, és nyomban el is indult.

A fiatal házigazda természetesen csatlakozott hozzá, de az udvari kút melől még visszanézett. Vajon, hogyan egyeznek meg a nők? De már nem látta egyiket sem.

— Remek ez a tavasz! — jelentette ki az apa, míg haladtak a keskeny ösvényen, a fák alatt.

— Nagyon jó tavasz! — felelte határozottan a fia.

— Kikapott a Fradi, megmondtam előre!

— Tökéletesen igazad volt. Én is tudtam.

— Ott a kutya! — állt meg hirtelen az öreg, s előre mutatott.

Kis, fekete gombóc rohant át a málnás előtti terecskén, eszeveszett igyekezettel. Amikor meghallotta, hogy nehéz lábak döngenek feléje, annyira megremült, hogy bújtában fel is nyűszített. Pedig még messze jártak tőle.

A két férfi dobbantva állt meg a lazult kerítésléc mellett.

— Hát nem kitörte? Látod, kitörte, és dehogy is korhadt.

— Persze hogy nem korhadt.

— Hogy lenne ez korhadt?

— Kitörte.

Leguggoltak, úgy szemlélték. A szomszédból áthallott a tyúkok boldog éneke. Légy zümmögött a csendben. Pompás szombat délután volt!

— No, ezt nem nehéz rendbehozni — vélte a fiú.

— Nem is az a baj.

— Ugyan, mi?

— Ha most kitörte, kitöri máskor is.

— Gondolod?

— Te nem ismered még a kutyát.

— A kutyát még nem ismerem.

— Kitöri, és újra csinálhatod.

— A fene egye meg.

— Ilyen a kutya.

— És még csak nem is szólhatok.

— Kinek? A gazdájának?

— Itt lakik Gombás.

— Tudom.

— Gombás valami nagy pártember. Hát most szóljak neki?

— Biztos?

— Úgy hallottam, személyzeti vezető lett.

— Hát ez baj.

Mint két hatalmas béka húzódtak meg a málnás alatt, csak fejükön tüzelt a vörhenyes sörény.

— Talán megpróbálhatnám — mondta aztán a fiatalabb. — Egyszer-kétszer beszélgettünk, rendes embernek látszott. Hátha nem csinálna belőle nagy ügyet.

— Talán. De ha csinál?

— Utóvégre kösse meg a kutyáját. Az én kertemet nem az ő kutyájának gondozom.

— A magánjog szerint köteles lenne megtéríteni a kárt.

— Beszélek vele.

— Fiam, te nem beszélsz vele.

Hallgatva néztek egymásra.

— Magánjogról szoltam, de hát az én időmben. Akkor még másként volt a dolog a magánjoggal. Akkor még, ha csak bemerészkedett egy gyanús alak az ember házába, kihívták a csendőroket.

— Ne mondd.

— Egyszer pusztá lábnyomok alapján kutattunk fel egy cigánytelepet. Bemászott valaki Patakiékhoz. Tudod: akkoriban nyolcvan holdja volt. Én ugyan csak őrmester voltam, de jól ismertem. Ott volt a lábnyom az almafa alatt. Ki-

hánytuk a putrikat, és megtaláltuk a gazdáját. Az se mászott be többet almát lopni.

A lécek között szemlélték a szomszéd kertet. S egyszerre pillantották meg a kutyát. Ott figyelt az, jó húsz méternyire, fülét hegyezte, amennyire tudta. De lelógott.

— Gyere ide, a fene egyen meg — mondta csendesen az öreg.

— Gyere... — csettintett az ujjával a fiatalabb.

S a kutya... megrázta a farkát.

Nyomban kitört bennük az izgalom. A kutya bizalmas! Ezt esetleg... ide is lehet hívni! Alaposan összebugyálni, hogy ne legyen többé kedve átmászni a résen.

— Gyere csak, te kis cigány... — hívta melegre hangolt szóval Kenderes.
— Mit adok én neked... gyere csak...

A fiatal férfi fütttyentgetni kezdett. Percekig csinálták ezt fáradhatatlanul, míg nem már ott volt, néhány lépésnyire a kis fekete gombóc. Éktelenül ragyogtak a szemei, barna foltok színezték a szemöldökét, fehér topánkák a lábát. Rázta a fenekét, mint általában a rövidfarkú ebek, és halkán nyüsszentgetett.

— De ha megverjük, és meghallja Gombás? — kérdezte suttogva a fiú.

— El kell kapni a száját... — sügta vissza az apja. — Gyere, te kis purgyó, szép kis kutya vagy, gyere.

Óvatosan felálltak, és hátrálni kezdtek. Hogy legyen útja a kutyának, jöj-jön csak át. Amint felálltak, a gombóc is elslisszolt, de nem messzire.

— Nem baj, majd jön.

— Egész csinos kis kutya — mondta a fiú.

— Korcs.

— No, persze. Lóg a füle.

— Buta. Ha okosabb lenne, nem bízna ennyire vadidegenben. A jó kutya előbb harap, aztán nézi meg, kibe harapott.

— Nem lenne rossz nekünk sem egy jó kutya.

— Farkaskutya kell, vagy bulldog. Tudod, a bulldog nem ereszti el. akit megkap. Rimánkodhat a nyavalyás. Görcs áll a szájába. Az a kutya.

Füttöltek, hívtak. S a gombóc ott volt megint a kerítésnél, sőt, be is dugta az orrát, de visszakapta. Rázta a farát, mintha húst kínálgatnának neki.

— Látod, milyen hülye? Fogadom, ez nem harap meg senkit. Ezt rosszul nevelték, kiölték belőle a kutyatermészetet. Jóságos kutyát csináltak belőle, pedig azt a kutyát a fene egye meg, amelyiktől be lehet menni egy udvarra.

— Tényleg hülye. Valósággal röhög az emberre.

— Jól mondod: röhög. Mindig utáltam a vidám kutyákat. Olyan az, mint a póniló. Semmire se való.

Füttöltek, hívták. A kutya átdugta a fejét, aztán úgy maradt, hason, az innenső oldalon.

— Ezt még talán meg se verték. Ezt a kutyát szeretik. Pedig, ha egy kutya megérzi, hogy szeretik, ellustul. Megette a fene.

— Macska lesz belőle.

— Dehogy macska. Te nem ismered a kutyát! Volt nekem egy. Előhozta az, akit akartam. Csak arra kellett vigyázni, meg ne ölje. Ide figyelj — kezdett suttogni akaratlanul, — ha a dög előbbre jön, te kerülj balra. És alkalmas pillanatban szaladj a réshez. Érted? Majd én csalogatom. Aztán a nyakánál ragadd meg, ott puha a bőre, össze lehet fogni. És emeld fel.

— Bíz rád.

Most már nagyon idegesek voltak. Hangja édeskissé olvadt, tenyere ingerlően nyúlt előre, közel a föld felett.

— Gyere csak, hagy borzoljaalak meg, te kis cigány, te... gyere már.

A gombóc játékosan nyúlt el a földön, rövidet, halkat vakkantott, aztán felugrott, és néhány lépést jobbra szaladt, onnan ragyogtatta rájuk nevető szemét. Ez aztán a játék! Szinte érezte már a nyakán a simogató kezet.

S akkor az ifjú Kenderes kiugrott, s bár észrevette a kutya, nem tudott előtte átsiklani; pont a rés alatt kapta el a vörös tenyér, és úgy rántotta a magasba, hogy a válláról a lécen maradt egy csomócska szőr. Felüvöltött.

De nem sok ideje maradt erre sem. Egy másik tenyér átkapta az orrát, s összeszorította, hogy majd eltört benne a porcogó. Aztán fulladozni kezdett az erőltetéstől.

— Most már a mienk vagy! — kiáltotta diadalmasan az öreg, s leszorította, hogy ne vergődjön. — Nem tetszik neked? A fene egyen meg.

— Csak meg ne hallják! — intette az ifjabb. — Menjünk feljebb inkább.

— Menjünk. Most már mehetünk. Most már velem jönne a világ végére is. Így tehetetlen. Látod? Ez a fogása. Egy kezem a pofán, másikkal leszorítani.

A félelemtől örülten csillogott a fekete kutyaszem.

— Majd megtanítom én a szomszédodat a magánjogra — folytatta az apa, ahogy jöttek felfelé, az ösvényen. Egyenes derékkal, egyszerre lépve.

— Magánjog? — legyintett a fiatalabb. — Miért nem tartja megkötve a kutyát.

A ház mellett a fáskamra. Oda mentek.

— Na, te kis cigány — lépett be az apa. — Kitörni a kerítést, mi?! — azzal szorosabbra fonta ujjait a kutya lábain. Rekedt, hörgő hang jött a pofáján, jelezve, hogy fáj a szorítás, de sírni nem tudott, a másik tenyér miatt. — Fiam, kötelet.

— Kötelet? — csodálkozott a másik.

— Hát. Az a legjobb. Na, gyorsan.

— A kötél a házban van.

Besietett.

— Magdikám, kötelet!

— Minek? — csodálkozott az asszony.

— Megvan a kutya.

— A kutya? És minek a kötél?

— Felkötjük.

— A kutyát? — az asszony megborzadt. — De hát az nem a mienk.

— Miért nem tartja láncon? Hagyjam, hogy kitörje az egész kerítést az a dög? Hol a kötél?

Annyi durvaság csapott ki a hangjából, hogy az asszony megrezzent. Ezt még nem tapasztalta. Együtt keresték meg a kötelet, aztán a férfi kiment. Magdi tovább beszélgetett az anyósával, de közben titkolt rémülettel hallgatózott, mit hall? Furcsa volt ez a csend; egy pisszenés se jött az udvar felől. Aztán nem bírta tovább. Kiment.

A kamra elé akkor jöttek ki a férfiak, amikor odaért.

— Ez se töri ki többet a kerítést.

— Ez már nem.

Elégedetten mosolyogtak az asszonyra.

Magdi benézett a kamarába. Engedték.

Fekete gombóc lógott a kötélén, még remegett a lába.

Magdi felsikoltott. Nem kellett volna benéznie, de valami azt parancsolta, hogy néznie kell.

— Mit csináltatok?! — kiáltotta iszonyodva. — Ezt a kiskutyát?! Ezt a cseppséget?!!

— Gyere onnan, szívem — húzta el a férje gyengéden. — Nem neked való.

— Eressz!! — tépte ki magát az asszony.

Szembenéztek.

S Magdi kénytelen volt hátralépni.

A kutyát aztán elföldelték az almafa alá.

A két férfi üldögélt a napos verandán, de hát cigaretta, bor nélkül olyan unalmas még az ilyen gyönyörű tavaszi délután is, hogy ritkán szóltak s csak bámultak maguk elé, mosolyogva.

Nagy Margit versei

Szövőnők

Az emberek szövődnek bennem rimmé, mert a jelent közöttük hordozom.

A környezetből felémhajló szálát, mint tű fokán, áthúzom sorsomon.

Mind itt vagyunk már, kattognak a gépek, ... ha szól a másik, egyikünk se érti, de vidám szemek takácscsomót kötnek emlékemén, nem, nem felejtetek senkit!

Színes szálak feszítik az éjjelt, kattan a gép, de nem szakadnak el.

Jár a vetélő és szövet lesz lassan, az anyag húzott szálain a perc.

Szövünk, tudva, az idő belemarkol, és ronggyá tépi majd a kész ruhát, de nem törli el arcunkról a gondok és átvirrasztott éjszakák nyomát.

Mégis... a kilincs nem tapad kezemhez, — pedig utoljára keresem.

Igen furcsán motyogom el a búcsút és megsimogatom a gépeket.

Benszülött ima

Utolsó gidánkat hoztuk el hozzád, és rajtad a vér már rétegbe gyűl.

Fehérek jönnek és megromlott belkük áldott földünkre ránehezül.

Te tűröd, s szemünk rontó varázsán

hagyod kimúlni a régi fényt?

Hagyod kifolyni földanyánk testén a

benne alvó fekete vért?

Termékenységed megölik, meglásd.

A síkság népe könnyörög hozzád.

A síkság felett kerek a hold most,

Ösfolyam minket cserbe ne hagyj.

Hozzájuk kevés bennünk a rontás, más isten hangját figyelik Ők.

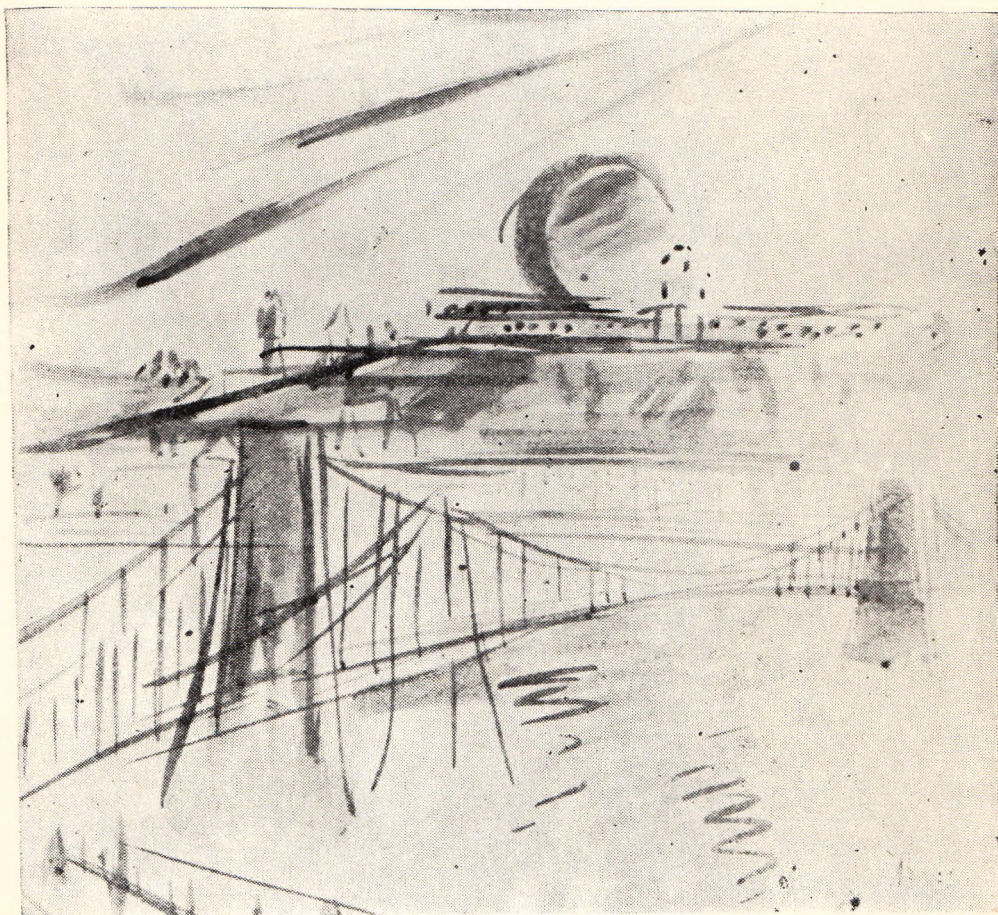
Te adj erőt, hogy kioltuk mérgét a kígyónak, mely fejünkre tört.

Sújts le ezerszer, látod felállunk!

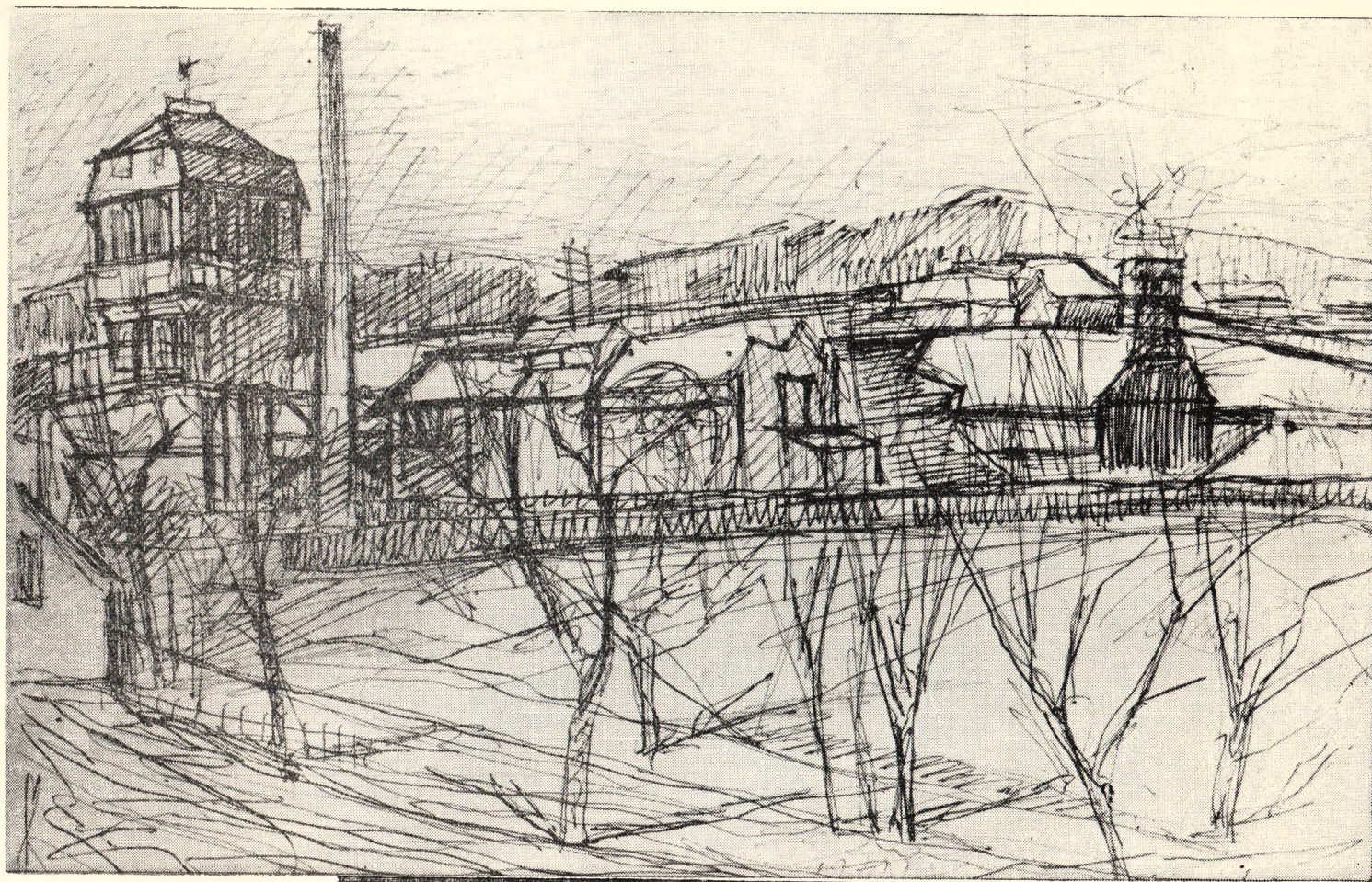
Nézz ránk! Nem veszed észre, várunk!

A síkság felett kerek a hold most...

Ösfolyam minket cserbe ne hagyj...

Bernáth Aurél: Lánchíd (akvarell)

Kántor Andor: Pécsbánya (tollrajz)

Temesi József

Az öreg Dulai

Ősszel az első tűz melege a pinceszobában úgy simogat, mint nyitáskor az első tavaszi napsugár. Az égő venyige szaga, a téli esték kellemes pincézését sejteti, kiérezni belőle a földnek, a virágaborult hegynék és az érő szőlőnek az illatát. A nyitott kályhaajtón át a tűz fénye bevilágítja a kis szobát, sír, susto-rog, pattog a venyigetűz, és elűzi a magányt.

Dulai bolondulásig volt a pincemunkáért. Nyugdíjaztatása óta úgy élt ide-kint a hegyen, mint akinek a még hátralévő idejére a sors is a pincézést rendelte. Amit a pince körül tett-vejt, azt olyan szertartásosan végezte, mint a sekrestyés a gyertyaoltogatást. Kedvenc szavajárása volt:

„Éldegélek lassacskán, öregesen, csak úgy a magam csendességében.”

Akik közelebről ismerték, mosolyogtak a mondáson és a közös titkot tudók cinkosságával kérdezték:

„És a pince...? És a bor...?”

A válasz mindig ugyanaz volt:

„A pince? A pince is megvan valahogy. A bor pedig régi ismerősöm, rajtam már nem fog ki. Ha bolond lenne.”

Szó, ami szó, az igaz, hogy a faluban nem tett olyant, ami rácsófolta e mondásra. Nem, olyant nem tett, és mégsem lehetett nyugodt lelkiismerettel rámondani, hogy csak úgy: „a maga csendességében” éldegélt volna. Azt nem. Különösen szüret óta nem. És a borral is hasztalan volt oly régi ismeretségben, az néhanapján mégis kifogott rajta.

Mostanában a tavalyi othellót itta. Naponta — pontosabban esténként, mert napközben jóformán egy nyelettel sem ivott — két kancsó volt a rendes adagja, ha... Ha valami közbe nem jött. Ilyen közbe jött valami volt most a nagy baja is. Ahogy magában nevezte: az az oltári nagy baj. Így aztán ma is túl volt már a második kancsón. A harmadikon is. A negyediket langyosította éppen a kályha felett. Nem is vigasztalta meg az első tűz melege. Kínjában úgy érezte, hogy innia kell, mert ha nem zsibbasztja valami, akkor a nagy baját ott látja a kis szoba mind a négy sarkában, a hordókban, a lopóban és mindenütt, ahova csak néz, ahova csak gondol.

Ha meg ivott? A szokottnál is többet, mint most is? Akkor meg önmagát sajnáltató bánat vett erőt rajta és azt érezte, hogy a bor képében is csak a baj folydogál belé. Úgy, de úgy tele volt vele, hogy másra már gondolni sem tudott. Amint a kályha felett állva a nyitott kályhaajtón át a tűzbe bámult is az járt az eszében. Az az egy hold kukorica. A háztáji. Vagy nem háztáji? Ez az, éppen itt volt a kutya eltemetve: azt nem tudta biztosan, hogy háztájinak veszik-e, vagy közösnek. Közben a frissen csurgatott otelló habja a kancsó tetején úgy fortogott, mintha forrna. Ő se látott, se hallott, csak egyre kérdezgette magát:

— Mit mondanak? Majd ha fagy? Hogy csak akkor lesz háztáji az alsórét? „Akkor? Hogy az elnök nem bolond kiadni a jó földből a háztájit, mikor adhat a hegyalatti szikesből is. És mit mond Bokros, a veje? Hogy az egész csere nem más, mint egy pár locskaszájú ember kitalálmánya? Szóval meglátja? Meg?

— Meg a kutya úristenit, most megláttam. Itt van a törés ideje, de én még mindig nem tudok semmit. Az egyadta világon semmit. Hányszor, de hányszor

megkértem Bokrost, hogy kérdezze meg az elnöktől, hogy... Hát megkérdezte? Meg? A nyavalyát kérdezte. Bokros igazán nem érti, vagy csak úgy tesz, mintha nem értené, hogy én abból a kukoricából pénzelni akarok? Pénzelni és új prést venni? Mikor és mivel tudok én még egyszer annyi temérdek pénzt előteremteni, ha most még ez a kukorica se lesz meg? A nyugdíjból, amit a téesztől kapok? Abból igazán nem. Az igazság az, hogy sohanapján.

A kancsó füle közben átforrósodott és sütni kezdte a kezét. Ezt nem állta, elment tehát a kályhától és leült az asztal mellé.

— Ez az igazság! — koccantotta a kancsó fenekét az asztallaphoz. — Ez. És danolhatsz már nékem, te mezei pacsirta. Ne higgye azt senki emberfia, hogy nekem nincs magamhoz való eszem.

Elhallgatott és a kancsóért nyúlt. Nem emelte fel, csak megbuktatta. Úgy öntött nagyolva a poharába. A tele poharat még meg is szerzőzte. Az asztalon hatalmas céklaszínű bortócsa támadt. Nem bánta. Nem drágállotta a borát, mert mielőtt ivott volna, még a pohárból is loccsantott hozzá. Csak egy kortyot vett a szájába, azt sem nyelte le, hanem csak az arcát dagasztotta vele. Többet nem vett már be a gyomra. Tele volt. Undorodva ki is köpte a földre. A zsibbadás már annyira hatalmába kerítette, hogy szinte a padra volt szegeződve. Zsongó fejével kezdte figyelni magát. Néha megemelte a karját, megmozdította a lábát, és amit ilyenkor érzett, azt hangosan kiejtette a száján.

— Teljesen el van halva. Mintha elültem volna őket.

Így kószolhatta az erejét egy jó ideig. A tűz kialvófélben volt és az a kevés parázs, ami még fennakadt a roston, már nem világította meg a szobát.

— Na, indíts, Dulai! — kiáltott magára egyszer csak, és minden erejét összeszedve feltápáskodott, elbotorkált a kályháig, ott felfarkolt egy nyaláb venyigét és tűzre készült tenni. De mielőtt rárakott volna, meggondolta magát. A venyigét elszórta, utána felvette az asztaltól a kancsót és tartalmát ráöntötte a parázsra. A fővő othelló kesernyésen savanykás szaga pillanatokon belül megtöltötte a szobát. Nem nyitott ablakot, hanem az ajtót tárta ki és azt kezdte lóbálni. Jónéhányszor ide-oda hajtogatta, aztán elengedte.

— Bum! — vágódott be döngve az ajtó.

A pinceszobából kintrekedve, a prэшázban kezdett matatni. Elsőnek bele-rúgott egy bádögvederbe. A veder csörömpölve gurult a sarokba. Ettől a zajtól annyira begerjedt, hogy az útjába kerülő tárgyakat sorra felborogatta. Addig járt így megveszekedetten fel s alá, míg meg nem találta a zsákot, amit keresett. Mikor azt megtalálta, láthatóan lecsendesedett. A hazai kisdemizsont felvette a küszöbről, a zsákot a hóna alá csapta és kiment a prэшáz elé. Gondosan bezárta a pinceajtót, a diófa mellől elrángatta a kerékpárját, a zsákot az ülésre kötötte, a demizsont a kormányra akasztotta, átlépett a vázon, lökött magán egyet és elkezdett gurulni lefelé a hegyről.

Olyan biztos kézzel kormányzott a keskeny gyalogjárón, mintha széles betonúton kerékpározna, pedig egyik oldalról a mélyút, a másik oldalról a mély árok fogta közre.

Kifeléjövet nemegyszer megesett vele, hogy fényes nappal, szárazon, lelefordult az útról, és hol az árokban, hol pedig a mélyútban találta magát, de arra nem volt még példa, hogy valaha is borosan hasonló történt volna vele. Mondogatta is sokszor:

„Ez a kerékpár okosabb, mint egy jó ló.”

A csordakútnál teljes testsúlyával ránehezedett a pedálra. Annyira, hogy a hátsó agyban valami felsivított és hőkölve torpantotta meg a kerékpárt. Ke-

vés hija volt, hogy át nem bukfencezett a kormányon. A fenyegető veszedelemből azonban mit sem vett észre. Minden idegszálát megfeszítve hallgatózott.

— Vajon jól hallottam? — mormolta maga elé. — Nem a csósz kutájának a csengője volt mégis?

A távolból kutyaugatást és halk csengőszót hozott a szél.

— Ő az — bölintott és lekászálódott a kerékpárról. — Megvárom — jelentette ki, majd cibálni kezdte a kormányról a demizsont. — Nem fogja visszautasítani. Nem bolond annyira — okoskodott.

A csengőszó és a kutyaugatás már egészen közlről hallatszott. Erre megreszelte a kerékpárcsengőt. Egy katonás hang meg is kérdezte nyomban:

— Akar valaki valamit tőlem? A csósz van itt.

Dulai türelmetlenül kiáltotta vissza:

— Akar, akar, csak gyere már, Ferke!

A csósz a kutya után kiáltott:

— Nem jössz vissza, Kormos!

— Bolond ez a Ferke — dűnnyögte maga elé Dulai. — Dobbal akar verebet fogni. Csósz létére baricsengőt akaszt a kutya nyakára. Mégpediglen nem is egyet, ahogy hallom, hanem egy egész fűzérel. Jó kis csószködés ez is. Majd adott volna neki annakidején a legelőtársulat csengőt. Csengőt? Útilaput a talpa alá. Hiszen így a bolond fennen hirdeti: vigyázz tolvaj, lapulj beste, mert itt jön Banda Ferke.

Míg így méltatlankodott, teljesen kiment a fejéből, hogy mire is készül. Nem gondolt arra, hogy pontosan ilyen csósz mellett lehet nyugodtan körülnézni az alsóréten. Csak akkor döbbsent rá, hogy most maga ellen beszél, amikor szeme a demizsonra tévedt.

— Hallgass, Dulai! — intette le önmagát. — Mi dolgod vele? Az ő bajuk.

Megreccsent egy száraz ág, szétnyílt egy bokor, és a csósz alig pár méterre Dulaitól előlépett az árnyékból.

Dulai megriadt.

— Hát ez meg honnan került elő ilyen suttyomban. Váltig figyeltem a csengőszót, de nem hallottam...

A csósz letette öléből a kutját a földre, mire az mérgesen Dulai felé rontott.

— Jössz vissza! — kiáltott a csósz és felemelte a farkost. A kutya lapítani kezdett és kúszva ment vissza. — Hittál? — fordult Dulai felé. — Valami baj van?

Dulai még mindig a csósz váratlan felbukkanásán gondolkozott.

— Ha így elébem toppanna az alsóréten, miközben én... Kilelné a hideg. Mikor ez eszébe jutott, megborzongott.

A csósz türelmetlenül mordult fel:

— Na! Hittál, vagy nem hittál? Ne állj itt, mint egy sütt hal!

Dulai intett:

— Nyughass!

— De — kezdte volna a csósz, Dulai azonban a szavába vágott.

— Mondom, nyughass! Itt van ez a demizson, neked hoztam. Idd meg, vagy tégy vele amit akarsz! A fene törődik vele. Hallod?

Mielőtt a csósz szóra nyithatta volna a száját, már odébb is karikázott. Távolból kiáltotta vissza:

— Jóccakát!

A csósz kukán állt egy ideig, majd kitört:

— Hát ezt mi lelte? — kiáltotta. — He?

A kiáltásra a kutya vakkantott egyet, mire a csősz helyeslően bólogatni kezdett:

— Megveszett. Meg a szerencsétlen. Ilyen kutyaftttából elintézni...

A közeli bokorról egy madársereg röppent fel. A kutya megiramodott, ugatni kezdett és veszettül rázta a csengőket.

A csősz felemelte a furkost.

— A fene essen beléd! — kiáltotta. — Űgy csörögsz itt, mint egy lakodalmas menet. Az embert már gondolkozni sem hagyod. Gyere ide, de rögvest! Te, te, széthasítom a fejed!

A kutya behúzott farokkal, hason csúszott visszafelé. A csősz kívárta a kedvező alkalmat. Mikor a bundás a kezeügyébe ért, egy hirtelen mozdulattal lehajolt, elkapta a bundájánál fogva és felemelte. — Te, az anyád! — viczorított rá, és megrázta a kapálódzó állatot.

A kutya vinnyogva felsírt. A csősz hallgatott. Így telt el egy kis idő.

Na, értesz? — enyhült meg a csősz haragja.

A kutya tekergődni kezdett a kezében, és mohón nyaldosta a kerges ujjakat. Erre a csősz teljesen megbékélt. Letette a kutyát a földre és bontogatni kezdte nyakáról a csengőket. Közben egyre beszélt hozzá.

— Ezt levesszük. Csak hadd higgye a tolvaja, hogy Banda Ferke mindig ott van, ahol a csengő szól. Csak hadd higgye. Nem a gólya hozott engem se a világra. Végigkolompolni a határt, utána pedig egyazon úton visszamenni nagy csendesen. Hahaha! Rengeteg itt az érték. Kiváltképpen a volt papföldön. Az a sok műtrágya. Tán a Vencel testvérek, azok a minden hájjal megkent fuvarosok nem várják, nem lesik az alkalmat, hogy Ferke kihagyjon? Hát lesék csak. Abból nem esznek. Az elnök is mondta: vigyázz, Ferke a műtrágyára! Másra most már, akár ne is ügyelj! Ne? Hát a kukorica? — mondtam neki. — Arra tán a jóisten fog vigyázni? No jó — mondta —, vigyázz arra is! Mondom erre én: a háztájira vigyázzon a gazdája. Az alsó rétre nem futja az időmből. Erre meg ő makacsolta meg magát és jól összeteremtett. Elkezdte kiabálni: azt ő mondja meg, hogy mire kell nekem vigyáznom. És vigyázzak én csak a háztájira is. Hát igen. Ha éppen arra járok megtehetem, hogy oda is lesek ókor-ókor, de a látásom nagyobbik fele a műtrágyán lesz akkor is. Ezt meg én mondom.

Zsebre vágta a csengőket és lehuppant az árokpartra. Most kezdte csak szemügyre venni a demizsont.

— Szivároog — jegyezte meg és végignyalta a szájaszélét.

A kutya a demizson felé kezdett ódalogni. A fülével úgy lapított hátrafelé, mint aki minden pillanatban ütést vár. De egy pillanatra sem állt meg. Olyan eltökélten kúszott, mint aki el van szánva a legrosszabbakra is, de a kíváncsiságát akkor is kielégíti.

A csősznek savanyú nyállal telt meg a szája.

— Othelló — bökte ki, amikor az üveg nyakából kiálló céklaszínű csutkára nézett.

A kutya megiramodott, az utolsó métert a demizsonig futva tette meg. Vilámgyorsan körülszaglászt a dugót helyettesítő csutkát és elkezdte nyalni mohón, csettegő nyelvvél. Annyira belejött a nyalakodásba, hogy még lafatyolt is hozzá, mintha inna.

A csősz, mint aki számártövisbe ült bele, felugrott.

— Én megállom? — kiáltotta fuldokolva. — Én nem iszok, te meg innál? Te átkozott! Mész el onnan rögvest!

Az eldobott furkos telibe találta a demizsont. Nem hallatszott más, csak egy pukkanás, és a bor minden csordogálás nélkül szinte kifordult a vesszőfonatból.

— Az istenit! — nyögött fel. — Ezt megcsináltad, Kormos.

*

Egy tagban volt a hold kukorica. Öt sorból állt és a Duna-parttól az ország-útig ért. Olyan hosszú volt, mint egy sváblitánia.

A hirtelen támadt szél először a partmenti nyárfák leveleit borzolta meg. Mintha egy hatalmas madársereg vonulna el a Duna-part felett, végig a fák között. Mikor elérte a kukoricatáblát, nekifeszült az első sornak és megcibálta a szárazakat.

— Az istenit! — nyögött fel Dulai holtraváltan. — A hideg leli ki az embert, pedig csak a szél fúj.

A szél végigcsörtetett a kukoricán és amilyen váratlanul érkezett, olyan váratlanul el is vonult. Csend lett.

Dulai a kukoricával degeszre tömött zsákokat felrángatta a csomagtartóra. Lihegett az erőlködéstől. Elfúló hangon érvelt, magyarázott:

— Végteére is, a magamét viszem. Azt viszem, ami megillet. Ami nekem termett. Ha ők a hegyen akarják kiadni a háztájit, akkor én a híját elviszem innen. El. Jogos? Már mér ne lenne az, ha az.

— Félszed van, Gábor? — gúnyolta önmagát, amikor reszkető kezéből kikicsúszott a madzag. — He? Nincs kurázsi? De prés az kell? Na, fel a fejjel!

A bátorítás azonban mit sem használt. A keze tovább reszketett. A nagy félelemtől majd hogy össze nem esett. Kezdetben még hagyján. Akkor még volt bátorsága. Az első csövet olyan nyugodtan törte le, mint máskor a magáét. A harmadik csónél azonban a nagy nyugalomnak végeszakadt. Egy csapásra hatalmába kerítette a félsz. A harmadik cső végén a fosztás már szét volt nyílván annyira, hogy látni lehetett a sárga kukoricaszemeket. A fosztás, mikor tépni kezdte, olyan hangot adott, mint amikor vásznat hasítanak. Attól kezdve, hol kutyaugatást, hol csengőszót, hol pedig emberi hangokat vélt hallani. Jobbik énje is azóta egyre marcangolta:

— Bokros előtt nem állsz meg. Az testestől-lelkestől a közösért van. Ha megtudja ezt a csúfságot, még a háztól is elűz.

A dac azonban így berzenkedett benne:

— Nem tudja meg. Nem. Úgy kell neki. Megkértem? Megkértem arra, hogy kérdezze meg az elnöktől? Nahát. Ki a hibás? Tán...? Nem. Itt mindenki hibás lehet, de én nem. Miért nem állt ki az elnök? Ha neki vagyok, én kiállok. Kimondom hangosan: csend! most én beszélek, az elnök. Éspediglen: a háztáji marad. Értik? Marad. De nem áll ki. Nem. Az istennek sem. Hát akkor? Na!

Már a falu felé karikázott, de még egyre beszélt.

— Csúnya dolog volt, azt meg kell hagyni. Behajtják az embert egy ilyen csúnya munkába. Cudar egy világ van. Majd még életnek is velem. Először lopni, aztán meg...

Míg így tüzelte magát, nem vette észre, hogy egy kocsit előz meg. Vakon hajtott el mellette, és csak akkor rettent meg — de annyira, hogy majd leesett a kerékpárról —, amikor a kocsiról utána kiáltottak.

— Hova, hova, Gábor?

— Ez meg maga a sátán — nyögte. — Kalóz Gyula a téesz kocsisa. Na még ez kell nekem.

A kocsiról tovább kiáltottak utána.

— Gábor, Gábor, állj meg!

De ő nem állt meg, hanem behúzott nyakkal, minden erejét megfeszítve, vadul kezdte taposni a pedálokat.

— Engem nem fogtok meg — akarta kiáltani, de hang nem jött ki a száján és a kiáltásból nem lett más, mint egy hangját vesztett sípolás.

Így érte el a falut.

Kertjük végén mindenestül nekidőlt a vasúttöltésnek. Elfogyott minden ereje.

— Tán meg is haltam — gondolta, amint hanyattfekve az eget bámulta. Az önsajnálkozás annyira a hatalmába kerítette, hogy sírás fojtogatta a torkát, a szemét pedig könny lepte el. Aludni szeretett volna. Aludni, örökre megpihenni. Felzaklatott belseje azonban ébrentartotta. Remegtette.

A nyolcórás vonat közelgő zakatolása térítette magához. Ellenállhatatlan erőttől hajtva elevenedett meg. Magatehetetlenül követte ösztöne parancsait. Felállt és betolta a kerékpárt a kiskapun.

— Jöhet már a vonat is — gondolta, mikor becsapódott utána a kiskapu. — Most már biztos helyen vagyok.

Mire az istállóhoz ért, megint egész ember volt. Azzal azonban, hogy magára talált, a kétségei is előjöttek ismét. Belülről egy hang riasztgatta:

— Elásni! Elrejtteni! Be a gané alá! A kútba hajítani!

— Ha bolond lennék — szorította össze a fogát vele a dac.

A két tehen és az üsző kíváncsian csavarta hátra a fejét.

Dulai nem nézett se jobbra, se balra. Az egyik tehenet oldalba nyomta és közben maga elé dörmögte:

— Beteszem a jászol alá, ott reggelig nem akad rá senki.

Az egyik tehen elbőgte magát. A hangra megtorpant és elkezdett kifelé hallgatódzni. Mikor meggyőződött arról, hogy odakint nem mozdul semmi, a tehenre támadt:

— Az istenit annak a buta fejednek, hát nem ismersz? Felvernéd nekem a házat? Hogy bolondulnál meg!

A zsákot a jászol alá hengergette.

— Na, itt jó helyen van — gondolta. — Mit bámulsz? — kiáltott az üszőre, amikor észrevette, hogy az állat őt nézi. — Úgy nézel azokkal a nagy szemeiddel, mintha értenél valamit. Nem láttál még ilyent? Nem? Na, majd most fogsz. Fogsz bizony. Még csunyább dolgokat is. Belehajtottak. Érted? Bele. De tudom isten, ezt még megbánja valaki. Na, fordulj a falnak! Hallod? Ne bámulj, mert...!

— Bolond egy nézése van — dűnnyögte maga elé, miközben az udvar közepén álló kút felé tartott. — Tisztára úgy nézett rám, mintha értene valamit. Pedig hát nem ért semmit. Nem. Az bizonyos. Hiszen csak egy buta állat.

— Üres? — bámult bele a vederbe. — Még szép, hogy üres. Mikor nem üres? Van is erre gondja Bokrosnak — bosszankodott. — Szétszáradnak a veder bordái, nem csoda hát, hogy folyik.

A lánc kattant egyet és a veder csörömpölve kezdett rohanni lefelé. Kis idő múlva kinyílt a konyhaajtó.

Dulai átlesett a küllők között.

— Jön már — dobolta az agya.

Hangosan kattant egy kapcsoló és az udvart elárasztotta a villanyfény. A nyitott ajtóban Bokros állt és hunyorogva nézett a kút felé.

— Maga az, papa? — kérdezte.

Dulai morgott valamit. Bokros közelebb jött.

— Jó későre maradt — jegyezte meg csendesen.

— Dolgom volt — himelt Dulai.

A veder közben felért és Dulai kiöntötte a vályuba. Hallgattak mind a ketten.

— Vártam pedig — kezdte Bokros.

Dulai, mintha nem hallaná, nem válaszolt.

— Beszéltem az elnökkel — folytatta Bokros. Erre Dulai felkapta a fejét. De csak egy pillanatra. Nyomban utána vissza is hajolt a vályu fölé. Nem mert Bokrosra nézni. Erőltetett közömbösséggel vetette oda:

— És?

Bokros nem vett észre semmit. Nyugodtan mondta tovább.

— Megkérdeztem tőle, hogy mi van a maga háztáji körül.

— És? — merevedett meg Dulai teste. — És? — kérdezte.

Bokros felnevetett.

— Pletyka volt az egész, papa. Úgy, ahogy én azt magának már nem egyszer mondtam.

— Pletyka? — dadogta Dulai.

Bokros még mindig nem vett észre semmit.

— Az — mondta. — Vagyis, a háztáji marad, ahogy azt a tavasszal a közgyűlés elhatározta.

Dulai sipoló tüdővel felnyögött:

— Ó, a kutya úristenit. Engem meg belevitt a nyavalya ebbe a... — Itt elhallgatott. — Te bolond, elment az eszed?

Bokros közben elindult befelé. Az ajtóban megállt és visszaszólt:

— Idebent majd elmondok mindent.

Dulai megvárta míg becsukódik az ajtó, és csak utána merte felemelni fejét a vályuból.

Kerék Imre versei

Őszi elégia

Visz a vonat hazai tájon,
szőlős dombok között robog.
Az ablakot mohón kitárom,
s a szüretelő asszonyok,
lányok dala szívembe árad,
s könnyű léggömbként felemel.
Gyönyörű táj! Hazám, hazám vagy!
Dombod az édes anyamell
ízét idézi muzsikálva,
s akár a méhkas, zsongani
kezd agyamban ezernyi drága
emlék és előtt valami
nagyszerű mámor, mint az árvíz
tavaszi bársony réteket.
Tündéri táj! Kukoricák dísz-
ezrede büszkén tiszteleg.

Merészen villognak a sárga
gránátok hegyei felém.
Végtelen napraforgótábla
aranyán táncot jár a fény.
Az úton szekerek vonulnak
öblös hordókkal rakva meg,
és ismerős arcok tolulnak
elém, vidám tekintetek.
Nem a régi, ez már az új nép,
eggyéforrt szívek erdeje!
Nincs hatalom, mely tőlük eltép.
A hűség gyémántkötele
köt hozzájuk, s el nem szakadhat,
s a véremben és agyamon
még élek, izzik a tudat, hogy
én is közéjük tartozom.

Visz a vonat

Zsongó szél ütemén ringanak a piros
almák. Szilva, dió, gesztenye hullik a
terhes fákról a földre.

Szőlő csillog a hűs lugas

lágyan hajladozó, barna borágain.
S árad gazdagon a mézteli őszi fény,
melyben sárga kemencénk
rezgő füstje is elvegyül.

Körben vérzik a táj, nézem a hervadó
nyárfák máglya-tüzét és a mezőn a kék
tarlófűst libegését,
s imbolygó szekerek sorát.

Már hordják a nehéz, telt kukoricaszár-
kévüket. Kiürül lassan a bús vidék:
délre húznak a gólyák,
darvak éke is elvonul.

Esténként a füles, rézhasú üst ölén
lekvár sustorog és pattog a tölgyhasáb.
Nyelves lángja világít.
szerteszéjjel az udvaron.

S míg nótáz a parázs, figyelem az ezüst
hullócsillagokat s hallgatom a vidám
kedvű tengerihántók
szikrákat-csiholó szavát.

És ha ellobog a szüreti dal s a must
édes illata megtölti a pincemély
doh-szagú levegőjét:
öblös torkú barátaim

közt kortyolgatom a töke remek tejét.
Míg köztük lehetek, nem jut eszembe, hogy
zord présébe csavar majd
lassan engem is az Idő.

Thiery Árpád

Új rang

Csertő, 1961. április hó.

Az emberek sokáig nem hitték.

A Kertész Lajosok, a Pál Jánosok, a Nemes Lajosok fölényes, szkeptikus mozdulattal legyintettek — láttak ők már sírásót a temetőben meghalni. Ismerik ezt a földet, csendes estéken még a lélegzetét is hallják, a hátuk mögött nehéz, földhözragadt életbölcsség van. Jó, jó, lesz majd itt másképpen is, igaz, hogy az elnök nagyon szépen tud álmodozni, de a fát is meg kell várni, amíg kilombosodik.

Januárban mondta az elnök először hivatalosan a közgyűlésen, hogy a családi tervezést a csertői szövetkezetben is bevezetik.

Az emberek hümmögtek, húzták a vállukat, az italtoltban egymásra néztek, és várták, hogy mi lesz.

János bácsi két hét múlva szétvitte a sürgetést.

— Azt üzeni Lőrincz elvtárs, hogy aki nem tervez, annak majd az év végén mindent készpénzben fizetnek ki... egy marék gabonát se kap... Három nap idő van még...

Az emberek behúzódtak. Kemény, dombháti szelek fújtak. Még egy napig latolgattak, vártak. Érdemes? Mire jó ez? Ez az elnök sose fér a bőrébe, mindig valami újat akar, — de másnap már szaladtak a szövetkezeti irodába.

— Nekem lehetne négyszáz... vagy mondjuk ötszáz is, hiszen az asszony segít... — gondolkodott Nemes Lajos.

Persze, volt másfajta ember is, mint az egyszeri szegénylegény, akitől megkérdezték, hogy mit csinálna, ha hirtelen gazdag lenne? Mire a legény így felelt: zsírt innék, hájat ennék, szénásszekéren aludnék...

Kertész Lajos is beállított az irodába.

— Nekem harminc mázsa búza kell, meg negyven mázsa kukorica...

Félóra múlva megmagyarázták a „bentiek”, hogy ez nem árverés, ez halálosan komoly dolog, de Kertész Lajos makacs ember.

— És mégis hogyan gondolják?

— Megtervezi maga a munkaegységet, amit egész évben teljesíteni akar, megmondja, hogy mennyi terményt meg pénzt adjunk, aztán egyeztetjük majd a szövetkezet tervével... Ha akarja, havonként pénzelőleget is fizetünk... ha van rá munkaegység...

— Mint az üzemben? Havonta pénzt?

— Úgy.

Egy másik parasztember percekig replikázott.

— Jó, jó, nekem azért kell annyi kukorica, mert a kertet, a gyümölcsöst is beleszámították a háztájiba! A gyümölcsfák között hogyan vessek kukoricát, mi?

— Adunk a mezőn kukoricának földet, négyszögölét egy forintért, ha gyümölcsös a háztájija...

Jött a harmadik.

— Aztán a takarmánnyal mi lesz, mi? A rossz takarmányt kiadták ha kell, ha nem, de a jó réttel mi lesz?... arra senki se gondol?

— Akinek kell, igényelhet négyszögölenként egy forint ötvenért rétet, két forintért pillangóst, lucernát... nem lesz senkinek takarmánygondja... és aki túlteljesíti az átlagos munkaegységet, annak ötven fillérrel leszállítjuk az árat...

Roppant nehéz volt.

Az első napokban mindenki mást akart. Mindenki egyszerre akart zsírt inni, hájat enni, szénásszekéren aludni. Volt aki nem értette, volt aki „nagyon” értette, de a legtöbbje gyanakodott. A rosszmájúak már azt találgatták, hogy mikor fullad kudarcba az elnök kísérlete.

Havonta pénz? Takarmány négyszögölenként két forintért? Előre megtervezni, hogy ki mennyit akar terményben meg pénzben? Ilyen még nem volt Csértőn. De aki többet igényelt, mint amennyit vállalt — általában a munkaegységek számát növelte pótlásul, semmint a terményt csökkentette volna.

Az „iratkozás” után összeült a szövetkezet vezetősége, összesítették a családi terveket, és kiderült, hogy az idén csak fele annyi takarmányrépát kell vetni Csértőn, mint tavaly, mert az emberek javarésze több rétet „igényelt”, a felszabaduló területet másra használhatják. Kevesebb burgonyavetés kell, mint tavaly, most már nyugodtan szerződhetnek az állami vállalatokkal, hiszen tudják, hogy miből mennyi az embereké, és körülbelül miből mennyi terem. A szövetkezet terve meg a családi tervek összesítése alapján kiderült, hogy alig van itt különbség.

Az elnök közbeszólt az ülésen.

— Jó, minden rendben van, de az embereknek most be kell bizonyítani, hogy érdemes volt így tervezni... Azelőtt az év végén sokszor reklamáltak, hogy miért olyan kevés az ő munkaegységük, amikor ők is annyit dolgoztak, mint a többi. A táblán, a folyosón mindig a másikat látták, nem a sajátjukat... Mi ebben az évben a tagság két esztendő tapasztalatára építettünk, használjuk fel a mi tapasztalatainkat is...

Februárban már a családi tervezés alapján dolgoztak.

Március ötödikén minden tagnak kiosztották a „munkalapokat”. Rajta könyvelői pontossággal kiszámítva, hogy februárban ki mennyit dolgozott, miért mennyi jár, mennyi összesen a munkaegység. Kihirdették, hogy március tizedike és tizenötödike között lehet reklamálni, aki később jön — elkésett a panasszal, és ezután minden hónapban ez lesz a rendszer.

Nemes Lajosnak 56 munkaegység, Nagy Istvánnak 58, Olesnyák Jánosnak 61, Kelemen Gyulánénak 20, Balázs Irénnek 19, Pintér Istvánnak 43 munkaegység... egyetlen hónap alatt...

A munkalap kiosztása után az emberekben felengedett a gyanú és a bizonytalanság. A papírt mindenki alaposan megnézte, azután jól eltette. Akinek panasza volt, bement az irodába, de — milyen az ember — persze olyan is akadt a százkilencven ember között, akinek kutya-baja se volt a könyveléssel, mégis bement az irodába, és pusztán kíváncsiságból „kipróbálta” a bontásokat.

A bizalom csatája végérvényesen akkor dőlt el, amikor Lőrincz János elnök márciusban egyik este leült az írógép mellé, maga elé tette a családi tervezések

kimutatását, és legépelte a meghívókat: ... 1961. március ...-én jön be a tsz-irodába, és vegye fel az igényelt márciusi pénzelőleget ...

Valójában csak most hitték el az emberek, hogy az elnök „álmai” valóra váltak. Kelemen János hatszáz forint, Kovács András hatszáz forint, ifj. Pál János ötszáz forint ... Hát ők pontosan ennyit igényeltek márciusra.

Persze az is jött, aki nem kapott az elnöktől meghívót.

— Nekem nem adnak?

— Van munkaegység?

— Nincs...

Ilyen is van. Nagy Józsefnét egyszer már kiírták a szégyentáblára. Azt mondja, nem tagja a szövetkezetnek, csak a férje, de tavaly „elvitte” a maga részére is a háztájit, és mondják — egyszer egy jegyzőkönyv alá kanyarította: „Nagy Józsefné, termelőszövetkezeti tag”.

Bódis Vendelné nyolcvan munkaegységet vállalt erre az évre, eddig mindössze egyet írtak neki a nagykönyvbe. A közös nem érdekli, de mindig megtalálja a szövetkezetet, ha fogatra vagy egyéb apróságra van szüksége.

Ritka esetek — igaz. Csértőn már nem divat a lógás.

Az emberek megtervezték az évet. Más ez, mint a belépési nyilatkozat volt. Akkor mentek a szövetkezetbe, mert a többi is ment, de most mindenki elkötelezte magát. Külön-külön. Ez látható, mérhető dolog, mint az erdő felett az égrenéző szigetvári templomtorony, mint az idő, és falun ma másképpen szerzik a rangot, mint évekkel ezelőtt.

Januárban még nem hitték. Ma igen.

*

Délidő.

Keleten, a lapos földteknőben kis fekete mozdony gurul, mögötte rozdszínű kocsisor, néhány kőhajításnyira a szigetvári országút kígyózik. A dombon a kastély, a szomszéd ablakán a rádióból hajlékony bécsi keringő úszik. Idillikus hangulat, talán csak a furulyaszó és egy-egy méla kolomp hangja hiányzik.

Néhány kivétellel minden épkezláb ember a határban van.

A kaposvári levéltárban őrzik a papírt — Csértő már 1230-ban lakott terület volt, az emberek „hallgatagok és a cser erdő tövében élnek”. Még Szigetváron mondták, hogy a csértőiek valamikor nagyon nehéz emberek voltak. Az új gazdák évekig nem akartak összelelegedni a régiekkel. Két éve, amikor ismét megalakult Csértőn a termelőszövetkezet — kettő kellett belőle. Egy a felső résznek, egy az alsó résznek.

Nyugtalan, sietős terefere kerekedik a régi kastély kerítése mellett. Rozsdás, szikkadt arcok, apró, sokat kifejező mozdulatok, itt-ott némi gyanakvás de azért lassacskán gurul a beszélgetés.

K. István kivár, hogy akar-e valaki szólni, és summázva krárogja a csendben.

— Jól ment itt öcsém a két tsz is. Az egyik az első évben huszonnyolc forintot osztott, a másik harmincötöt. A Szabadság a felső része volt, ott a nagyobb háztáji meg a szőlő lekötötte az embereket, de jól álltunk kukoricában... emezek a Békében ügyesebben dolgoztak, hét forinttal többre is vitték... Az volt a hiba, öcsém, hogy a falusiak meg a pusztaiak nem egyeztek. Nem akartak összeállni, mert mindenki attól félt, hogy a másik helyett dolgozik...

Egy hosszúhajú, aprószemű ember belevág.

— Aztán mire mentünk volna mi? — türelmetlenkedik az öreggel — Külön-

külön? Gépet akart az egyik is meg a másik is. Nem ment. A Békének volt egy épülete, amiből hetvenezerért jó istállót csináltatott volna, de nem kapott rá hitelt. A Szabadság meg kapott hitelt hetvenezerre, de az meg külön, favázás istállót akart építtetni... A Zetort is csak az egyik vehette volna meg...

— No, no — bólogat a krákogó öreg — ...de azért az emberek mégis ellenkeztek...

Ellenkeztek.

Áldatlan állapot volt. Egy esztendeig tartott a Béke és a Szabadság „különélése”, de a józanabbak egyetlen év alatt is belátták, hogy így nem mehet tovább.

Egyszer eltörött a Békében a fűkaszaló rúdja. A Békének nem volt erdője, még annyi fája se, hogy a fűkaszalóba új rudat faragjanak.

Elment az elnök a Szabadságba: adjanak rúdnak valót.

— Harminc forint métere... — ajánlkozott az egyik gazda a felső szövetkezetből.

Meg kellett venni.

1959 végére néhányan már megértették, hogy így külön-külön nem lesz jó, de még sokan ellenkeztek.

A Béke tagsága is úton-útfélen szemrehányó kérdésekkel megállította az elnököt.

— Igaz, hogy egyesülünk velük?

— Igaz.

— Mi, a pusztaiak, a régi cselédek a régi gazdákkal?

Az elnök — egyébként is hirtelen ember — dühbe gurult.

— Hát én talán földbirtokos csemetéje vagyok? Mi?... Talán a maguk háza nincsen olyan szép, és nem került annyiba, mint azoké?

Nehéz ügy volt az egyesítés, de csak addig, amíg az emberek egyik este — 1960 februárjában — beültek a gyűlésre. Az elnök tudta, hogy a széthúzást szítók napokig áskálódtak, morogtak, hintették a konkolyt. Ott ültek előtte, a foghíjas padsorokban. Tartott a kudartól, nem tudta — a széthúzók mennyire jutottak. Gondolta: a cél szentesíti az eszközt, furfangra furfanggal kell válaszolni és megfordította a klasszikus szavazás formáját. Valahogy így:

— Ki nem akarja az egyesülést?

Mindez régen történt. Több, mint egy esztendeje. Azóta már egy másik, nagyobb szabású egyesülésre gondolnak — de erről majd a későbbiekben — és azóta közösen megpróbáltak már néhány új dolgot a csertői Kossuth szövetkezetben.

Íme néhány feljegyzés az új dolgokból.

*

Ilyen szövetkezeti irodát is ritkán látni.

Mértani pontossággal beállított négy íróasztal, — az elnöké, a vezető könyvelőé, a könyvelőé és az adminisztrátoré — az ajtón kívül ízléses névkártyák, a sarokban televíziós készülék, a falon keretezett emléklapok, az asztalokon a kimutatások példás rendje, „cégjelzéses” irodai papírok, egy kerek asztalon virág, terítő és képeslapok — minden egyszerűen gondos, asszonyosan rendes.

K. Tóth Lajos brigádvezető kényelmesen az asztalnak dől.

— Jobban megy így a munka... tiszta, rendes környezetben — mentegetőzik, amikor látja, hogy mindent alaposan megnézek.

Egy brigádvezető van a szövetkezetben — K. Tóth Lajos.

Hosszú, sovány, állhatatos nézésű ember.

Makó környékéről jött Pécsre katonának. Három évig viselte az angyalbőrt, utána még egy évig polgári alkalmazott volt a honvédségnél, azután Csértőre nősült. Alig harminc esztendő, és ha valakire illik a napóleoni mondás, hogy minden katona a tarsolyában hordja a marsallbotot — reá mindenképpen. Katonás megjelenésű, határozott fellépésű ember, — őrmester volt a hadseregben.

— Én úgy csinálom, elvtárs — mosolyog —, hogy előtte alaposan átgondolok mindent, azután belevágok és csinálom rendületlenül...

Az emberek legszívesebben az apró dolgokat jegyzi meg.

K. Tóth Lajos, amikor Csértőre jött, az első nyáron beállt bandagazdának a cséplőgéphez. Azelőtt mindig deficittel osztottak a gépnél, éppen eleget bosszankodtak az emberek. K. Tóth olyan rendet csinált — katonás pedantériával, amellyel a hadseregben a reábízott raktárt kezelte — hogy az osztásnál még „többlet” is maradt. Amikor a szövetkezet alakult, a gyűlésen könyvelőnek kiabálták.

Az elnök csendet intett, és csak ennyit mondott:

— Tudom én, hogy hol van K. Tóth helye...

Így lett brigádvezető.

Megjegyzem, a katonás módszer nem mindenkinek tetszett a szövetkezetben, de hogy ma Csértőn Nagy Józsefné és Bódis Vilmosné esete határeset — hogy a lógás nem divat — abban K. Tóth Lajosnak szerepe van.

Egy időben az elnökkel is hadilábon álltak, mert Lőrincz is hasonló vérmérsékletű ember.

— Két éles kés — mondták néhányan a faluban, de néhány hét alatt minden rendbejött. Szeretik, megbecsülik egymást.

Gondosan, géppel írt papirokat tesz elé: szocialista brigád szerződések. Kérdőn nézek rá.

— Megpróbáljuk. Három brigádot szerveztünk.

— Könnyen ment?

— Ezt is meggondoltuk először — mosolyog. — A brigádok tagjait, akikre számítottunk, meghívtuk megbeszélésre. Az elnök azzal kezdte, hogy most a jól dolgozó emberekről lesz szó. Körülnéztek... Ilyen is van?... Aztán ismertették a feltételeket...

Az állattenyésztési brigád vállalta, hogy a tejtermelést tíz százalékkal növeli, az élveszületett malacoknál az elhullási arány nem haladja túl az öt százalékot. A növénytermelési és a kertészeti brigád pedig, hogy az átlagtermést többletmunkaegység ráfordítás nélkül tíz százalékkal túlteljesítik, az új termelési módszereket bevezetik.

És mindhárom brigád vállalta, hogy a negyven éven aluliak elvégzik az általános iskola nyolc osztályát — akinek még nincs meg, vállalták, hogy szakkönyveket olvasnak, hogy példamutatóan élnek, segítik egymást.

Szocialista módon.

Lehet, hogy akad olyan ember is a faluban, aki ezt a szocialista brigádoskodást — szocialista kitalálásnak nevezi, aki talán mosolyog is magában — minek ez? Biztosan van ilyen. De az a harminchét ember — Olesnyák Jánosék, Balázs Irénék, Sörös Istvánnék, Balatinc Józsefnék, Vittman Mihályék, Tóth Erzsébeték — nagyon komolyan, halálosan komolyan veszik ezt a szerződést.

Tapasztalat még nincs. Miként válik be a szocialista brigádmozgalom a mezőgazdaságban? Csertőn? Egyelőre csak büszkék, és fogadkoznak.

Azt hiszem — abban az esztendőben, amikor befejeztük a mezőgazdaság szocialista átszervezését — ennek is nagy jelentősége van.

*

Az új dolgok?

„Az új dolgok elsősorban az elnökhöz fűződnek. Kiválóan jó szakember, gondolataiban, terveiben mindig egy nappal előbb jár, mint a tagság. Ha valamit ma mond, mindig úgy mondja, hogy abból mi lehet majd holnap. Állandóan kísérletezik, és ha valakire azt lehet mondani, hogy a munkája szerelmese — Lőrincz Jánosra okvetlenül.

A vékony, fényes csizmás, örökmozgó fekete fiatalembert — harminckét éves — sokszor alig lehet megtalálni. Járja a határt, intézkedik, és talán nincs olyan „nehéz” ügy, amit el ne tudna intézni. Mondják, hogy élelmes ember. Az, de nem a „business” embere, hanem a józanságé, nem „mindenből pénzt akar csinálni”, hanem a csertői szövetkezetből igazán jó szövetkezetet.

Csökönys ember. Azelőtt a módszerekben se volt mindig válogatós — össze- és szedte a tagság egy részével.

— Mi ez? Katonai tábor? Állami gazdaság? Itt nem lehet úgy vezetni, mint Ócsárdon, ahol főagronómus volt... — mérgelődtek az emberek.

— A munkafegyelmet meg kell szilárdítani — makacskodott az elnök.

Az elnöknek nem volt mindig igaza, de szerencséjére az emberek több jót és hasznosat láttak benne, mint rosszat.

Az elnök megszokta az állami gazdaság sajátos vezetési módszerét, ugyanazt akarta alkalmazni itt is, a szövetkezetben. A tagság megszokta a „szabadságot”, különösképpen nem tartották szívügyüknek a közöst. Ha van, akkor van, ha nincs, akkor nincs. Ha kimennek dolgozni, maguknak mennek ki, ha nem mennek ki, legalább pihennek, vagy maguknak csinálnak egy kis „fusi” munkát.

Az elnök hajthatatlan volt.

Egy kicsit mindent egyszerre akart — adjuramisten módon.

Aki nem ment dolgozni és nem tudta igazolni, hogy miért, attól levonta a munkaegységet fegyelmezetlenség címén. Volt akitől öt munkaegységet is, másától csak felet.

— Mi ez? — dühöngtek az emberek, és szidták az elnököt. — Tőlem levontak öt munkaegységet!... Tőlem kettőt!... Tőlem felet... Igazság ez?... Menjünk a pártbizottságra!... A tájára se nézünk az elnöknek...

Az elnök nem engedett.

— Levontam, és majd a közgyűléshez mehetnek panaszkodni. Ha a közgyűlés eltörli a büntetést, akkor visszakapják a levont munkaegységet, ha meghagyja, akkor meghagyja...

A közgyűlés egyiket meghagyta — másikat hatálytalanította.

Persze, volt ezekben a munkaegység levonásokban néha túlzás is, — Lőrincz János ilyen ember — de aki kaszál a lucernában, nincs arra ideje, hogy a négylevelűt kiválassza. A munkafegyelmet meg kellett szilárdítani. Tíz valahány tagnak levont öt-öt munkaegységet, vagy huszonötnek kettőt, egyet, felet.

Mégis használt a módszer.

Sziksai János meg Szabó Sándor tavaly a „sértettek” közé tartozott, ma nagyon rendesen dolgoznak. Ki így, ki úgy — de meggyőződtek, hogy a közös

gazdaság, a közös élet, a közös munka nagyon komoly és felelősségteljes dolog. És fegyelem nélkül nincs közös munka.

Tekintélye van a fegyelemnek és ma már nem virtus, ha valaki megszegi.

Nehéz egy elnöknek — annyi bizonyos. Örök igazság, hogy az emberekkel bánni tudni kell. És mint mondom — Lőrincz Jánosnak szerencséje volt — ez a dinamikus módszer máshol más eredményt hozhatott volna. De Csértőn minden rendbejött.

*

Ballagunk az elnökkel a falu főutcáján. Megnézzük a kovácsműhelyt, azután a csibeszállás felé sétálunk. Az elnök egy pillanatra megáll, megfogja a karomat, és előre int.

— Nézze csak azt az embert ott a parton... Hát így változnak meg manapság...

Áll az ember, fenn az út mellett az agyagos, homokos parton, seprűre támaszkodik és mozdulatlanul hallgatja a kétezer csibe csipogását.

Radics Dániel évekkal ezelőtt hónapokig a közös tájára se nézett. Amikor a Szabadság megalakult, néhány hónapig még dolgozott, azután bejelentette, hogy beteg. Ígértek neki fűt-fát, de Radics nem ment a közösbe dolgozni. Inkább elvállalta az özvegy, féllábú Tóth bácsit három kataszteri holddal meg a lóval, szekérrel és vígan szekerezett, szántott a három holdon, meg fuvarozott.

Roppantul tetszett neki a ló, meg a szekér, és a „területenkívüliség”. Egyesült a két szövetkezet, de ő mindig azzal tért ki, hogy csak akkor megy, ha megteszik brigádvezetőnek. Az elnök először mérgelődött. Nem tudta, mit csináljon Radics Dániellel, aztán a vezetőség elküldte kéthetes baromfi tenyésztő tanfolyamra. Hát ha vezethetnékje van, akkor majd vezetheti a baromfigazdaságot.

Amikor Radics Dániel megérkezett a tanfolyamról, beállították csoportvezetőnek az állattenyésztési brigádba. Ő gondolja a szövetkezet baromfi állományát, de az agronómusnak is segít az állattenyésztésben.

Madarat lehetne vele fogatni. Aligha van még három olyan ember a szövetkezetben, aki különbül, lelkiismeretesebben látja el a dolgát, mint ő. Éjjel-nappal ellenőriz, gyártja a jelentéseket, mindent alaposan megnéz, figyel, mindent alaposan ellát. Csupa figyelem és munka lett Radics Dániel — a három hold, a ló meg a szekér — már a múlté.

— Hát ez Radics Dániel története — nevet az elnök — de mondhatnám én magának Pintér Istvánt is, akit úgy kellett odaveszekedni a munkára, amikor a régi fogatos megbetegedett. Ma meg? El se lehetne talán zavarni onnan...

Az ellentétek, a helyenként túlságosan merész módszerek ellenére is — ma már nagyon szeretik Csértőn az elnököt. Megértették az emberek, hogy az elnök az ő javukat akarja és az elnök is megértette, hogy ez bonyolultabb, mint az állami gazdaság, itt az embert jobban kell látni, mint a földet, a szakmát.

— Ne higgye, nem olyan jó ez a szövetkezet — tiltakozik az elnök, de amikor kérdezgetem, véletlenül éppen azt a levelet bontja fel a napi postából, amelyben a megyei tanács mezőgazdasági osztálya arra kéri őket, hogy vegyenek részt a szakmai továbbképzések lebonyolításában.

Nevettem, mert ezt a levelet nem véletlenül kapták Csértőn.

Korábban azt írtam, hogy az új dolgok a szövetkezetben elsősorban az elnök nevéhez fűződnek.

— Talán nem is az én nevemhez — szabadkozik. — Szeretem az újat, a me-részet, de minden új dolgot megmutatok a vezetőségnek is. Elvittem már őket Belvárdgyulára is, a bicsérdi hizlaldához is, Rózsafára is... könnyebben meg-értik, meg csinálják, ha a saját szemükkel is látják, hogy mit csinálnak más-hol...

Benyúl az asztalfiókba, kiteregeti a papírokat.

— Nézze, most ezzel próbálkozunk...

Eruziós kísérletek. A tintavonalakból még csak a szakember tud pontosan következtetni.

Két hold húsz fokos lejtőt fél holdakra parcelláznak. Az egyik félholdon hosszirányban vetik a kukoricát, az alatta levő félholdon keresztirányban. A szomszédos parcellákon ugyanígy vetnek, de amíg erre a parcellára nem szórnak műtrágyát, a másokra két mázsa nitrátot, egy mázsa foszfort és fél mázsa kálisót.

— Ebből sokat megtudunk... — mondja az elnök. — Tavaly is kísérletez-tünk... a martonvásári 1, 5, és a 39-es kukoricával. Látja, a 39-es nálunk be-vált, most a 40-essel próbálkozunk...

A vezető könyvelő, Kovács András — aki eddig csak figyelmesen, csendes derűvel hallgatta a beszélgetést — a számok embere, közbeszól.

— Elnök elvtárs, és az új prémium?

— Hát igen, a prémiumban is újjal próbálkozunk, ha tulajdonképpen nem is új, hiszen Szentdénesen már csinálják, de mi is megpróbáljuk... Tavaly öt-venkétezer forint értékű prémiumot osztottunk ki terményben és pénzben...

Most a családi tervezés alapján hatvanezer forint értékű prémium lesz Cser-tőn. Tavaly az elosztási rendszer igazságtalan volt. Ha valaki csak hatvan mun-kaegységet teljesített is, de a reábízott vetés jó földbe jutott, — hazavitte a prémiumot.

— Most másképpen lesz — folytatja az elnök. — A nőknél például aki száz és kétszáz munkaegység között teljesíti a munkaegységet, annak egy forinttal megemeljük a munkaegység értékét. Nem harminc, hanem harmincegy forint lesz. Aki kétszáztól háromszázig, azét három forinttal... de itt még azt hiszem elválaszthatjuk kettőbe, mert aki kétszázegy munkaegységet visz haza vagy ket-tőszázkilencvenkilencet, ott már lényeges különbség van... A háromszázon fe-lüliek négy forinttal nagyobb munkaegységet kapnak...

A férfiaknál hasonlóképpen alakul a helyzet azzal a kivétellel, hogy az alap munkaegység kétszáz.

Persze, ez se ment olyan könnyen.

Amikor az elnök a gyűlésen bejelentette, az emberek elleneztek. Egyik hang dühösen felkiáltott.

— Persze, azért akarják, hogy a vezetőknek több legyen a prémium!

Erre Lőrincz a nyilvánosság előtt lemondott a számára tervezett prémium-ról. A tagság megszavazta a javaslatot.

A csertői emberek szeretik az újat, csak néha bizalmatlanok. Tegnap még le akarták szavazni az új prémiumrendszert, ma meg arról beszélgetnek a ko-vácsműhely előtt, meg az erdőn, hogy ennyi meg ennyi lesz a prémium — pon-tosan — ha teljesítik a tervezett munkaegységet.

Hogy mi az új módszer előnye, abból a tagok csak az igazságosságot és a pontosságot értik — egyelőre. Hogy a valóságban, a vezetésben ez mit jelent, azt az elnök már kigondolta.

— Először is — mondja. — Például nem kell kisparcellánként felmérni a területet, azután nem fordul elő az az igazságtalanság, hogy akinek hatvan

Kolbe Mihály: Kakas (cementspanyolozás)

Kolbe Mihály: Anyaság. Friz a pécsi szülészeti klinika előadótermének előcsarnokában (cementspanyolozás)

munkaegysége van, arra is kap prémiumot eddig a fogatost, a szíjgyártót meg a kőművest nem is tudtuk rendesen, igazságosan premizálni és most olyan veszekedés sincs, hogy ez a talaj nem jó, én ezt nem fogadom el, mert nem szerezek róla prémiumot...

Hátránya is van.

A normákat példás szigorúsággal kell betartani és különös nagy gond a minőségi munka ellenőrzése.

Általában nem is olyan nagy dolgok ezek, ha kívülről nézi az ember, de ha az egyszerű, tegnap még maguknakvaló emberek belső világából — egyszerű. Roppant út volt idáig eljutni.

Negyvenöt óta nehéz volt a parasztságot kimozdítani a magántulajdon kényelméből, viszonylagos biztonságából, csak az utóbbi néhány évben sikerült igazán. De most ez a parasztság — amely még az ötvenes évek derekán is gyanakodva, idegenül fogadta a nagyüzemi rendszert — ma meghökkentő tempóban modernizálódik.

Ezt bizonyítják a csertői változások is.

*

Az elnök mindig egy nappal előbb jár.

Felkapaszkodunk a dombtetőre, innen belátni az egész déli határt, a dús erdőket, a szélítő borzolt, selymes vetéseket.

— Húsz holdas a legkisebb táblánk, hetven a legnagyobb — mutatja az elnök széles mozdulattal a határt, mintha a horizontig a hóna alá ölelné a gazdag földeket.

Tovább sétálunk.

— Őszre egyesülnek a szulimáni szövetkezettel — mondom.

Az elnök megáll, megigazítja fején a sapkát, a tekintetből, a mozdulatból érzem, hogy most olyan témára akadtunk, amit ő már keresztben-hosszában átgondolt.

— Tudja, én már arról is gondolkoztam, hogy milyen lesz ez a határ öt év múlva... de hát a szulimáni egyesülés kevés... Kevés, ha mondom. Lesz kétezer holdunk, ebből ezerhatszáz szántó. Ehhez már kell és tudunk is venni egy láncaltapast, de tavasztól a tarlóhántásig mit csinálunk vele? Ha volna ötezer hold szántónk, az igen... Mondjuk Mozsgó, Almáskeresztúr, Szulimán meg Csértő... Akkor ki lehetne alakítani a gazdálkodást, a nagyüzemet... Jó vezetőket, mert elsősorban az kell. Egybe van itt a határ. Bennünket egy árok választ el Szulimántól, Mozsgótól egy patak, Mozsgót Almáskeresztúrtól semmi... olyan szakszerűen ki lehetne építeni az ágazatokat, megnézni, hogy hol mi jó, mi érdemes...

A képzelet és a gyakorlat, józan ész lázasan kapkod.

— Ugyanilyen gondjaink voltak Csértőn is, amíg nem egyesült a két szövetkezet... Jó gazdaság lesz a közös szulimáni-csertői is, de ha a négyet össze lehetne kapcsolni?... Nézze, én azt is el tudom képzelni, hogy néhány év múlva az átlag tíz mázsás árpa helyett a húsz mázsás átlagú olasz búzát termeljük, hiszen többet is ad és tartalmasabb is az olasz búza, mint az árpa... Ide figyeljen...

És az elnök keze jobbra-balra int, kapkod, rendezgeti a képzeletét.

— Ide figyeljen!... Itt van a csertői határ, a földje jó, dohánytermő, szakemberünk is van hozzá... Almáskeresztúron lent és kendert lehetne termesztetni nagyüzemben, Mozsgónál ki kellene használni a vasúti lehetőséget, cukor-

répát terveznénk. Mennyi szállítási költséget takaríthatnánk meg... A négy község gépesítése is könnyebb lenne... Nekünk kell egy elevátor, a szulimániaknak is kell, de mi lenne, ha mind a ketten vennék? Holnapra az egyik felesleges. Kombájnt, azt igen... aztán ott beleállna a táblába, és végig... Aztán itt van a halastó a dombon túl. Közel a kövesút, jó a szállítási lehetőség. Mennyi víziszármayast lehetne ott tenyészteni...

Van erő ebben az elnökben, és okos képzelet is. Talán egy kicsit messze jár? Merészek az álmai?

Lehet.

Igaza van? A képzeletnek meg kell gyorsítani az élet, a fejlődés tempóját? És a képzelet mégis megfér az óvatossággal?

Az is lehet.

*

Ha néhány sorban foglalnám össze a csertői látogatást, határnézést, az itt-ott sikerült tereferéket, annyit írnék, hogy Csértón a tavaszi munkával sose volt baj, most meg különösen jól halad minden. Az emberek szívesen dolgoznak, a családi tervezés a vártnál jobban sikerült, minden túlzás nélkül — az év végére a megye legjobb szövetkezetei közé léphet.

1100 katasztrális hold, ebből 852 szántó, a többi kert, szőlő, rét. Nyolcszáz-húsz lélek, — de ebből csak hatszázvalamennyi az „igazi”, mert a népszámlálásban benne van a gyermekotthon is — gyerekekkel, személyzettel. A régi kastély — gróf Festetich Domonkos rezidenciája — ma gyermekotthon. És Csértó termelőszövetkezeti község, mint a díszes állvány hirdeti a szigétvári bekötőút elején.

Új tagokkal is szaporodtak a közelmúltban — ifj. Gyenes József, Botykai Dezső, Katona József, Borjus János — mert igazán jó híre van a csertői szövetkezetnek.

Megtervezték az esztendő. Talán lehet arról vitatkozni, hogy jobban is lehetett volna, de az a jó, hogy önmaguk tervezték. És ez nagy szó. Amit évekkel korábban kicsiben csináltak, amit oly sokszor érvként hangoztattak az egyéni parasztemberek — hogy elsősorban azért érzik övének azt a darab földet, mert a maguk módján tervezik meg rajta az életet, most ugyanazt csinálják, de korszerűbb méretekben. A nagy családon belül.

Az elején azt írtam, hogy a falusi emberek manapság másképpen szerzik a rangot, mint néhány évvel ezelőtt. Íme a való bizonyítás, a csertői közös munka, a fegyelem, a bizalom. Még akkor is, ha mindez keserves, néha méltatlan módszerek vagy emberi magatartás árán született meg.

Ma falun más az emberi rang, Csértón még tavaly se hitték el.

Ma igen.

Rudnay Gyula néhány levele

Rudnay Gyulát több mint fél évszázados barátság fűzte Nikelszky Géza pécsi festőművészhez és költőhöz. Nikelszky Géza húsz levelet őriz a nagy mestertől, barátságuk kedves emlékeit. Ezek a levelek azonban többet is jelentenek: egy nemesen érző ember és egy sokat tépelődő művész lelki világának a mélyére világító vallomások, egyben érdekes élet- és kortörténeti dokumentumok is. Rudnay Gyula szemléletének és ebből kibontakozó életművének teljesebb megértéséhez minden esetre sok segítséget nyújtanak.

Az alábbiakban — szó szerint, de mai helyesírással — közlünk néhányat ezekből a levelekből; azokat, amelyekben Rudnay emberi egyénisége és művészi nézetei a legjobban tükröződnek.

*

Az első levél keltezése: *Budapest, 1926. április 12. (Gyula napján). Címzése: Nagyságos Nikelszky Géza festőművész úrnak, Pécs, Zsolnay gyár. Feladója: Rudnay Gyula, Budapest, V., Falk Miksa u. 28.*

A könyvecske, amelyről a levélben szó esik, Nikelszky Géza *Michelangelo* című, 16 szonettet tartalmazó művének kézírata, amelyet a szerző Rudnaynak ajánlott. Tulajdonképpen *A renaissance nagy hármasa* című triptichon harmadik része ez; az első Leonardo da Vinci-ről, a második Raffael-ről szól.

A levél szövege a következő:

Kedves jó Gézám!

Nagy örömet szerezteél reám testált kis könyvecskéddel. Érzem baráti szereteted melegét s őszinteségét, ami ma olyan nagyon ritka dolog. Biztosítalak, kedves Barátom, hogy éltem fogytáig megbecsüllek érte. A szonátok [szonettek] nagyon szépek. Dübörög a sorok között a nagy tragédia vagy az enyhébb dráma, vigasztalásul minden művész embernek, akiknek az élet boldogságairól le kell mondanunk, hogy a művészet Istenasszonyát kimondhatatlan, nagy szerelemmel szolgálhassák.

Csendesedjél el Te is, kedves Gézám, lelked nagy drámaival, keserűségeivel, mint én már elcsendesedtem az én nagy temetőmben, — de látok s tudok mindent.

Minden oly megható 16 könnyes fejezetedben. Nevem napján magamnak is könnyeznem kellett. Köszönöm ezt neked, kedves művésztársam, barátom, kedves Gézám! Az Istennek legszebb adománya a könny. Azt hittem, már rég elsírtam őket. Istentől jöttél, szárnyasan jöttél, s hoztál az örök boldogságból egy pár cseppet nekem is. Nagy lesz azért a Te jutalmad a boldogtalan lelkektől...

Minden esetre óhajtasod szerint járok el az ifjú művésztársainknál. Lyka Károlynak és Pilch Dezsőnek küldd el, kérlek, a könyvecskét Te magad. Miért? Mert nekem ajánlottad. S most azért reám nézve nehéz a propagálása. De minden esetre szóvá teszem azért.

Nagyon fogunk örvezenni, ha kedves feleséged önegysága megtisztel bennünket látogatásával. Jöjj fel Te is, kedves Gézám!

Most pedig ismételtén nagyon köszönöm kedves, nekem nagyon kedves figyelmedet. Az Úr Isten áldjon meg! — A viszontlátásig is szívből ölel igaz barátod

Rudnay Gyula

A második levélben arról értesíti Nikelszky Gézát, hogy a Lyka Károlynak szánt, de hozzá küldött példányt eljuttatta a művészettörténésznek.

Bocsáss meg — írja a továbbiakban —, hogy most ilyen röviden írok, de minden héten egy délelőtti tudok csak szentelni a levelezésnek, s az rendszeren vasárnap — még nagyon sok levelem van hátra, s ilyenformán van, hogy meg is rövidítelek, kedves, testvéri, jó Barátom, de biztosítalak arról, hogy máskülönben a legnagyobb szeretettel emlékszem reád!

Új címét is közli, mert lakást változtatott: Budapest II., Bors u. 4. III. 13.

Érdekes a levél patinás hangulatú címezése: Nagyságos Nikelszky Géza Úrnak, az én kedves barátomnak adassék, Pécsset, Baranya m. Zsolnay gyár.

*

A harmadik levélkét névjegyének hátlapjára írta Rudnay:

Sok köszönet a kedves sorokért, — de kiméletes és csendes részvét kéretik. Bpest, 928. júni 11.

Rudnay

*

A negyedik levél újévi jókívánságokat köszönő sorokat tartalmaz (929. jan. 6.). Az ötödikben a leánya esküvőjére küldött jókívánságokat köszöni meg Nikelszky Gézának. (930. III. 30.).

A hatodik levél Rudnay pécsi szereplésével függ össze:

Kedves Gézám!

Köszönöm kedvességedet s valóban finom figyelmedet, hogy pécsi rövid ott-tartózkodásunk idejére magadhoz invitálsz.

Valóban úgy van, hogy Zajthy kedves barátom óhajának engedve leutazom Pécsre én is, hogy nagyhirű előadásához pár szóval bevezetesképp szolgáljak. — Csak egy kissé sokallom a sok utazást; most, e hónap 18-án Nyiregyházára megyünk, 25-én Pécs jönne, azután Szeged, Debrecen stb., stb.

Pécsre örömmel mennék, már csak azért is, hogy kedves Gézám veled is egy-két kellemes, meghitt órát tölthessek, ami semmi esetre sem szabad, hogy terhetekre legyen. S épp azért még most magam sem tudom, hogy fog ott, Pécsset alakulni a dolog, — ha csak lehet azonban a Te vendégeid lennénk, ha tőlünk függ t. i.

Ismételtén nagyon köszönöm kedves meghívásod, kedves Gézám.

A Nagyságos Asszony kezeit csókolva, téged szeretettel ölel

igaz barátod:

Budapest, 1930. jan. 17-én

Rudnay Gyula

Zajthy előadására valóban sor került Pécsset, a Nőegylet helyiségében, Rudnay bevezetője is elhangzott. Minthogy az estet a Magántisztviselők Egyesülete rendezte, a vendégek ennek elnökéhez, Keinrath Willibaldhoz voltak hivatalosak, ott is szálltak meg.

A hetedik levél 1930. december 20-án kelt és budapesti látogatásra szóló meghívást tartalmaz, az 1931. január 10-én írt nyolcadik pedig újévi jókívánságokat és sajnálkozást, hogy Nikelszkyék csak rövid időt töltöttek nála.

A levelezésben két évi szünet következik ezután. A kilencedik levél ugyanis már 1933. április 13-án kelt; benne Rudnay Gyula barátja leányának esküvőjéhez gratulál, s említi, hogy a jókívánsághoz egy kis dedikált tájképet is mellékel az ifjú párnak. (A kép a háborús események során sajnos elveszett.)

*

A 10. levél ismét sok mindent elárul Rudnayról, így teljes egészében közöljük:

Kedves Gézám!

Lelkesen kedves soraidat nagyon köszönöm, — ami nekem annál is inkább jól esik, mert azon műzsálisan ritka, egyetlen kolléga vagy a „festőművészek” istentől áldott vagy vert társadalmában, aki engem ily alkalomból lélekből üdvözölt. Fővárosunk szép gesztusa részemre minden esetre becses. Emléknek is azok közül való, amire minden művész ember meghatva gondolhat. Én is (nem akarom magam kivonni a közös gyengeségek alól) szívesen vettem azt. De még szívesebben vettem volna, ha jóval előbb jön minden ilyen megtiszteltetés, máskülönben, mint ahogy a művészi élet oly sikeres az elsikkasztásban, az elkedvetlenítésben, a legtöbbször végzetes élet tönkretévesében, — olyan lélekkel fogadja az ember a legnemesebb jóakaratot is, mint kiégett, virágzó rét a későn jövő, termékeny esőt.

Tudod, kedves Gézám, ifjú embereknek, életet nem ismerő, boldog halandóknak való az ilyen dekorum, bármily tiszteletre méltó legyen is egyébként a nemes intenció, ami annak óhajtana lenni. Mi, magyarok, mindenről lekésünk. A legtöbbször arról, ami boldogságunkat is jelentené. Ime, itt áll előtted megderesedett barátod, felcifrítva, nyalkán, vőlegényesen, öreg pegazusával, — de mondá, kedves Gézám, kedves barátom, mire való már ez nálunk? Hogy mégis hálás vagyok neked kedves soraidért, soraidból kisütő, kisugárzó baráti lelked az, ami meghat s köszönetre nyitja számat. Azt a keserű ízű szájat, amit viselnem kell, amin keresztül ének rég nem szólott. Az ima nem az Urat szolgálja ebben az életben, mert elfelejtette a szolgálatot már.

Légy nagy örömmel megáldva kis unokáidban. Mint ahogy én is új életet kezdek bennök (nekem is három van: a teremtés legnagyobb kincsei!), amiért még érdemes rozsdásodott sarkantyúinkat összeveregetni — nekik, hogy mosolyogjanak, hogy nevéssenek nagyapón — a drága angyalok, a szentek, a tiszták. Engedd meg, kedves Gézám, hogy most rájok gondolva, s neked is ily tiszta örömeket kívánja zárjam soraimat.

*Szeretettel ölel:
Rudnay Gyula*

Kelt Budapest, 1934. jún. 5.

A borítékon ismét új címet jelöl a feladó: R. Gy. Budapest, VI., Andrassy út 71. Képzőm. Főisk. Lakás: I. Városmajor u. 57.

*

A 11. levél 1934. nov. 28-án kelt a Bethesda-kórházban; a beteg művész a baráti érdeklődést és együttérzést köszöni benne. Feladó: R. Gy., Budapest, I. Kíssvághegyi út 28. sz.

A 12. levél viszont részvétsorokat tartalmaz Nikelszky Géza unokájának halála alkalmából:

Nem vigasztalni akarlak Benneteket nagy keserűségekben, mert ez lehetetlen-ség, de teljesen átérzem, hisz nekünk is van három fiú unokánk, — hogy milyen ke-

gyetlen sorsban van részetek kis unokátok elvesztése által — írja többek között 1938. okt. 25-én. A borítékon a feladó ismét új címet jelöl meg: R. Gy. Budapest, XI. Buda-foki út 16.

*

A 13. és 14. levél Nikelszky Géza János vitéz illusztrációjának kiadásával kapcsolatos. A 13. levelet 1939. V. 20-án a pécsi művész feleségének írta, benne ígéri, hogy Lyka Károly segítségét fogja kérni a mű megjelentetéséhez. Két napra rá, május 22-én Nikelszky Gézának is ír az ügyről. Minthogy ez a levél a korabeli könyvkiadás szempontjából is érdekes adatokat szolgáltat, teljes egészében közöljük:

Kedves Gézám!

Nincs semmi neheztlés. Nagyon természetes, ha nem volt ideje kedves feleségednek az elbúcsúzásra, megértéssel teljes reverenciával meg is van bocsájtva. Más eset a János vitéz kis könyve, amit részemre küldöttél. Az éjjeli szekrényemen a vilanylámpám alatt állott ismeretlen ideig, amíg el nem tűnt... Nagyon sajnálom, de egyben kérek is, ne küldj nekem egyetlen példányt munkálkodásodból. Hogy hová tűnt, ezt csak a jó Isten tudja. Még megérdeklődöm a legnagyobbik unokámnál Jászberényben (8 éves már), hogy nem vitte-e el? Nem tévedésből, de határozott szándékkal. Nagyon vékony reménység, de még abban a vékony reménységben sem bízom. Bocsáss meg abban az esetben, ha nem lenne meg, mert én már minden reményről lemondottam. Ha azonban mégis csoda történne, — természetesen elküldöm neked.

János vitézed abban a formájában, amint mondtam is kedves feleségednek, gyermekeknek drága. De ha kihagyásokkal — természetesen úgy értve, hogy a mese koncepciója, értelme ne szenvedjen, keresztül vihető volna, s így olcsóbb kiadások üzletl számításait reálissá tenné, kell, hogy akadjon vállalkozó.

Tudod magadról, kedves Gézám: itt a karácsony, tömött bugyellárral indulunk neki a Jézuska vásárlásoknak. Hogy a bugyelláris tényleg tömött-e, ez felette nehéz állítás. A valószínűség, sőt a szigorú való az ellenkezőjét szokta kegyetlenül bizonyítani. Mondd, kedves Gézám: mennyi marad a végén egy mesés-könyvre? 10—15 pengő álomnak is képtelenség! A valóság: 1,50.— Ha a szerzőt nagyon tiszteljük s teljes jóakaratunkkal támogatni is akarjuk: 2,— pengő, — foghúzással 2,50.

Ez egyben a mai kiadók számító elképzelése is. De: valóság!

Mindezek mellett is: nehogylkedvetlenedj! Igyekezzél alkalmazkodni a piachoz, mert utóvégre is, erről van szó: pénzről! S ma a lelkünk üdvösségéről. Olcsó, jó portékát adni: ez legyen a mottó! — akkor a János vitéznek menni kell. Az én elképzelésem szerint: menni is kell!

A Nagyságos Asszony kezeit tiszteletteljesen csókolva, Téged, kedves Gézám, a régi barátsággal ölel

öreg, de mindig készséges híved:
Rudnay Gyula.

*

A mű kiadása nem történt meg. Másfél év múlva, 1940. december elsején írt levelében újból a János vitézről van szó, — de egyebekről is:

Kedves Gézám!

Nagyon köszönöm kedves fáradtságodat közbenjárásodért, amit a jászberényi kálvinista egyház karácsonyi vásárja érdekében eredményesen fejtettél ki. Mondanom sem kellene, örömet okoztatok a jászberényieknek is nemeslelkűségetekkel. Légy oly kegyes, kedves Gézám, alkalom adtán Zsolnay Miklós kedves barátunknak is tolmácsolj részemről is megértő jóságáért köszönetemet.

Kedvesen okos leveled többi részére válaszolva, a legnagyobb készséggel állok „János vitéz”-ed mellé — ez csak természetes is —, mert nemcsak barátságunk, de műved megértése is segítségemre van ebben.

A könyvkiadás nehézségeivel eleitől fogva tisztában voltam, s úgy látom, mai napjainkban is nagy melléállásokra van szükség, hogy sikerüljön is. Ezt különben magad is, kedves Gézám, bölcsen tudod.

Adja az Isten, hogy nemes törekvésed minél előbb megvalósuljon. Ha alkalom érkezik, magam részéről is, szerény képességemmel segítségedre leszek a legnagyobb szívességgel.

Hogy magamról is írjak valamit, nehezen határozom reá magam; keserű igazságok a gyenge füvek kertjében hervadást, pusztulást hozhatnak csak. Mai időben művésznnek lenni nem öröm. Amikor nem a művészet, de az élet parancsolta követelmények gázolnak le minden lelkeséget, aminek tartalma a szépség, a nemes tisztaság. Mit ér a művészet ezek nélkül? A megtúrtság sorvasztó helyzetében, látva az előre vetett sötét árnyékát a nagy Végzetnek, önmagába roskad s riadtan éli szegény, meggyötört életét a művész, s várja a jobb jövődöt: a szociális fel-támadást.

Bizony, kedves Gézám, elferdült, groteszk, semmiképpen sem nagyrendű kon-tárok zürzavaros világát éljük. Csak az a vigasztaló, hogy a múltakban is ugyan-így volt. Ha ez vigasztalás, ám fogadjuk el, — de mit is tehetnénk mást?

Kedves Gézám, tovább nem folytatom. Elfáradtam, gyöngé vagyok még, ágy-ból keltem fel s vissza fekszem, — szedem az orvosságot. Áldjon meg a jó Isten!

Régi barátsággal ölel:
Rudnay Gyula.

*

A 16. levél már a háború vége felé kelt: 1944. március 17-én. A pécsi képzőművé-szek a Nemzeti Sportsarnokban kiállítást rendeztek, s ezen Nikelszky Géza 11 képpel vett részt. Ezzel kapcsolatos a levél:

Kedves Barátom!

Megkaptam leveledet, — ahol értesítel képeid szerepléséről a pécsi művészek társaságában. Olvastam Pest utcáin a kiállítás plakátját is, neveddel együtt. Jól esett olvasnom Nikelszky Géza, kedves barátom nevét, mint kiállító művészt. Bőséges erkölcsi és anyagi sikert kívánok neked, kedves Barátom. Tudva azt, hogy egy művész csak sikerből élhet.

Nem a legjobban érzem magam mostanában. Nem tudom, az én 65 évem viaskodik-e az életemmel, vagy én vívom utolsó harcomat meggyengült testisé-gemmel? De bármint is legyen, a képeidet szeretném látni, s amint tehetem, meg is nézem őket, — csak jobban érezzem magamat.

Áldjon meg az Isten, kedves Gézám!

Szeretettel ölel régi barátsággal:
Rudnay Gyula.

U. i. Kedves családotod is szeretettel üdvözlöm: Gyula.

*

Az utolsó négy levél már a felszabadulás után kelt. Mindegyiket Baján írta. Ho-gyan került oda, milyen tervei voltak, miként vett rajta erőt az öreg kor mélabúja, hogyan győzedelmeskedett benne a háború utáni legnehezebb években, sok egyéni és közösségi, általános emberi és művészi gondja-baja közepette is a jobb jövőbe ve-tett hit: ezekről a kérdésekről árulkodnak a levelek:

Kedves Gézám!

Jól esett, hogy hosszú hallgatás után olvashattam ismét jószívű, kedves leve-ledet — Baján. Ez idő szerint itt töltöm, ha nem is fecsérlem, de mulatom nap-jaimat, amíg az Isten annak is, mint minden földi hiábavalóságnak, a végét nem szakítja.

Hogy mi hozott engem Bajára? — kérded, kedves Gézám. Hát mi hozott volna, mint a förtelmes magyar művészi élet undora. A zajos ordítózők, tülekedők mindent átgázoló önzése, az izmusok tehetségtelen szereplői, önmaguk s a világ bolonditói, ezeknek tökéletes megvetése.

Ez — és még valami: a művelt lélek, a magasrangú ízlés, a valóbani, műalkotásbani hitem, a közízlés nevelése s annak keserves, életet őrölő munkája. S ha lehet, a csendes pihenés, — ha nem is megérdemelt, de minden esetre utána való vágya.

Baja városa hívott, s én jöttem. A bajai „Képzőművészeti Akadémia”, vagy ahogy mondják: „Népi Szabad Akadémia” szervezésével segítségére akarok lenni ennek a szerencsétlen, elesett országnak az újra való felemelkedésében. Ha szerények is erőim, de a megértés úgy a város, mint az állam részéről oda segítettek, hogy művészi Akadémiánk egy év óta áll és működik, művésztelepünkkel együtt. A tennivaló még nagyon sok. Az anyagi lehetőségek szerények, így a jövődökre vár a tulajdonképpeni nagy munka. A fundus azonban megvan, a lehetőségek útja nyitva van, megindulhat a munka, ami hittel és erős akarattal párosul, a boldogtalanságból a boldogságba vezet, mert oda kell vezetnie.

Ne gondold, kedves Gézám, hogy valami álapostolkodás ez részemről, — nem; annál sokkal több: kötelesség, még akkor is, ha meg nem értéssel, vagy gúnnyal találkozunk. Ha a sors a mi földi életünkre osztotta ezt a szörnyűséges emberi életeteket létrehozó, ily katasztrofális történelemmel sújtott helyzetet, a lelkiismerettel bíró ember kötelességei nagyon is adva vannak. Másrészt ma a művész sorsa oly nyomorúságos, hogy hetven évünkkel a nyakunkban meg kell köszönni, ha fedél alá juttatnak, fűtésről, világításról gondoskodnak. Ott van a nyugdíjam a főiskolai működésem után; ha szerényen is, ha talán túl szerényen is, de mégis csak gondviselésszerűen lehetséges, hogy a teljes reménytelenség keserű útját nem kell járnom. A feleségemmel ketten édegélünk itt. A háztartás gondja az ő szegény fején van. Sajnálom is, de jómagam annyira élhetetlen vagyok, ha nem volna mellettem, talán el is pusztulnék. Gyermekünk is a balsorssal küzdenek. Unokáim — pedig nagyon szeretjük őket s talán éppen ezért — külön nagy gondunk, szomorúságunk. Mi lesz velük?

Most pedig, kedves Gézám, köszönöm neked jóindulatú, kedves soraidat. Sok minden jót kívánok Neked, mint kedves családnak. 52—53 éves barátságunk — ezt is kevés ember mondhatja el — amire büszkék is lehetnénk, kedves Gézám, ha élne még bennünk a régi büszkeség életparancsoló akarata.

Ha még az életben találkozunk, egy kis harapnivaló mellett, egy-két pohár borocska vidámitása mellett, még elbeszélgetnénk, ha nem is a jövődőről, de múltunkról, biztató emlékeinkről.

Tiszteletteljes kézcsókom add át kedves feleségednek.

Téged, kedves Gézám, szeretettel ölel régi barátsággal:

Rudnay Gyula

Baja, 1948. márc. 22.

*

A 18. levélben köszöni a 70. születésnapjára Pécsről küldött jókívánságokat:

Kedves Gézám!

Nagyon köszönöm Neked szíves megemlékezésedet, de ugyancsak köszönöm pécsi kartársaimnak is jó kívánságaikat. 70 év ünneplése nekem már inkább temetési szertartás, mint öröm ünnep. 70 év fáradalmi, munkássága, életfolyásom tarkaságai, hol a magasság, hol a mélység, megnyugtató, de többször keserőségei elkoptatják, színtelenné teszik a legideálisabb lelkeket is, — a magaméval együtt. Így jár mindenki, — így jártam én is...

Hogy mégis megköszönöm Nektek, kedves Barátom, ünnepi soraitokat, az illendőség így hozza magával. Barátságos „Jó estét”-re illendő barátságos „Fogadj Istent”-t mondani, ha szomorú is a lelked, ha nagyon is nyom már az élet súlya.

Jól laktam én már mindennel... Ha megvan az én jó húslevesem, sok tésztával, jó töltött káposztám gyenge malachússal, egy-két pohár borocskám, — nem is kívánok többet a jövődöntől sem. Csak egészséget adjon az Úristen hozzá még. Amit nektek is, kedves Géza barátom, tiszta szívből kívánok. Ha még menyecskék is volnátok — Istenem — hadd legyen abból is egy pár tucat. De rólam se feledkezsetek meg!

Most zárva soraimat, — mert ha folytatom, megint el talállok komorulni, amit legalább ez alkalommal sem illendőnek, sem ésszerűnek nem mondhatnék.

Isten áldjon meg, kedves Barátom, benneteket.

Szeretettel ölel régi barátsággal:

Rudnay Gyula

Baja, 1949. febr. 10.

A 19. és a 20. levél egy borítékban érkezett. A második tulajdonképpen az első levél folytatása:

Kedves Gézám!

Úgy Neked, mint az aláíró kedves művész társaimnak köszönetemet küldöm üdvözlő soraitokért. Meg sem érdemlem máskülönben jól eső figyelmeteket. 70 éves korában az ember elmondhatja már: még egy-két esztendő, s ennek is vége szakad. Nincs már íze az életnek sem ebben a korban. Csak élünk, élünk, várva a holnapot, hogy mit hoz. Pedig tudja az ember, hogy már semmit sem hozhat, csak egyet, de azt biztosan, feltartóztathatatlanul: az örök békességet.

Elég is volt, — jóllaktam mindennel...

A reménység is felesleges már ebben a korban, mikor a bűn is kezdi elhagyni az embert.

• Azért csak neveljük az ifjú művésznemzedéket a művészet szeretetében, megértésében, hogy hittel higgye: a művészetnek elpusztulni nem szabad, mert az emberiség boldogsága művészet nélkül feketén marad s értelmetlen, mint a sötétség.

Csendesen édegélünk itt, Baján; amit a sors reánk mért, álljuk, ha nem is mosolygunk már.

Isten legyen veletek, kedves Gézám.

Szeretettel ölellek, régi barátsággal:

Rudnay Gyula

Baja — Művésztelep, 1949. ápr. 23.

Első levelem nagyon savanyú, egy kevés cukrot adok még hozzá, nehogy szomorítsalak, kedves Gézám.

Kedves Gézám!

Kedvesen vidám üdvözlő soraitokat teljesen tiszta szívből fakadó mosolyommal és szeretetemmel köszönöm meg. Szerethet Benneteket az Úristen is, mert a jókedvű adakozót szerette Ő-szentfelsege mindig. Az én szeretetem és irántotoki tiszteletem csak ilyen szegény, megnyomorodott eszmékben, semmiképpen sem hozzátok méltó formában dadogja el üdvözlését és köszönetét. Dehát én Istenem: szent Fiad mondotta, hogy „Boldogok a lelki szegények, mert övék a mennyeknek országa”. A jussom nekem vitatathatlan, csak az aggaszt, kedves Gézám, hogy a mennyország ígérete a pokol tornácán talál engem is és minden más balek művész embert, akik hisznek a lélek nagy szépségeiben és lélekformáló igazságaiban. Az életben pedig rongyos koldusok.

Mennyi panaszos levelet kapok tele keserőségekkel! Ilyenkor én is a vidámabb orcámat veszem magamra: mégis csak művésztársaim lélekben. Nehéz az életök, feleség, gyerek, legtöbbször unokák. Uram Istenem, hol itt a segítség? Sehol...

Az én vigasztalásaim mint lepuskázott, szárnyas angyalok hullanak eléjük, gondjaikon segíteni nem tudással. Ez ma az életök a piktoroknak.

Bizony, kedves Gézám, angyalian mosolygó soraidra láttad, hogy kezdettem válaszolni, s íme, alig 1—2 perc, már az élet káromlása ömlik ki belőlem. Nem miattam — nekem panaszra nincs okom, az isteni irgalom velem van —, de a többi, a sok, a nagyon sok lehetetlen sorsú művész testvéreink! Rossz reá gondolni is!

És mégis: nevelni kell a jövő művész csemetéket, hittel, bizalommal ellátni a jövő étellel szemben. Mert a művészetnek elpusztulni nem szabad. Ha nincs művészet, az emberiség boldogsága is fekete marad.

Kedves Gézám! Ne panasznak, de reményteljesnek vedd soraimat. Eljön még a jobb világ, — boldog lesz még a művésztársadalmunk is. Adja az Úristen, hogy a Köztársaságunk elnökének hozzám írott levelének prófétai jövendölése minél előbb itt legyen: „Lesz még virágzó, boldog művészet!” Ebben a reménységben és hitben maradjunk meg, kedves Gézám!

Most pedig, itt áll és figyel az én boros kis kancsóm (nem igaz: csak 3 decis üveg), kezemben a pohár jófajta kadarkával, a cigarettám is ég és füstöl s várja a Szent János áldásának örök szép búcsú szavait. — Áldjon meg benneteket, kedves Gézám, boldog, jó sorssal a Mindenható Úristen. — Add át kedves művésztestvéreimnek is legjobb kívánságaimat, — sok jó egészséggel egy nagy csomó bankót is hozzá tapasztva, mert az egészséghez az is jár, sőt dukál és passzol.

Szeretettel ölel régi, igaz barátsággal:

Baja, 1949. április 23.

Rudnay Gyula.

Közli: KOLTA FERENC

JEGYZET

Ordas Iván

Urbán Ernő

A mindössze negyvenharmadik életévét taposó író munkásságát nem kevesebb, mint harmincöt karton jelzi az Országos Széchenyi Könyvtár katalógus termében. Művei között akad ismeretterjesztő brossura, verseskötet, gyermekmese, regény, színdarab, elbeszélésgyűjtemény, riport és filmforgatókönyv. Ilyen arányú és szinte túlzottan sokoldalú munkásság már pusztán méretei miatt is megérdemelné figyelmünket. Ha még hozzátesszük, hogy az említett harmincöt mű egynegyvede orosz, ukrán, grúz, kínai, cseh, szlovák, román, bulgár, német, francia, lengyel, észt és holland nyelven is megjelent, és akad közöttük olyan, amelyik „csak” négyszázezer, de olyan is, amelyik egymillió példányban forog a külföldi olvasók kezében, nyilvánvalóvá válik, hogy Urbán Ernő irodalmunk mai nagyköveteinek egyike, és ilyenformán ez a figyelem kétszeresen jogosult.

Urbán Ernő messziről indult. Szegénysorsú sárvári szülők gyermeke. Édesapja régi kommunista, 1919-ben a tanácsparlament egyik elnöke volt. Édesanyja viszont bűzgő vallásos asszony, aki fiából papot akart nevelni. Ez a családi kettősség rengeteg feszültséget magában hordozó alaphelyzet, melyről azonban a magántermészetű dolgairól műveiben édeskeveset valló író idáig csak alig-alig számolt be. Tény, hogy Urbán Ernő anyja óhajtása szerint tíz hónapig valóban bencés novicius volt.

*Papnak szánt az édesanyám,
— milyen furcsa sor!*

— irta később erről az időszakról *Számadás* c. versében. Valóban furcsa sor lett volna ennek a szabadságszerető, önálló ítéletalkotásra konokul hajlamos férfinak egy életet leélni a fekete reverendák hadseregében. Sőt nemcsak furcsa, hanem alighanem tragikus is. 1942-ben megjelent *Ének a Dunakorzón* c. első verseskötetének címlapjáról már egy élesen figyelő szemű, szakállas és cseppét sem papos fiatalember arca tekint az olvasóra. A kötetben, melyet a biztos megélhetést nyújtó papi pályát elhagyott költő „Szüleimnek, a tékozló fiú hűtlen-hűséges szeretetével” ajánlott, a népdalok módjára egyszerű hangú, közérthető, és ha szabad ezt a primitívnek tűnő esztétikai ismérvet használni: „szép” versek sorakoznak. Soha nem tagadja meg bennük népi származását, a dunántúli táj szeretetét, sőt büszkén emlékezve az elődökre, keményhírű nagyapjára és „anyám apjának az apjára.”

Nyolc évvel később, 1950-ben jelent meg *Tündérmajor* c. verseskötete (Urbán Ernő ugyan *meglehetős* lekicsinylően nyilatkozott kezdeti korszaka verseiről, ezt azonban nem szabad túl komolyan venni.) Az 1942-es versek pusztán verstanilag talán jobbak, mint a *Tündérmajor*-beliek, az utóbbiak viszont politikai, agitativ célzatosságukkal tűnnek ki. Hiányzik belőlük minden költői finomkodás, bennük Urbán — Majakovszkij módjára — alárendelte az un. „örök” témákat a Párt által meszabott min-

dennapos harci feladatoknak. Akad közöttük ügyes antiklerikális agitáció (*Esőcsinálók*), kísérlet a cselédemberek sorsfordultának epikus ábrázolására (*Köszöntő*), és olyan, líránkban eddig soha nem ismert tárgyú is, mint pl. egy traktoroslány életének képe a cselédsorstól a tagjelöltfelvétel kérelemig. (*Marika. 1060 százalék*)

Nem lehet tudni, hogy Urbán Ernő ekkor mennyi mindent látott már hazája életéből. Kétségtelen azonban, hogy a *Tündérmajor* lapjairól már az élesszemű megfigyelő lép elé, aki hivatásának érzi a mindennapok apró jelenségeinek, és az apróságok mögött rejlő nagy változásoknak megfigyelését. Tagadhatatlan, hogy Urbán Ernő az az író, aki a felszabadulás óta tudatosan, tervszerűen és minden külön ösztökélés nélkül nem „kimegy az életbe”, hanem *kint van*. Mint író és mint országgyűlési képviselő állandó, szerves kapcsolatot tart a magyar faluval.

Urbán Ernő tehát elmondhatja Móricz Zsigmonddal, hogy „Én nem fantáziából írok, hanem az élet valóságából.” A *Tündérmajor*-nál már említett kommunista köteleességtudásból azonban eleinte minden válogatás vagy különösebb írói finnyasság nélkül csak brossurákat ír, melyekre a Szabad Föld Téli estéin, a Párt népnevelő munkája során szükség volt. Részt vett abban a munkában, melynek tulajdonképpeni célja az olvasóközönség megteremtése, a Széchenyi által is kívánt „kiművelt emberfők” sokasítása volt. (*Móricz Zsigmond, Népdal, és népköltészet, Diszparasztok árulása, Falusi propaganda* és a különlegesen jól, hatásosan és szellemesen megírt: *A magyar nép eredete* c. kis füzetek.) Az állandó országjárás természetesen — és valójában egyetlen — módja az igazi, életszagú téma gyűjtésnek. Tizenhárom ilyen élmény kerekedett elbeszéléssé a *Kemény dió* című 1953-ban megjelent kötetben. Szinte valamennyi remek kis életkép.

Urbán régebbi elbeszéléseire általában jellemző bizonyos kettős kritika. Fényképpontossággal ábrázolja a valóságot. Bírálja a bírálatot érdemlőket, legyenek azok jószándékú termelőszövetkezeti elnökök, akik időlegesen hibáznak (*Góczán bácsi utat teveszt*), kitüntetett kanászok (*Csete István igazsága*) vagy az Állatforgalmi Vállalat Zamek kartársai. Ugyanakkor azonban a pusztá tények precíz ábrázolásával, külön szavak nélkül is felhívja a figyelmet olyan hibákra, melyek csak államigazgatási úton hozhatók rendbe (pl. a kenyérért sorban álló asszonyok veszekedése a *Kemény dió* c. elbeszélésben), és amelyeket — tudjuk jól — az államigazgatás az évek során rendbe is hozott.

A valóságábrázolással kapcsolatos elvei jellemzésére valószínűleg nem véletlenül választotta Urbán Ernő a *Kutyaszorító* c. regénye bevezetéséhez írt, Balzactól származó mottót:

„Korunk történelméhez nyúlni, még típusok ábrázolásán keresztül is veszélyes vállalkozás. A személyeskedés apró-cseprő kellemetlenségeit csak akkor kerülhetjük el, ha a költött történetnél olyan keretet alkalmazunk, mely legapróbb részleteiben is igaz, de a tényeket időnként máshonnan vett jellegzetességekkel színezzük át.”

Ennek az elvnek a helyességét aligha lehet vitatni, azonban a tényeken, a valóságból vett élményanyagon alapuló írásmódnak vannak veszélyei is. Majdnem valamennyi Urbán-írásra jellemző a frissen szerzett élmények varázsa. Az évek óta tartó nagy falusi átalakulás érthető módon nem szűkölködött drámákban, sőt egyéni tragédiákban sem. Többek közt illet örökölt meg Urbán *Pörben a világgal* c. kitűnő kis írásában. Az olvasónak azonban, a kétségtelen élvezet mellett, ennél épp úgy, mint a kötet majdnem valamennyi írásánál, az az érzése, hogy az óriási élményanyag leüleptítése még hátra van. Abból, ami már most rendelkezésére áll, Urbán bármikor hozzáfoghatna a magyar falu utolsó tizenöt éves átalakulása régóta várt nagy regénye megírásához. Csak éppen nem tud betelni az élményekkel, egyre újabbakat és újabbakat gyűjt, melyeket aztán előbb mintegy ízelítőül apróbb történetek, elbeszélések formájában nyújt át az olvasónak, hadd élvezhesse azokat minél előbb. Csak helyvel-közzel mutatja meg, hogy milyen elmélyült ábrázolásra lenne képes.

A falu érzelmi feszültségei, drámái iránti érzéke Urbán színmű és filmforgató-könyv-írói hajlandóságában is megmutatkozik. Ezek egyikeért (a *Tűzkeresztség*-ért) részesült Kossuth-díjban. Valamennyi filmjének, színdarabjának alapötlete valóság-ízű (*Gál Anna diadala, Tűzkeresztség, Vihar, Hintónjáró szerelem*). Mindegyikből bőven lehetne idézni azokat a részleteket, melyek Urbán életismeretére vallanak... A traktoros eldobja a nehezéket a tárcsákról, hogy gyorsabban haladjon a munkával, látszat szerint többet végezzen, megnyerje a versenyt... Fuvaros-Szél titkon kockacukrot visz az immár közös istállóban lévő lovainak... A volt gazdák és cselédek el-lentéte az új termelőszövetkezetben... Az öntözőárkokat nem tisztították, a lábon álló gabonát földre dönti a felhőszakadás hirtelen áradata. Beszántani, vagy kézzel aratni? ...Egytől-egyig olyan problémák, melyekben a falusi ember a maga gondjaira is-mert, vagy ismer. Valószínűleg ez a magyarázata annak, hogy Urbán filmjeinek vá-roson kisebb volt a sikere, mint falun. A városi ember — és főleg a budapesti — köny-nyen üres „propagandát” érzett az olyan képeknél, melyek nem illettek a falusi hely-zetről kialakított elképzeléseihez.

Az Urbán filmeknek (és egész életművének) bevallott célja a termelőszövetke-zeti mozgalom propagálása. Igazság szerint Urbán Ernő a falusi étellel foglalkozó írók közül az első volt, aki köntőrfalazás nélkül állást foglalt a termelőszövetkezeti mozgalom mellett, és emellett mindvégig ki is tartott.

Riporter működése majdnem teljesen ezt a célt szolgálja. Ezzel kapcsolatban azonban nem lehet szó nélkül elmenni az un. irodalmi közvélemény, a „művelt olva-sók” egy részében ma is uralkodó sznobság és — nevezzük néven — korlátolttság mel-llett. Az átlagolvasó ma még többnyire viszolygva fogadja azt az író, aki szépirodalmi munkája mellett jelentős időt fordít riportok készítésére is. Csak részben a felületes és a valóságtól elrugaskodó újságírók vétke, hogy a riport legigényesebb változata, az irodalmi riport még ma sem érte el azt a közmegebecsülést, amit érdemel. Bűnös ebben a kritika, mely még a súlyosabb mondanivalójú riportköteteknek is kevés figyelmet szentel. A felszabadulás óta megjelent egyik legjobb hazai riportkötetünk, Urbán Ernő *Földközelség* c. műve, melyben magvas mondanivalójú és jól átgondolt alapel-vek szerint készült riportok sorakoznak, — de a könyv alig-alig kapott sajtót.

A szerző újságírói alapelveit az Újságírószövetségben 1954. januárjában tartott *A valóság és annak megismerése az újságírói munkában* c. előadásában fejtette ki. Sikra szállt az ellen a nem ritka gyakorlat ellen, hogy az újságíró a szerkesztőségekben kapott direktívákhoz törik-szakad „életből vett” illusztrációt keressen. A valóságot ismerni kell és éppen ezért: „az újságírónak ne véleménye legyen a dolgokról, hanem elsősorban érve és főleg csak érve.”

Mai életünk lényegesen komplikáltabb lett, mint egy emberöltővel ezelőtt volt. A fogalmak új tartalmat nyertek, és az alapos anyagismerethez nem elégséges néhány óras kiruccanás valamelyik faluba. Faluhelyen az évek során „kitenyésztettük az úgy-nevezett nyilatkozó embert”, aki szívesen és örömmel közli véleményét az újságíróval, az pedig „a nép ajkáról” fakadó igéket boldogan viszi haza a szerkesztőségbe, abban a hitben, hogy a közvéleményt tükrözi. Valójában pedig a jó riportalap hosszabb tar-tózkodás, elmélyült beszélgetés és nyitott szem szükséges. „A panaszokat mindig meg kell hallgatni, de utána is kell azoknak nézni.” Urbán riportjai ezt a szemléletet tükrözik, és ez érvényesült a *Falusi Vasárnap* c. képes hetilap munkájában is, melynek két évig főszerkesztője volt. Riportjai éppen ezért soha nem ahhoz az olvasóhoz szól-nak, aki csak *hírekre* kíváncsi, hanem ahhoz, aki az író tolmácsolásán keresztül a *valóságot* szeretné megismerni. A valóság megismeréséhez mindig szükségesek az adat-szerű tények, melyek burkát lefejtve az olvasó szeme elé tárul a lényeg: az eleven élet. Ilyen elvek alapján írt — mindmáig a legnagyobb magyar riporter, — Móricz Zsigmond, és így ír Urbán Ernő is. Nem véletlen, hogy mindkettőjük életszemléleté-nek alapja legtalálébban egy mondatban összegezhető: „Gyalogolni jó!”

Sokat lehetne még írni egyéb műveiről (pl. gyermekmeséiről.) Különös figyelmet érdemelnek satírikus alkotásai! Satírikus kedve nemcsak különálló művekben (a

kevesbé sikerült *Szamba hercegnő*-ben, vagy a nagy közönségsikert aratott, de java-részt helyzetkomikumra épült, művészileg nem a legértékesebb viszont politikai jóslatszámba vehető *Uborkafá-ban*) jelentkezik, hanem Urbán egész munkásságára jellemző. Éles szemmel látja meg az élet fonákságait és jóformán egyik művében sem takarékoskodik a maró oldalvágásokkal.

Lehetetlen azonban külön is nem megemlékezni az ellenforradalom után megjelent két terjedelmesebb írásáról, a *Kutyaszorító*-ról és az *Aranyfűst*-ről. Az előbbi a „Dunántúli Ellenkormány” zavaros idejébe viszi el az olvasót. Az utóbbi „detektívtörténet” vagy mint Urbán szerényen nevezi: „beszély” — valójában azonban annál jóval több.

A kettő közül értékesebb, maradandóbb az *Aranyfűst*, noha — idézzük Urbánt — „az ilyen természetű próbálkozásoknál — legalábbis ami a kritika segítségét illeti — az ember ijesztően és fájdalmasan magára van hagyva.”

Nehéz elfojtanom azt az érzésemet, hogy elsősorban azért, mert kritikusaink sokkal szívesebben írnak akár tanulmányt külföldi, vagy éppen meghalt szerzők műveiről, semmint egy mairól, akinek méghozzá kimondott szándéka is „az eseményekbe való türelmetlen beleavatkozás.” Igaz ugyan, hogy amióta az irodalom irodalom, ilyesfajta szándék munkált az írók javarészében. Vajon az-e az ijesztő, hogy Urbán néven nevezi a gyereket, megmondja, amit akar? Amennyire az *Aranyfűstről* megjelent — nem túlságosan nagyszámú — kritikát elolvasnom sikerült, ezek elsősorban a főszereplő Imró karrierizmusával és sexuális problémáival foglalkoztak. Viszonylag kevesen szenteltek figyelmet annak, hogy Urbán az „első írónk”, aki magyarázatot kísérelt adni a jómódú középparaszti tömegeknek a termelőszövetkezetek felé megindult áramlására. Arra a tényre, ami 1958-ban, de főleg 1959 tavaszán egyformán meglepett laikust és hozzáértőt, és ami a tsz mozgalom történetének egyik legizgalmasabb szakasza. Előttem az *Aranyfűst* fő érdeme, hogy megmutatja — még hozzá írói eszközökkel, emberközélből mutatja meg — azt az utat, amin a „Dominek-üzemegység” eljutott oda, hogy valódi termelőszövetkezetté szerveződjék. Amivel természetesen együtt járt a Párt és a tömegek közötti megváltozott kapcsolat ábrázolása is.

... Ismeretterjesztő brossura, verseskötet, gyermekmese, regény, színdarab, elbeszélésgyűjtemény, riport és filmforgatókönyv... Ezek állnak a negyvenhárom éves Urbán Ernő mögött. Az olvasónak nehéz kiderítenie egy ilyen sokfelé ágazó munkásságból, hogy voltaképpen melyik műfaj az, amelyet Urbán a legszívesebben művel. Ő maga „tanult mesterségének” a drámaírást nevezi, és egészen bizonyos, hogy ezután is alkot még ezen a téren maradandót. Amit azonban ezidőszereint jóformán egyedül csínál írónk közül, az a megváltozott falu életének feltérképezése. Egy óriási arányú adatgyűjtés, ami páratlan fontosságú, és még akkor is folytatásra érdemes, ha pillanatnyi kritika szűkmarkúan bánik érte az elismeréssel. Ez a munka eddig is sikeres volt, és reméljük, hogy hosszabb-rövidebb idő múlva a megváltozott falu mélyenszántó, maradandó nagy regényét eredményezi majd. Urbán Ernőből egyetlen képesség sem hiányzik, hogy ezt a feladatot valóra váltsa.

Telegdi Polgár István

Fordítónak lenni...

„Kritikusnak lenni...” — Illés Endre remek Kárpáti Aurél-tanulmányának e széchenyis hangulatú címe jutott eszembe (kifejező cím: sokat sejtet a hivatás keserűsége kínjából — gyönyöréből), amikor mostanában eltöprengtem, vajon mi is az: fordítónak lenni...

Amíg nem kezdtem magam is fordítással foglalkozni, azt hittem, hogy ez amolyan könnyű, félig munka — félig pihenés: az író megdolgozta, megkínlódta a magát, a fordító pedig szép kényelmesen beleül a „szerzett”-be, a „kész”-be; hisz az iskolában is fordítottunk annakidején... nem nagy dolog!

Aztán jött a sokk. Igen, sokknak hívja, nem kevesebbnek, a fordítás-elmélet irodalma azt a szédülést, elveszett-érzést, ami meg-meglepi a szegény fordítót a két kontinens: az idegen- s az anyanyelv Scyllái és Charybdisei között, a kétféle gondolkodás és kifejezés örvényléseiben. Rá kellett jönnöm, hogy nem az eredeti mű közegébe való behatolás az igazán nehéz, hanem az anyanyelven való újraformálás... igen: *újralkotás*; hogy a fordítót fölöttébb csélcsep legénnyé teszi munkájának paradox törvényszerűsége: míg körüludvarolja s kívül-belül megismeri a fordítandó művet, minduntalan egyetlen igaz szerelmére: az anyanyelvére kacsintgat — övé mindörökké, testestől-lelkestől, s furamód udvarolgatása is annál eredményesebb, minél izzóbban szereti régi kedvesét...; hogy hisz' ez alkotómunka! — legbiztosabb jele ennek a tudatalatti mechanizmus működése, az a jelenség t. i., hogy hosszadalmas és meddőnek látszó töprengések, vívódások után, amikor az ember már szinte le is mondott a megoldásról s egészen másvalammal foglalkozik: fürdik, sétál, vagy — tisztesség ne essék szólni — az illemhelyen ül, egyszercsak itt a megoldás! tisztán, fényesen, hibátlanul; hogy kínok kínja; hogy gyönyörű.

Tudatára ébredvén előző balgaságomnak, egyben észre kellettennem, hogy nagyon is általános a tévhit, mely a fordítást könnyű, mechanikus munkának tartja; hiszen még a fordító szűkebb környezetében, a kritikusok, szerkesztők közt is teljes tájékozatlanság uralkodik ezen a téren. Sértődött pályatársaim időnként glosszába is sirják afölötti bánatukat, hogy a lefordított művek bírálói többnyire egy-két vállveregető jelzővel pótolják a fordítás bírálatát — ha ugyan tudomásul veszik, hogy nem magyarul írta regényét a külföldi író...

Jogos a panasz, kétségtelen, csak épp az eredménye nem sok — ettől még marad minden a régiben...; mint legutóbb irodalmi hetilapunk hasábjain: a második oldalon éles glosszában tette le a garast a jószándék, a negyedik könyv-recenziójában pedig újra a semmibe süppedt egy fordító neve. Nem időzöm hát sokat a fordítói glosszahasadkozásnál; véleményem szerint ugyanis ez bár nem egészen haszontalan mulatság, mégiscsak „tüneti kezelése” a bajnak. Csupán a gyűjtő-büszkeség adhatja velem közre „gyűjtésemből” a következő apróságokat: *Kizárólag könyvekkel foglalkozó* folyóiratunk recenzióinak több, mint nyolcvan százalékában meg sem említik a fordító nevét. — Nemrég az egyik *irodalmi* folyóiratunk két Rilke-verset közölt; a fordító neve mellőzésével! — Vajon mások észreveszik-e, hogy kiadóink s az ÁKV árjegyzékeikben, a „Tájékoztató”-ban, valamint a lapokban közzétett előzetes híradásokban egyaránt azt állítják, hogy Goethe, Thomas Mann meg a többiek mind, mind magyarul írtak...? Aligha — megszoktuk ezt a furcsaságot. Pedig a természetes az volna, ha nálunk is — akárcsak a Szovjetunióban, Olaszországban vagy Lengyelországban — a hirdetett könyveknél az író mellé mindenütt s mindenkor odaírnák fordítója nevét. — Vagy: nemrég egy tudományos cikket olvastam; az elektronikus „műagyról” volt benne szó. A cikkíró azt bizonygatta, hogy nincs mesze az az idő, amikor a gép nemcsak nyersfordításra lesz képes (bizonyos nyelvtani szabályok betartására már most rászorítható) — irodalmi fordítást is fog csinálni! Mekkora badarság! És sajnos: „híven” jelzi a fordítói munkát körüllegő köz-tudatlanságot. Ha ugyanis valaki azt állítaná, hogy a

gép helyettesítheti az utasító kártyát, illetve a tervező mérnököt, azt cikkírónk is kinevetné. Mert hisz' bizonyára tudja: *alkotó* munkát nem végezhet a gép. Csupán arról nem hallott még, hogy az irodalmi fordítás művészi alkotómunka. Nem hallott — s nálunk nem is igen hallhatott. Bár igaz, ehhez még nem kell sokat bűvárkodni; elég, ha meggondolja az ember: ugyanabból a műből több — egyaránt kiváló s mindenképpen teljesen különböző! — fordítás is készülhet. Itt, ugye, mégiscsak megáll a gép tudománya. Mert hát hiába, egyénisége nincs neki... Fényképezőgép — festéset stb. No, de ezek már elcsépeelt dolgok... S lám, mégis: nálunk az említett „jóslat” kevésbé szúr szemet, mint az, ha valaki azt állítaná, hogy egy gép festményeket vagy regényeket gyárthat.

E recezens- és köz-tudatlanságnál fájóbb a valamivel „szűkebb szakma”, a fordítással nem foglalkozó író-költő kollegák tájékozatlansága, — és sokszor bizony alig leplezett megvetése. Minap egyik író társunk — aki egyébként jóléti ügyeinkben sokat fáradozik — egy beszélgetésünk során kereken kijelentette: a fordítók *nem* végeznek alkotómunkát, valahol az irodalom periferiáján dolgoznak... — ezért nem lehet őket úgy támogatni, mint az írókat; „más elbírálás alá esnek”. Hogy pedig jobban megértsem ezt a keserű „igazságot”, felvilágosított: lám, az Írószövetségnek csupán egyetlen olyan tagja van, aki *csak* fordító...

No, dehát a fő baj nem itt van, mindez következmény... — magunkban kell keresnünk a hibát! Mert hiszen miért is várnök el az irodalmi és nem irodalmi közvéleménytől, hogy tudja, valójában mi fán terem a művészetünk, amikor mindeddig magunk se törődünk sokat ezzel a kérdéssel. A versfordításról még csak hallottunk egyet s más, hiszen művelői gyakran beszélnek szakmai problémáikról a nyilvánosság előtt is — Arany Jánostól Devecseri Gáborig. *Am a próza fordítás-irodalom elmélete nálunk még gyerekcipőben sem jár, nem bizony; egyszerűen nincs.* Voltak és vannak kiváló próza fordítóink, fordító-irodalmunk gyakorlata meg épp gyönyörűen neki is lendült a felszabadulás óta: eltűnt a hevenyészett, felelőtlen „selejt”-árúk tömege, kiadóiink alaposabban megnézik, mit adnak az olvasó kezébe. De hogy *miért* jó ez a fordítás, *miért* gyengébb amaz?... s egyáltalán: mik a fordító munka jegyei, az íróhoz s az anyanyelvhez való hűségnek miféle tájolási pontjai vannak — erről nem sok szó esik nálunk. Ahi hivatkozni tud az öreg Pázmány ama *rész-igazságára*, hogy „... a szözlásnak módgyát pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedezettnek, hanem oly kedvesen folyna, mintha először magyar embertől, magyarul íratott volna.”; vagy tud Vörösmarty, Péczeli, Kosztolányi *egy-egy* idevágó megjegyzéséről (az „egy-egy” szószerint értendő — eleink sem dolgozták ki a fordítás elméletét), — az már a „szakma műveltjének” érezheti magát.

Igazán csak akkor szomorodtam el, amikor fürkészéseim során bevetődtem műfordító szakosztályunk valamelyik ülésére. Igen, csüggesztő a sok-sok — különben teljesen jogos — panasz, mely mindegyre a kritikák felületességét, a fordító nevének elhallgatását s az alacsony honoráriumokat emlegeti; a panaszolkodás monotonája azt az érzést kelti az emberben, hogy így mehet ez évek óta... tán szórul szóra. De még ennél is csüggesztőbb, amikor a felszólalók (egyikük-másikuk már tekintélyes életművet tett le a nemzet asztalára) mindig egyazon fordulattal rátérnek mondókájuk ama szakaszára, melynek ez lehetne a mottója: „Pedig a fordító is ember!” S elkezdik bizonygatni (egymásnak!), hogy „pedig” a fordító munka *olyan, mint* a színészsé, átélést követel... *olyan, mint* a festőé... *olyan, mint* a hegedűművészé... stb. Azt, hogy törvényszerűségei jobbára az írói munka törvényszerűségeiből adódnak; hogy írói tehetség nélkül nincs igazi fordító — ezt nem hallani egyszer sem.

*

Máshol, könyvtárakban bukkantam erre az elég egyszerű alapigazságra. Ugyanis megpróbáltam felkutatni, vajon más tájakon is ilyen lesújtó-e a fordítás-elmélet helyzete... És megdöbbenő felfedezésre jutottam. Sok erre vonatkozó kiadványt éppen-séggel nem találtam, mert hisz könyvtáraink nem gyűjtik őket módszeresen (ez inkább a műfordítói szakosztály dolga volna). De három külföldi könyv mégiscsak a kezembe került — s valósággal új világ tárulkozott ki előttem. Igen, rájöttem, hogy *van* e prob-

iemának mai irodalma, — méghozzá kitűnő, alapos! Csak tudomásul kell venni, meg kellene ismerni!

A három könyv egyike Walter Widmer svájci literátor nyugatnémet kötete: *Fug und Unfug des Übersetzens* — csak azért említem elsőnek, mert már Vas István is felhívta rá a figyelmet Nagyvilágbeli naplójában, találó magyar címet is adott neki: „A fordítás ügye-baja”. Nagyon újszerű megállapításai éppen nincsenek Widmernek, ez igaz, s tán inkább kombattáns, mint rendszerező elme, de azért állítom, hogy bizony érdemes lenne néhány szemelvényt lefordítani könyvéből; ugyanis elsősorban nem az érdekes benne, hogy leleplezi — szavahihetően és szellemesen! —, mint törik meg náluk „az olvasók hasznára és okulására irányzott tervszerű eljárás mindig és újra a fordítók és kiadók korlátoltságán és kultúrától idegen nyereszkesedésén”. Ezen mi már túl vagyunk. De nem egy megállapítása, pl. a fordító helyzetéről, a fordításkritikáról még mindig érvényes a mi viszonyainkra is; így hát hasznos lehetne. Ezek a közös vonások különben közös filisztergyökerekből erednek — terhes szellemi örökségünk mementói. Fel kell rá figyelni, okvetlenül, hogy a kiadás-politikától s a fordítások minőségétől eltekintve gondjaink-bajaink jobban hasonlítanak nyugatnémet, mint NDK-beli és lengyel kollegéinkéra. (A másik két könyv ugyanis, amit olvastam, kelet-német és lengyel). Még honorárium-problémáink is sokban hasonlóak. Ki hinné, hogy a „gazdasági csoda” országában a fordítók átlagkeresete (néhány bestseller- és ponyvafordítót leszámítva) nem több, inkább kevesebb, mint a segédmunkásoké? Nálunk nincsenek ponyva-fordítók, mert, szerencsére, nem adunk ki ponyvát. De azt senki sem állíthatja — immár kiadóink sem állítják —, hogy minden rendben van a honoráriumok körül. Egy segédmunkásnál tán többet kereshet nálunk a lelkiismeretes fordító — de már a kéziratát gépelő ügyesebb gépirónőnél aligha. Elavult, megmerevedett honorárium-sémáinkra jellemző, hogy pl. a százezres példányszámban megjelenő prózafordításért ugyanannyi fizetség jár, mint az ezres példányszámuért; s minőség dolgában is alig tesz különbséget ez a honorárium-rendszer. Egyébként elég, ha csak arra gondolunk, hogy szovjet, lengyel, kelet-német kollegáink munkáját 200—300 százalékkal jobban fizetik. Meggyőződésem: legalább ennyivel többet is foglalkoznak — ők maguk is! — munkájukkal, munkájuk elméletével; s ennyivel többre is becsülik őket. Ez bizony összefügg. — Már most visszatérve Widmer könyvére még csak ennyit: A kizárólag német nyelven érthető fordításelemzései persze valóban lefordíthatatlanok; de bálványdöntőgető kedve — ahogyan egy-egy méltatlanul elismert fordító-„nagyságnak” nekimegy — ránk is ragadhatna. Vagy tán a mi fordítás-irodalmunknak nincsenek — főleg régi — bálványai? ...

Widmer könyve érdekes. Az NDK írószövetségének 1954-es kongresszusa anyagából összeállított *Die Verantwortung des Übersetzers* (A fordító felelőssége) c. kiadvány viszont úgy hat az emberre, akárha kódós lapályokhoz szokott szemmel egyszer csak kristálytisztá levegőjű hegycsúcson nézne szét. Megpróbálom tolmácsolni, helyesebben épp csak felvillantani Alfred Kurella vitaindító tanulmányának egy-két gondolatát. Ime.

Fordítás azóta van, amióta a nyelv összeköti és elválasztja az embereket; így tehát a fordítás alapvető ellentmondása a nyelv alapvető ellentmondásából adódik. — A fordítás nem technika, nem mesterség, nem szakma és nem is a filológia egyik ága, hanem irodalmi alkotómunka; a nemzeti irodalom egy része; ha lefordítok pl. egy francia művet, akkor nem a francia, hanem a német irodalomért teszek valamit, vagyis azért az irodalomért, melynek nyelvére fordítok — mondja Kurella, s hivatkozik Luther bibliafordítására, továbbá Voss, Schlegel, Tieck fordítói munkásságára; e négy név nélkül a német irodalom nem volna az, ami; Hölderlin költészete is elképzelhetetlen volna Voss Homérosz-fordításai nélkül. — A fordító békekövet, a megértés apostola — de nemcsak az. Író — a meghatározás összes következményével. Mint irodalmi művet alkotója, éppúgy felelős a nevével megjelenő könyv minden betűjéért, miként az író; felelős a fordítandó művek kiválasztásáért is.

Egy alap-ellentmondás: A fordító kevesebb is, több is, mint az író. Kevesebb: a szerző szolgája, aláveti magát a szerző eszméinek. Több: 1. Más és más írókat fordít (más-más tartalmat, írói anyagot, stílust, eszmevilágot, különböző korokból). Tho-

mas Mann — az Thomas Mann. Úgy ír, mint Thomas Mann. Ám a fordító egyszer Thomas Mann, máskor Aragon, megint máskor Ibsen stb. Részévé kell válnia az írónak — csak így hatolhat anyagába. 2. Különböző kultúrákat köt össze; tökéletesen meg kell értenie az idegen író kultúráját, s művéből anyanyelve segítségével *hazájából könyvet kell csinálnia*. 3. Az író nagyjából beérheti művészi intuícióval, inspirációval. Nála a képszerű valóság-anyag logikai feldolgozása többnyire tudatalatti. A fordító analitikus és szintetikus munkát végez. Tudós és művész egyszerre.

Lehetséges dolog-e egyáltalán a fordítás? Sokan tagadják. Minden fordító ismeri a kétely kínos érzését, amikor hirtelen rádöbben; mi ez, amit csinálók?!... vajon valóban az, aminek lennie kell?... Elmondani az anyanyelvemen azt, amit itt most megértettem, amibe belehatoltam és átéltem... — vajon nem teljesen lehetetlen ez? A lehetőség „elvetésének” szinte mitikus-vallásos a gyökere. A sugallat, ihlet egyszerűségének hitéből származik, az intuíció és a formaelemek túlbecsüléséből. Tartalom és forma egységén alapul a mű, márpedig a fordításban ez az egység szétveretik — mondja a kételkedő. Igen, valóban lehetetlenséggel *határos* a fordítás; a forma- és stílus-elemek, a népek életformájának, életük valóságanyagának különbözőségei miatt.

A fordítás folyamata: érzés- és gondolatbeli tartalmat közlünk, melyet bizonyos adott formában ismerünk meg. Ezt a komplexust szét kell bontanunk és egy másik formába kell, hogy öntsük. Mégpedig úgy, hogy az eredeti mű új nyelvi-, kulturális- és életformába áthelyezett tartalma megtartsa funkcióját s ugyanaz maradjon a hatása is. Mit csinál a fordító? Először is elolvassa, megérti a művet. Aztán szétszedi az egészet, elemeire bontja, majd keres e megértett elemeknek megfelelő formákat — amihez a saját nemzeti kultúrájának és nyelvének forma-anyagát is szét kell bontania; az eredeti részecskéihez aztán hozzáilleszti anyanyelvének szétbontott forma-anyagát s ekként a befogadott tartalomból és az új formákból egy új egészet alkot. Csakhogy ez nem megy ilyen egyszerűen és főleg ilyen szépen egymásután. Sohasem lehet a tartalmat teljesen elszigetelni — hisz nincs gondolat nyelv nélkül s nyelv gondolat nélkül! Vagyis: sohasem jöhet létre az a pillanat, amikor a gondolati tartalom egymagában marad, s a fordító így szólhat: „ím ott a régi nyelv-ing és itt az új; emitt meg a meztelen tartalom... most pedig ráhúzom az új inget...” A valóság az, hogy amikor agyunk a megfelelő kifejezést keresi, a tartalom mindig hozzá van kapcsolva valamelyik nyelvi elemhez; — gyakran úgy érezzük, hogy szinte lebeg, imbolyog a kettő határán... de máris, *ugyanabban* a szempillantásban az idegenből az új nyelvi elembe zökken. Kínos pillanatok ezek — a nyelv misztériumának pillanatai. — Ekként tehát az új mű, melyet a kiadó asztalára leteszünk, épp úgy gondolat és nyelvi kifejezés egységéből született, mint ahogyan az írónál — csak másként jött létre ez az egység, művészi és tudományos gondolkodás, analízis és szintézis másféle viszonyából.

Mit kell hát tudnia a fordítónak, mire van szüksége? 1. Elemzőkészségre. Elemzéssel hatol be az idegen nyelvbe, annak legrejtettebb zugaiba. Ezt szokták első feltételként emlegetni. 2. A fordítandó mű valóságanyagának ismeretére (kor, stb). 3. Új irodalmi szöveget kell megalkotnia. — Az értékrend valójában fordított! Az elemzőképesség és anyagismeret megszerezhető — a harmadik követelmény megoldásához írói tehetségre van szükség.

Még egy alap-ellentmondás: Az eredeti szöveghez vagyunk kötve és szabadon használhatjuk nyelvünk törvényeit. Vagy fordítva: szabadon szétszedhetjük, elemeire bonthatjuk az idegen anyagot — s kötnek saját nyelvünk törvényei. Ebből fakad a nagy dilemma: a szószerintiség és az önkényesség nagy dilemmája. A *szószerintiség* követelése ugyancsak vallási eredetű (kinyilatkoztatás), s a tartalom és forma mitizálásából fakad. *Helyes* a fordítási folyamat analitikus részénél; *veszélye* azonban nyilvánvaló: a legfontosabbtól foszthatja meg a művet: a művészi hatásától. Az *önkényes fordítás* (hozzáírás, elhagyás, képek, valóságanyag megváltoztatása) elmélete részint a már említett „lefordíthatatlanságra” hivatkozik, részint lebecsüli az eredeti mű formáját („... Ugyan mit tud ez a portugál?... Nem is: tud írni...”.) Nyilvánvaló *ártalma* a hamisítás. Aztán: kizárólag a fordító egyéni stílusa, ízlése jut érvényre. Végül megfosztja az anyanyelvet a gazdagítás lehetőségétől; nem veszi át az idegen

irodalomból azokat az elemeket, amelyek pedig beleolvadhatnak az anyanyelvbe. — Tulajdonképpen minden fordítás e két ellentétes tendencia eredménye: 1. *megjelölő* stílusjegyeket találni a saját nyelvben. 2. *alkalmazni* az idegen nyelv stílusjegyeit. — Bármelyik tendencia túltengése megzavarja az eredeti s a fordított mű egyensúlyát.

Egy-egy fordítás legszebb dicséretéeként azt szokták emlegetni, hogy olyan, mintha nem is lefordított mű volna. Ám ez nem egészen teljes értékű dicséret. Amikor először olvasunk pl. Rilket, Thomas Mannt — mondja Kurella; Adyt, Krudyt, mondhatnók mi — nem egyszer kis idegenszerűséget érzünk. Nos, *minden* eredeti író hoz valami *újat* a saját anyanyelvébe, hazája kultúrájába. Ehhez járul még az az „*újszerűség*” is, ami a két nyelv (az eredeti mű és a fordítás nyelve) közti különbségből adódik. A fordítónak mindezt érzékeltetnie kell.

(Amikor ideértem Kurella fejtegetésében, bevallom, egy kicsit meghökkentem. Eszembe jutott, hogy ilyesféle dicséretet én is kaptam. „Mintha magyar regényt olvasna az ember...” — mondták egyik-másik fordításomra; én meg — a pázmányi „normára” gondolva — nagyon is örültem ennek. Nos, remélem, hogg az efféle dicséretetek csak amolyan általános benyomás nem egészen szabatos kifejezői. Ugyanis valójában noha, *tudatosan* Pázmány tanácsát követtem, *ösztönösen* igyekeztem olasz íróim stílusát, nyelvi ritmusát, tonálisát is többé-kevésbé érzékeltetni; s leleményeiket, „találmányait” is — magyarán egész világukat. Tán nem tűnik fel szerénytelen-ségnek, ha itt megjegyzem: elmélet-búvárkodásaim után magamban, saját használatra egy kicsit módosítottam a pázmányi eszményt. Imígyen. A fordításnak nem olyannak kell lennie, „mintha először magyar embertől, magyarul íratott volna”; nem. Inkább: mintha az idegen író „embertől” íratott volna — magyarul (de magyarul valóban!). Ez furán hangozhat — de valamit tán felvillant a fordítás paradoxonából; s főleg nem feledtetni azt a követelményt, hogy a fordítandó mű nyelvéről, világáról se feledkezzünk meg, semmiképp.)

Widmer is, Kurella is idézi Goethét, aki a *West-östlicher Divan*hoz fűzött jegyzeteiben néhány szót ejt a fordítás elméletéről is. Röviden, tömören és azóta is „lepipálhatatlanul”. Érdemes rá figyelni, nagyon. Hadd tolmácsolom — csak sebtiben — a bölcs és gondolatébresztő szavakat; úgy tudom, még nem fordítottuk le őket — biz’ őket sem, többek közt.

„Háromféle fordítás van — írja Goethe —. Az első a magunk módján ismertet meg bennünket a külfölddel, s ehhez a legjobb a tisztes-egyszerű prózai fordítás. Mert amíg a próza minden egyes költői művészet valamennyi sajátosságát teljesen eltörli és még a poétai lelkesültséget is lehúzza az általános vízszintig, kezdetnek mégiscsak ez szolgál a legkülönbül, mivel a magunk nemzeti, otthonos kényelmében, mindennapi életünkben lep meg bennünket az idegenben nőtt kiválósággal, és anélkül, hogy tudnók, miképpen esett ez meg velünk, hangulatunkat felcsigázván igaz épülésünkre való. Mindenkor ilyen hatással jár majd Luther biblia-fordítása...

Ezt követi a második korszak, melyben ugyan már beleéljük magunkat a külföld körülményeibe, de voltaképpen csak arra törekszünk, hogy az idegen értelmet elsajátítsuk és a magunk módján ábrázoljuk újra. Ezt az időt a szó legtisztább jelentése szerint *parodisztikusnak* nevezném. Általában a szellemes emberek azok, akik ilyesfajta foglalatosságra hivatottnak érzik magukat... A francia, aminthogy az idegen szavakat is a maga nyelve valónak formálja, ugyanígy bánik az érzésekkel, a gondolatokkal és bizony a tárgyakkal is; minden idegen gyümölcs helyébe valami pótlékot — szurrogátumot — követel, amely a maga földjének talaján sarjadt...

Mivel azonban az ember sem a tökéletességben, sem pedig a tökéletlenségben nem bír sokáig megmaradni, hanem az átalakulásnak az egyikből a másik felé így vagy úgy, de folyvást be kell következnie, megéltük a harmadik időszakot is, melyet helyénvaló lesz a legmagasabbnak s végsőnek nevezni. Azt az időszakot ugyanis, amikor az ember a fordítást azonossá kívánja tenni az eredetivel, úgy, hogy az egyik nem a másik helyett érvényesül, hanem a másik helyén éri ugyanazt.

Ez a fajta fordítás ütközik eleinte a legnagyobb ellenállásba, mivel az a fordító, aki szorosan hozzásimul az eredetihez, többé-kevésbé feladja a maga nemzetének eredetiségét, és így egy harmadik eredeti keletkezik, amihez a tömeg ízlésének előbb hozzá kell művelődnie...

Hogy miért neveztük viszont a harmadik időszakot egyben a végsőnek is, kevés szóval még megmagyarázzuk. Egy olyan fordítás, amely az eredetivel való azonosulásra törekszik, végülis az „interlineáris” verzióhoz közeledik és a legmagasabb fokon könnyíti meg az eredeti megértését; ezáltal az alapul szolgáló szöveg közelébe vezet, sőt odahajt bennünket a fordító; és ezzel bezárul az egész kör, amelyen belül az idegennek a hazaihoz, az ismertnek az ismeretlenhez való közelítése mozog.”

*

A harmadik könyv, amit olvastam: *O sztuce tlumaczenia* (A fordítás művészetéről) a lengyel fordítók valamelyik kongresszusának igencsak vaskos kiadványa. Heylesebben: a könyvet magát nem olvastam — sajnos nem tudok lengyelül —, csupán francia nyelvű kivonatát (van hozzá orosz s angol kivonat is!). Ez is rendkívül izgalmas és tanulságos olvasmány — bár lazább szövésű és nem olyan koncepciózus, mint a Kurella tanulmánya. Oly sokrétű, annyi problémát vet fel, hogy tolmácsolására itt még ismertetés formájában sem lehet vállalkozni; vagy tizenöt íves könyv...

Jaj bizony, az ember valósággal belesárgul az irigységbe! Mert ha már nálunk nincs irodalma a művészetünknek — miért nem fordítjuk le a külföldit?! Azt talán csak nem kell bizonygatni, mennyire szükségünk van az elméletre... — nem azért... persze, hogy nem azért, hogy fordító-művészt csináljon a nem művészből! Hanem segítségül a hivatott fordítóknak. És vannak a fordításnak mesterségbeli részei is. És itt vannak a kritikusok, lektorok, szerkesztők — nekik tán nincs szükségük iránytűre, útbaigazításra?...

Itt emlitem meg: egyik érdekes író társam, mikor meghallotta, hogy birizgálnak ezek a kérdések s írni akarok róla, elmondta a maga esetét — adalék gyanánt. Jó néhány évvel ezelőtt — 54-ben vagy 55-ben — fölfedezett egy káprázatos szovjet fordítás-elméleti anyagot. Fölhívta rá egyik kiadónk figyelmét. A kiadó is, a minisztérium is lelkesedett. De a könyvet azóta se fordították le, nem adták ki. Ez is furcsa. Nem?

*

Többet, sokkal többet kellene foglalkoznunk fordítás-elméleti problémákkal. A műfordítói szakosztály több és szélesebb körű elméleti vitát rendezhetne; s nemcsak a fővárosban, hanem vidéken is, illetve vidéken élő műfordítóinkkal együtt; és, persze, minél több kritikus, lektor, szerkesztő bevonásával (hadd tanulják meg a kritikusok, hogyan lehet egy-egy fordítást kivesézni... Egyébként szeretném itt — még ugyan-csak zárójelben — figyelmeztetni a kritikus kollegákat: nem arról van szó, hogy a szegény recenzensnek minden esetben okvetlenül értékelnie kell a bírált mű fordítását; a nyelvismeret hiánya ugyan nem egészen jó kifogás, mert — noha ettől az eszményi állapottól még messze vagyunk, s igaz, külföldön is még messze vannak, megírja ezt Widmer — igazság szerint csak annak volna szabad lefordított műről írnia, aki maga is ismeri az illető idegen nyelvet; s különben is: a fő kérdésre, arra ti., vajon mennyire sikerült *magyar* könyvet csinálnia a fordítónak, az idegen nyelv ismerete nélkül is lehet válaszolni. De hát az valóban előfordulhat, hogy az embernek erről vagy amarról a fordításról nincs különösebb mondanivalója. A fordító nevének megemlítése azonban ilyenkor is kötelező; legalább annyira, mint a kiadé!) Nem ártana, ha volna egy központi könyvtára a fordítóknak, s ebbe ki-ki beadná fordításainak egy-egy példányát; jobban számon tarthatnánk egymás munkáját. És mindennek előtt: *sürgősen ki kellene adni a fordítás-elmélet honi és külföldi irodalmának legjavát!* Ha az egyre jobb fordítások mellett azt is tisztábban fel tudjuk mutatni — egymásnak s kritikusainknak, olvasóinknak —, mi a fordítás és mi az: fordítónak lenni... — hamarosan megoldjuk majd ezer és egy gyakorlati (illetve csak gyakorlatinak hitt) problémánkat is: a vágyva vágyott külföldi ösztöndíjaktól az oly sokszor bősztító filmfeliratok ellenőrzéséig...

Fábián István

Az egzisztencializmus után

Sok olvasónak, ha a mai irodalomra gondol, elsősorban az egzisztencialisták jutnak eszébe, mint a legmerészebb kezdeményezők, a modern ember zaklatottságának, kiábrándultságának kifejezői. Mostanában azonban egymás után jelennek meg francia könyvek és tanulmányok, amelyek ezt az irányt a közelmúlt befejezett irodalmi mozgalmaként emlegetik.

Különösen vonatkozik ez a három „nagy”-ra: Jean-Paul Sartre-ra, Simone de Beauvoir-ra és Albert Camus-re. Camus 1960 elején autószerencsétlenség áldozata lett, de utolsó éveiben már csak fordításokkal, átdolgozásokkal foglalkozott. A „*La Chute*” (A bukás, 1956) című regénye után csak egy novelláskötete jelent meg (*L'Exil et le Royaume*, A száműzetés és a királyság, 1957). Simone de Beauvoir regények helyett önéletrajzát írja (első kötete mostanában jelent meg magyar fordításban, második kötetét — *La Force de l'Âge-t* — tavaly adták ki Párizsban). Sartre sem fejezte be megkezdett regényciklusát, a *Les Chemins de la Liberté-t* (A szabadság útjai, 1945—49), inkább drámákat (*Les Séquestrés d'Altona*, Az altonai foglyok, 1960) és filozófiai műveket ír (*Critique de la Raison Dialectique*, A dialektikus ész kritikája, 1960).

A nagy „öregek” megtorpantak, a fiatalok pedig más utakra tértek. Pierre de Boisdeffre, kinek nemrég jelent meg könyve a mai irodalomról (*Histoire Vivante de la Littérature d'Aujourd'hui*, A mai irodalom élő története, 1959), összefoglaló bírálatot írt az újabban megjelent regényekről, amelyben megállapította, hogy „Sartre és Camus „abszurd”-ja távol van, a semmi ígérete követi (*Un Roman sans Romanesque*, Regény regényesség nélkül, *Revue des Deux Mondes*. 1960. 435. l.).

Ugyancsak Pierre de Boisdeffre szerkeszti az „Éditions Universitaires” kiadásában megjelenő sorozatot, a „XX. század klasszikusai”-t (*Les Classiques du XX-e Siècle*). Főképpen a század első felének nagy íróival foglalkoznak a kb. 120—130 lap terjedelmű füzetek. A művek méltatásán és magyarázatán kívül ismertetik az írók rövid életrajzát, műveik teljes bibliográfiáját és a róluk írott fontosabb könyveket, cikkeket is. A halott Proust, Péguy, Maurras, Claudel, Saint-Exupéry, Valéry, Bernanos, Bloy, Gide, Giraudoux, Alain-Fournier, Anna de Noailles, Colette, Martin du Gard mellett a teljesen kiforrott Malraux, Montherlant, Maurois, Mauriac, Giono, Morand, Julien Green képviselik századunk sokszínű francia irodalmát. Néhány külföldi is bekerült a sorozatba, bár feltűnően kevesen a franciákhoz képest, s talán ötletszerűbb válogatásban (pl. az öreg Thomas Mann, Lorca, Verhaeren, Unanimo, Pirandello mellett a még élő, de pályája delelőjén álló Graham Greene és T. S. Eliot.). Ebben a fiatalosnak és merésznek aligha nevezhető sorozatban helyet kapott Camus és Sartre is, sőt a Camus-ról szóló tanulmány mindjárt az első számban.

Simone de Beauvoir és Françoise Sagan (akinek egzisztencializmusa Boisdeffre bevezető tanulmánya szerint „átélt, mielőtt meggondolt lenne, inkább ösztönös, mint elméleti”) nem a klasszikusok, hanem a „XX. század tanúi” (*Témoins du XX-e Siècle*) sorozatában szerepel híres festők, politikusok, tudósok (pl. a nagy biológus, Jean Rostand) társaságában. Az írók közül még csak az ügyes Jean Cocteau került a „tanúk” közé, tehát a két egzisztencialista író helyzete feltűnő.

Az egyes tanulmányok szerzői általában lelkesednek azért az íróért, akit ismertetnek: magyarázzák és méltatják, szinte sohasem bírálják. Érthető, hiszen „klasszikus”-ról rajzolnak arcképet. Ami kritika lappang a sorozatban, az nem a megírásból derül ki, hanem az ismertetendők válogatásából. Nemcsak az egész új-katolikus irodalom vonul fel Péguy-től kezdve Claudel-en és Bernanos-on át Mauriac-ig, hanem helyet kap Montherlant és Maurras is, akiknek — finoman szólva — jobboldali tájé-

kozódásuk vagy kirándulásuk közismert, ellenben szó sem esik a kommunista Aragonról vagy Éluard-ról.

Most mégsem a sorozat jobboldali irányzatosságával akarunk foglalkozni, hanem azzal a ténnyel, hogy a második világháborút követő évek nagy lázadói az egzisztencialisták szóhoz jutottak ebben a környezetben. Camus, Sartre nem engedtek ifjúságuk lendületéből, nem alkudtak meg, az akadémikus irodalomszemléletről sem szabad feltennünk, hogy lényegesen megváltozott. Mi hát az oka, hogy a létezés értelmetlenségét hirdető Camus, hogy az emberi társadalom undorító vonásait festegető, baloldaliságát mégis többször érvényesítő, és nyelvében a mindennapi élet szókészletét használgató Sartre, a polgári erkölcsöt sutba hajító, kíméletlenül őszinte Simone de Beauvoir elfogadhatókká váltak?

Egy mostanában megjelent, ügyesen szerkesztett könyvből hámozhatjuk ki e folyamat okait (Bernard Pingaud: *Écrivains d'Aujourd'hui*, 1940—1960. Dictionnaire anthologique et critique. 1960. Éd. Grasset — Mai írók. 1940—1960. Antológiai és kritikai lexikon). Tíz fiatal kritikus összeállította azoknak az 1940 után jelentkező íróknak névsorát, akik „legjobban tükrözik a mai irodalom fő irányait”. 59 élő író sorakozik fel a kötetben, akiknek legalább két könyvük jelent meg 1959 előtt, de 1938 után bontakozott ki munkásságuk. Négy szerző jut csak be a választottak közé, akik nem felelnek meg ezeknek az időrendi követelményeknek, s köztük a két nagy egzisztencialista: Sartre és Camus. Ebben a lexikonban ők a „nagy öregek”, akikről beszélni kell, ha feszegetük is a megszabott keretet.

A több mint ötszáz lapra terjedő könyv pártatlanul és előzékenyen ismerteti a mai fiatal irodalmat (pl. nemcsak a kommunista Roger Vailland kap helyet, hanem az arab nacionalista Katëb Yacine is), de közvetve válaszol arra a kérdésre is, miért nőtt meg az egzisztencialisták becsülete. Az egyes írókról mértéktartó és megértő kritikával rajzolt arcképekből nehéz lenne összeállítani az új nemzedék jellemző vonásait, mert a tíz kritikus minden egyes szerző egyéni tulajdonságait igyekszik felfedezni. A kötet elején és végén azonban összefoglaló tanulmányokat is találunk, amelyek vállalták ezt a feladatot. Érdeemes lenne részletesebben foglalkoznunk F. Nourissier szellemes és tanulságos beszámolójával, amely a francia kiadási viszonyokat ismerteti (*Le monde du livre* — A könyv világa), de most jobban érdekel bennünket a másik két értekezés. Bevezetőnek a szerkesztő Bernard Pingaud veti fel a kérdést, mit jelent ma írni? (*Écrire aujourd'hui*). Simone de Beauvoir *Les Mandarins*-jában egyik többször visszatérő probléma: érdemes-e, lehet-e ma írni? Erre keres választ Pingaud is. A fiatal irodalom közös vonásának az elkülönülést, a visszahúzódat, a lét nehézségeinek érzését látja. „Olyan világot teremtenek, amelyben már nem keresik egymást; kétségbeesett reményük nem annyira az, hogy megváltozzanak — megváltozzanak ők maguk, s a világ velük, — hanem hogy *valaki* legyenek. A mai irodalom mélyén így nagy űr tárul fel: „valaki” nincs ott, és a hiány e mai elemi formája ellen küzd az író. Lemondtak a magánélettel való versengésről, nem igyekeznek már tükrüket végighordozni az utak mentén, már a politikára sem gondolnak, és alig-alig beszélnek szerelemről: egyszerűen *létezni* akarnak, szeretnének”. (24. lap)

Részletesen elemzi aztán az irodalom rangjának süllyedését, — sokat írnak és beszélnek róla, de nem többet, mint az élet bármelyik más megnyilvánulásáról — az író és közönség elszakadását, a kölcsönös magányt (amelyen a nagy példányszám sem segít. Idézi az utolsó évtized legsikeresebb írónőjét, Françoise Sagant: „Írni olyan magányos vállalkozás.”) Reménykedik valami szimbolikus találkozás lehetőségében, de tanulmányának befejezése nem túlságosan vigasztaló: „Ebben a földalatti sötétben, amelyben a hívó hang elegyedik a felelő hanggal, sem a siránkozásnak, sem a jövődőlésnek nincs immár helye. Nincs tanulnivalónk, és értelmetlenség lenne panaszkodnunk. Ma az irodalom azt hirdeti: *nem vagyunk egyedül abban, hogy egyedül legyünk*”. (27. l.)

A kötetet záró tanulmány (Robert Kanters: *Point de vue* — Szempont) a könyvedén szellemes francia társalgás hagyományát követi, de mondanivalója ugyan-

Olyan súlyos, mint a bonyolultabban fogalmazó Pingaud-é. Szerinte most „egy író-nemzedék sarjad, hogy hirdesse: ő néma, ha pedig tudna beszélni, nem lenne semmi mondanivalója” (509. l.). Több mint egy évszázada minden írónemzedék közös magatartása, minden újítás lényege a tagadás, most ez jutott delelőre. „Mivel pedig ma az ember válsága mélyebb, mint a kereszténység hajnalán, mint a renaissance hajnalán, mint a kapitalizmus hajnalán, természetes, hogy az alapfogalmakban való kételkedés is a lehető legmesszebb megy” (510. l.). Az új keresésének lázában lerombolnak mindent, szinte élvezik a pusztulást: „Több mint egy negyedszázada az Isten halála, az ember halála minden irodalmi elmélkedés habos süteménye” (514. l.).

A tagadás különféle formáit elemzi Ionesco és Samuel Beckett színdarabjaiban, Robbe-Grillet, Sarraute, Duras, Claude Mauriac stb. regényeiben, Pierre Emmanuel és több más lírikus költészetében. Addig-addig lúgozták, színtelenítették a valóságot, míg eljutottak oda, hogy „az ember, akit a legtöbb költő megszólaltat, az ember, aki a legtöbb regényben kibontakozik, valami észlény, aki csak napjaink francia irodalmában létezik”.

Formai újításban is megfigyeli a bontó törekvéseket. Különösen az egyik lírikus, Raymond Queneau ötletével foglalkozik, aki elődeinek műfaji kereteket, mondatot, szavakat, ritmust, rímet lazító kísérletei után a betűt bontotta fel botocskákra és görbékre.

Mivel az irodalom elszakadt az élettől, az emberek igazi problémáitól, a közönség sem törődik a különféle ötletekkel és merészségekkel. Szórakozási igényét kielégíti a mozival, sporttal, könnyű dalokkal, motorozással és más apró foglalkozásokkal, amelyek csinosítgatják életét. Kanters jó példát talált az eltávolodásra. A lexikonban ismertetett 59 író közül 29-et, — tehát a felét — a közönség nem ismeri, csak irodalmi körök tartják számon. A többi harminc hírneve is szűkkörű és nem állandó. Legfeljebb hét-nyolc olyan íróat találunk Pingaud-ék válogatottjai között, akiknek neve a nagyközönség számára is jelent valamit: „Az 1940-es évek nagy háromege: Sartre, Camus és Simone de Beauvoir, az 1950-es évek nagy felfedezése, Françoise Sagan; egy „muskétás”, akinek írói tehetsége kétségtelen, de akinek sikerét irodalmon kívüli elemek is gyakran segítették: Roger Peyrefitte; és még néhányan: Hervé Bazin, Félicien Marceau (a színház segítségével, mint kisebb mértékben Ionesco). Ettől eltekintve — fejezi be a felsorolást — mintha az élet nem törődne az irodalommal, mivel az irodalom sem törődött az élettel” (532. l.).

Ma már befejezett folyamat az írók irodalmának az élet szegélyére való szorulása. Békében, majdnem csendben hüvelyezgetheti ártalmatlan gondolatait az aggodalomról és kétségbeesésről, keresgélhet új szabályokat a nagy ideális játékhoz, mindig közelebből határolgathatja körül az igazságot, amelyet senki sem ért meg. „Az irodalom így szép csendesen kimúlhat — vonja le a végső következtetést Kanters — s ez igazságot szolgáltatna a nagyközönségnek is, amely fölöslegesnek véli, meg az értőknek is, akik lehetetlennek ítélik... És marad a csend... (533. l.)

Az utolsó húsz évben feltűnt írókhoz képest, akik úgy akarnak szabadulni minden világnézeti és politikai kötöttségtől, „engagement”-től, hogy semmit sem mondanak, akik a formák állandó bontogatásával akarnak eredetiek lenni, az egzisztencialisták utolsó értéknek számítanak. Noha Sartre szókészletét nem a legtisztább forrásokból gazdagította, ragaszkodott az értelmes mondathoz, Camus pedig — többé-kevésbé Simone de Beauvoir is — klasszikusan egyensúlyozott, mértéktartó francia stílusban ír. Céltalannak és ostobának, néha undorítóan ábrázolták a társadalmat és az életet, de győtrőve keresték a mai kiábrándult ember létezésének értelmét — különösen Camus. A mostani fiatalok „semmi”-jéhez viszonyítva mindez pozitívum, amelyet a realizmus elveit őrző irodalomszemlélet is elismer, a tárgyilagosságra törekvő fiatalság tisztel.

Mindez persze nem azt jelenti, hogy az egzisztencializmus elfogadhatóvá válik számunkra is. Annál kevésbé, mert nálunk sem egzisztencialista irodalom nem bontakozott ki, utána sem következett ilyen irányú fejlődés. Nemcsak nálunk, de más nyu-

gati irodalmakban sem törtek ennyire előre a túlzások. Nem meglepő ez a tünet, hiszen több mint száz éve szinte minden művészeti és irodalmi újítás Párisból indult — kivéve a szocialista realizmus robusztus áramlatát. Az újítások örök törvénye, hogy túlzásokkal kezdődnek, amelyek egy-egy valamivel később kibontakozó tehetség hozzáértő simítására engedelmes eszközökké szelidülnek, s az új irány tágabb köröket egybefoglaló harmóniájába olvadnak.

A mai fiatalok közül még nem bontakozott ki ez a nagy tehetség. Lehet, hogy ott iappang a Pingaud-féle lexikon 59 kiválasztottja között, de lehet az is, hogy valamelyik iskola padját koptatja még. Kanters is mozgásban levő irodalmat emleget tanulmányának befejezésében, amely nem vetette le egészen régi bőrét, s az új sem alakult ki.

A mostani francia irodalmat ismertető tanulmányok közös és általános hibája, — ez sem kivétel, amelyet most böngészget az olvasó — hogy az érdekesség kedvéért eltorzítják a valóságot. Sokkal színesebben lehet beszélni, őszintébben megbotránkozni egy-egy nyilvánvalóan cifra ötleten, mint egy óvatos kísérleten, amely újít, de nem dobja sutba az eddigi eredményeket sem. Pedig akadnak efféle törekvések. Kanters is, kevésbé határozottan Pingaud is talál, és félreérthetetlenül vall Jacques Charpier egy érdekes könyv előszavában. A tekintélyes kötet (több mint 700 lap) nem a mai irodalommal foglalkozik, hanem a fontosabb „arc poeticá”-kat, költészetről szóló elméleteket és vallomásokat gyűjtögeti össze a Bibliától és Platontól kezdve az 1928-ban született Édouard Glissant-ig (Jacques Charpier et Pierre Seghers: *L'Art Poétique* 1959. Első kiadás: 1956. Kiadója ugyanaz a Seghers-cég, amely József Attila és Illyés Gyula verseit, valamint Passuth László regényét — *Esőisten siratja Mexikót* — adta a francia közönség kezébe). Érthető elfogultsággal a könyvnek majdnem a fele (kb. 300 lap) a XX. század íróit szoláltatja meg.

Érdemes lenne a kötetbe foglalt idézeteket összehasonlítani, megkeresni bennük a változásokat és egyezéseket, kifürkészni a költők és filozófusok nyilatkozataiból a társadalom, a kor, az irodalom fejlődését, de sajnos sem időnk, sem terünk nincsen. A felsorakoztatott írók válogatásában szemmel láthatóan tárgyilagosságra és sokoldalúságra törekvés vezette a szerkesztőket. A maiak közül — találmomra lapozom a kötetet — Pierre Reverdy után az angol T. S. Eliot következik, majd Majakovszkij, aztán Paul Éluard. André Breton szürrealista manifestumait Aragon, Lorca, Sartre, André Frénaud, Roger Caillois, Pierre Emmanuel követi. Azután a kötet minden korszak végén megismétlődő rendje szerint rövidebb idézetek sorakoznak, de itt sokkal bővebben, mint a régebbi korszakokban (41 író). Az idézetek között kapott helyet Petőfi is az előző fejezetben. Persze Arany János „Vojtina Ars Poeticájá”-ról, Ady, József Attila költői hitvallásáról szó sem esik. De ne követelőzzünk!

A kötet egyik szerkesztője, Jacques Charpier fiatal kora ellenére (1926-ban született) maga is négy verskötet és két tanulmány szerzője, s mint a Seghers-cég egyik igazgatójának kellő áttekintése lehet a mai irodalomról, rövid előszavában megállapítja, hogy az új nemzedék szakítani látszik a romanticizmussal megindult és a szürrealizmussal tetőpontra jutott formabontással: „Az egyszerű szó-zúrzavar nem látszik már az őszinteség igazolásának. A tudatalatti és rejtett világa nem mentesítenek már. A költő szabadsága már nem öncélú. A vers szavai már nem ütköznek, hanem szorosabb egységbe igyekeznek olvadni, együttműködni a meghatározott értelem rendjével. Megszűnik az önkényes verstani értéke. A jóhangzás, a ritmus, a szótagok időtartama, a verstani gondosság visszanyeri értékét — minden akadémizmustól mentesen... Végül a költészetet nem tekintik már misztikumnak... Cserben hagyja a szubjektív királyságát, kinyílik a történelem, a természet, a kultúra előtt, emberi tetté válik. A költő nem tiszteli vallásos áhitattal a hangot, amely sugallja költeményét. Mozgásán és formáján igyekszik uralkodni. Irányítja az erőt, amely benne lakik, gyönyörködteti vagy zaklatja. A költészet újra művészet lesz, visszatér eredeti értelméhez, ismét cselekvés, alkotás, amely amennyire lehet, önmagát határozza meg, az alkotó energia átalakulása maradandó művé, többé-kevésbé megvalósuló esztétikai szándék.”

Charpier a líráról beszél, de a mai francia irodalom felületesebb ismerői is tudnának több példát felsorolni a regény- és drámai irodalomból, amelyek szintén alkalmat adhatnak valami megnyugvás sejdítésére. Az egzisztencialista irodalom alkotásaiban a tartalom és forma klasszikus egysége legtöbbször megvalósult, mert elsősorban kiábrándult filozófiájukat akarták közölni, tehát a mondanivalót nem takarhatták el különféle formai bravúrok és kísérletek. A fiatalok kapkodó túlzásai közepette ezért nőhetett meg becsületük: ezért kerültek be a „Classiques du XX-e siècle” óvatosan szerkesztett sorozatába, ezért tágitotta kedvükért Pingaud lexikonja időrendi kereteit.

Végül mondjuk ki az e sorok mögött elejétől kezdve lappangó gondolatot: Sartre, Camus, Beauvoir mai általánosabb elismerését, — egy kis túlzással azt is írhatnám — klasszfkussá válását talán szintén a higgadás jelei közé szabad sorolnunk.

Szántó Tibor: Valamelyik parancsolat

(Szépirodalmi)

Ebben a némely pontján elég szürke mai magyar prózában Szántó Tibor neve a kísérletező nyugtalanságot jelenti. Különösen az idősebb írónemzedék új könyveiben figyelhetni meg az elmeszesedés folyamatát, az önismétlést, a régi, bevált receptek unos használatát, a „bűvös körömből nincsen mód kitörni”-magatartás következő ményeit. A lassan önmaguk epigonjává „klasszicizálódott” írókkal szemben Szántó Tibor kétségkívül nyugtalanító jelenség. Izgalmas írások voltak korábbi könyvei is: a két novelláskötet (*Triciklin*, *Beziéres-i lehetetlenségek*) és a regény (*Árnyékvilág*). Új novelláskötetét, a *Valamelyik parancsolat*ot is a nyugtalanság, a változatosság, a kísérletező kedv bősége rokonítja a korábbiakkal. Ami viszont elválasztja és az előrelépést mutatja, az az, hogy végérvényesen eldőlt: Szántó Tibornak eredeti tehetsége van, és hogy igazi műfaja a novella. Amíg a korábbi legjobb kritikák is — mint például Thurzó Gáboré a *Dunántúlban* — még azt tanácsolták az írónak, hogy a szélesebb alapozású, tágabb műfajjal, a regénnyel próbálkozzék, mert ott bonthatja ki igazán epikus tehetségét, az *Árnyékvilág*, ez a csak félig sikerült regény — mint valami ellenpróba — elsősorban éppen azt igazolta, hogy Szántó Tibor igazi műfaja a novella. Új kötete pedig azt a gyanút is eloszlatja, hogy Szántó novelláiban csupán egy igen erőteljes Gelléri-hagyomány újraköltéséről lenne szó. A *Valamelyik parancsolat* azt bizonyítja, hogy Szántó Tibor számára igen jó iskola volt a Gelléri-próza, ma már azonban kiszabadult hatása alól; s új novellái legalább annyira különböznek Gelléri írásaitól, mint amilyen távolság választja el az érett Gellérit az egy nemzedékkel előtte járt és vele egyben-másban rokon Krúdytól.

A tizenhat novella igen változatos képet nyújt: hangban, témában, figurákban egyaránt. A kötet négy év anyagát tartalmazza, de időben benne van az egész elmúlt másfél évtized. A felszabadulásnál nem nyúl messzebbre Szántó, főként friss, mai élményeit írta meg. Néhány novellában ott kísért a háború emléke (*Tél és nyár közt*), de a kötet java része izig-vérig mai írás. Tegnap és ma játszódó történeteket kapunk az elvált szülők felügyelet nélkül maradt gyermekéről (*A gyerek előtt*), a két évtized után hazalátogató, külföldön kapitalistává cseperedett, egykori munkásról (*Barát, idegenből*), a két testvérről, akik közül az egyik munkáskáderből huligánná vedlett s csak a másik maradt meg becsületes embernek (*Farkasalma*) stb. Szántó Tibor alakjainak köre is kitágult: a korai novellák periferikus, társadalmon kívüli, főként lumpenproletár hőseit mai emberek, munkások, gyermekek, öregek váltották fel. Az alakok és a témavilág változatosságával függ össze, hogy az írások problematikája is felfrissült, mai gondokat-bajokat feszegető. A novellák társadalmilag és morálisan pontosan meghatározottak, akár a két házasság közt hanyódó gyermek sorsát, a gyermek és a felnőttek viszonyát bogozza, akár két fiatal szerelmes kapcsolatát vizsgálja az író. Az olyan írások maisága pedig, ahol egy bányaüzemben zajló fegyelmi tárgyalásról (*Üzemzavar*), a három, hazáját itthagyo kivándorlóról (*Három új ausztrál*), a 67-es villamos utasairól (*Villamos, fekete karikával*), vagy egy, a magántulajdon örületében gyilkossá lett emberről van szó (*Valamelyik parancsolat*) — már az első pillanatra nyilvánvaló. Az író kereső, kísérletező kedve a novellák formájában is megmutatkozik. Szívesen használja a késleltetett expozíciót, él az első személyű előadással, máskor az egész írást egyetlen, sajátos dialógusra építi, ahol a hősnek a tárgyaláson valóban elhangzó szavait és ezzel párhuzamos belső monológját kapjuk. A

novellákban a leírás legritkábban követi a történet időrendjét, az áttűnés, a múlt és a jelen összemosása, az események visszaforgatása — sűrűn használt formai megoldás Szántó Tibor novelláiban.

Mi az, ami a változatosság, az írások sokfélesége mellett is valami tagolást, beosztást ad a könyvnek? Mi teszi a *Valamelyik parancsolatot* egységessé? — Szójáteknek látszik, de igaz: a kötet *kettőssége*. A könyv ugyanis műfajilag két, világosan elhatárolható részre oszlik. Az első és utolsó harmadát alkotják a szorosabb értelemben vett *novellák*, a szinte tárca terjedelmű, hat-nyolc oldalas írások; középső részét pedig négy-öt hosszabb lélegzetű *elbeszélés* tölti ki. Ez utóbbiak a regényíró Szántó Tiborral tartják a rokonságot, s őszintén szólva ezek a kötet gyengébb darabjai. Szántó láthatóan a kisplasztikában remekel. Az egyetlen mag köré épülő novellákban, a villanásnyi képekben érzi magát igazán otthon. Emberábrázoló képessége, szerkesztő művészete, feszültségteremtő ereje sajátosan a novellistáé. Írásaiban az elbeszélő, a leíró rész, általában az, ahol az író kilép alakjai mögül és ábrázolás helyett „elmond” — egyenetlenebb, erőtlenebb. A gyorsabb lüktetésű előadásmód, a feszített tempóvétel, a „távirati stílus”, a teniszlabdaként pattogó dialógusok teszik rövidebb írásait roppant szuggesztívekké, nagyfeszültségű energiával telítettek. Egy-egy ilyen villanásnyi, tárca terjedelmű írásban, mint *A gyermek előtt* vagy a *Betanítás* vagy a *Villamos, fekete karikával* „több van”, mint a terjengős, elnyújtott elbeszélésekben.

Mi jellemzi Szántó Tibor novellaíró művészetét?

Van a kötetben egy elbeszélés, *Zárójeles mese* a címe, alig nyolc-tíz oldalas írás, amelyben Szántó különös, áttételes módon vall arról, hogy tulajdonképpen milyen író is ő. Az elbeszélés hőse Galla, egy vizsgázott fogász, nyolc gyermeke van, s azzal szórakoztatja családját, hogy mesét mond nekik. Kitalált meséi azonban lázba hozzák a ház lakóit, félremagyarázzák a történeteket, magukra ismernek a mesehősökben, és személyes ellenséget látnak Gallában. A házban csak akkor áll helyre a rend, amikor Galla új, „igaz történetekbe” kezd. „A történet pedig szólt Koltainéről, aki hatvanhét éves, Dunaföldváron született, és már harminckilenc óta lakik ebben a házban, innét adta férjhez két lányát, akik közül az egyik divattervező, és az újságban is közölték már a szaktanácsait stb. stb.” Ezek a történetek aztán megnyugvást hoznak, mert „az egész nem volt veszélyes, újat nem mondott, és főleg nem tartalmazott olyat, ami sejtelmes lett volna, homályos vagy éppen fantáziáló.” — Ezekből a sorokból valamiféle írói hitvallás is kiolvasható. Szántó Tibor is olyan „mesélő”, akiben nagy hajlam van „a sejtelmes, a homályos, vagy éppen fantáziáló” történetek írására. Novellái olyanok, mintha az írás koordináta rendszere elhajolt, megbillent volna valamilyen irányban. Minden a helyén van az írásban, egyforma távolságra a tengelyektől, de mintha a fantasztikum, az irreális irányában kissé elfordult volna a mese, megbillentek volna alakjai. „Mesék” kellene az embereknek — vallja Szántó Tibor is —, abban ráismernek a valóságra; az „igaz” történetek hidegen hagyják őket. — Szántó írói szemléletében van valami szokatlan, valami nyugtalanító. Valóság-elemekből és a játékos fantázia munkájából épülnek írásai. Reálisnak induló elbeszélései egy ponton hirtelen irányt változtatnak, s az írás megbillen a meseszerű, a szokatlan, a játékos irányában. Mászor már a támválasztásában a szokatlant, a különöset keresi. Hősei mindig kicsit „konfliktusos” emberek, életüknek volt valami földcsuszamlása, lelkük rétegei eltolódtak, deformálódtak. Az író ezeket a sorokat még az abszurdum irányában kicsit még is löki, s a történet — ezt a hasonlatot Szántó maga írja le egyik elbeszélésének hősről — mint a biliárdgolyó az asztal peremétől, gellert kap.

Szántó Tibor számára nem a külső történet, nem a „story” az elsődlegesen fontos; nem a „mese” érdekes nála. Írásai sokkal inkább egy-egy élettartalom, emberi magatartás, életérzés kifejezői. Novelláiban elsősorban embereket jelenít meg; nem kalandokat, történeteket beszél el. Alakjairól nem mondja, hogy jók vagy rosszak, egyszerűen ilyenek, emberek. Nem adnak kerek mesét ezek az írások, csak *vannak*. Látszólag egészen esetlegeseknek, kiszakítottaknak hatnak. Egy-egy emberi magatar-

tást, jellemet, emberi helyzetet, tartást járnak körül, és a sok apró, egyetlen szálla felfűzött mozaikból áll össze a kép.

Első pillanatra Szántó írásaiban van valami kegyetlenség, ridegség. Nem hatodik meg alakjaitól. Mégis novelláinak igen erős érzelmi töltése van. Szántó etikus alkatú író, s a kötetnek talán nincs egyetlen olyan darabja, amely valamiféle érzelmi állásfoglalásra ne készítetné az olvasót. Különös szeretettel rajzolja meg gyermek-hőseit és az öregeket. Az *Öregtelep* hőse például egy szeretetházba szorult „művész-nő”, aki társtalanságában gyermeket hazudik magának. A *Másfél ember* Szalay Gizellája egy kicsit púpos hátú, kinőtt mellő lány, aki nem hiszi el, hogy valaki szeretni tudja. A *Betanítás* öreg utcaseprője „mesterré” lép elő, amikor egyik reggel egy kis asszonyságot adnak melléje, hogy tanítsa meg az utcaseprésre. Szántó az elesettek, az esendő emberi sorsok iránt meleg részvétet, megihatottságot érez. „Szép” történeteket ír meg, ahol a „szép” azt jelenti, hogy az ép ítéletű olvasó nagyon együtt tud érezni az íróval.

Erős vonalakkal megrajzolt írások Szántó Tibor novellái. „Szükszavú író” — olvasom a fülszöveg jellemzésében meg a kritikákban. Alakjait néhány vonallal „dobja föl a vászonra”, a novellákban nem alapoz szélesen és részletező módon. Az okokból, a cselekmény indítékaiból csak a legszükségesebbeket vázolja föl, s azonnal indítja a történetet. Novellái zárt, kemény, célratörő írások. Persze a szüksézsavúság önmagában még nem erény; lehet modorosság is. Az a kérdés, mit szolgál a szüksézsavúság Szántó Tibornál? — Szántó a cselekmény tömörítésével, a dialógusok megrövidítésével, a novellák hangulatának sűrítésével, a történet befejezetlenül hagyásával megnöveli az írások kathartikus erejét. Ez a szinte már-már „balladai homály” az olvasót is bekapcsolja az írás áramkörébe, a történet szereplőjévé avatja, állásfoglalásra készíti. Szántó roppant tudatos író. Nála a szüksézsavúság, a sűrítőképesség igen erőteljes írói munka, belső szigorúság, önnevelés eredménye. Tudja, hogy a novellában minden mondatnak, szónak a helyén kell lennie. Amikor az ösztönösség látszatát kelti, akkor is írói műgond vezeti. A spontaneitás csak látszólagos nála. Vissza kell pörgetni, újra kell olvasni novelláit, hogy az olvasó megértse: az először talán esetlegesnek, odavetettnek ható részeknek is helye, szerepe van az írásban. Szívesen használja például az ellentétes hangulatú részek egymáshoz kapcsolását. Máskor hosszú kanyarodókat tesz, látszólag a szabad asszociáció törvényét követi, meghagyja az írást „valóságnak”, nyersnek, de egyszer csak megforrósodik a hangja, a novella eléri az érzelmi kisülés pontját, s mindarról, ami eddig esetlegesnek hatott, kiderül, hogy mennyire pontosan a helyén van, „ül”.

Az ábrázolásbeli szüksézsavúság, a tömörítés következménye, hogy a novellákban megnő a részletek jelentősége, s a nyelv fontos művészi eszközzé lép elő. Szántó Tibor nyelve intellektuális nyelv, az esszészerű prózához áll közel. Novellái apró villanásokból, telitalálatokból állnak össze. Különösen dialógusai remekül megkomponáltak, olyanok, mint éles pengevillanások. Ezért van úgy, hogy néha a részlet-értékek többet sejtetnek, mint az egész novella (*Barát, idegenből*). Egy-egy gyors bevágás, mint a filmen, hangulati töltést ad a soronkövetkező képkockáknak. Szántó novellái tele vannak friss nyelvi leleménnyel, ötlettel, szellemes, sziporkázó fordulatokkal. Szereti a paradoxonokat, hasonlatai egyéniek, eredetiek, frappánsak, s hol a meghatott érzelmesség, hol a groteszk, fintoros hang irányában csúsznak el. (A vasúti töltésen már vagy félórája sivalkodó mozdonyról írja: „Hosszú kocsisor van mögötte, szinte azt lehetné az ember, hogy az nem engedi elindulni.” — Egy idősebb asszonyról mondja: „Nagy gyerekei vannak néki is, a férje meg foghíjasan ráharapott egy fiatal nőre.”) Lágy, lírai leírásaiba szívesen kever fanyar, gunyoros ízt, s fintort vág a korábbi meghatottságnak. (Egyik novellájának hőstét jellemzi így: „Galla csak vizsgázott fogász volt és nem fogorvos. Csupán abban hasonlított a fogorvosokra, amit a szájon belül végzett, de például a színházban már egész másutt ült.”)

A *Valamelyik parancsolat* a magyar kisepika legjobb hagyományainak méltó folytatója. Szántó Tibor az új magyar novellairás egyik legígéretesebb tehetsége.

TÜSKÉS TIBOR

Kalász Márton: Ünnap előtt

(Szépirodalmi)

1.

Kalász Márton már első kötetében is (*Hajnali szekerek*) kész költőként jelentkezett; újabb könyvével mégjobban aláhúzta jelentős poétaságát; egyre kisebb tágitva költői lehetőségét, mint ahogy a kő nyomában is mind messzebb, mind nagyobb körben gyűrűzik a víz.

Újabb kötete, az *Ünnap előtt*: ajándék a szép és igaz szó szerelmeseinek; mert ezek a versek az illatos szavaknak olyan árnyalt szépségeit varázsolják elő, melyek nemcsak rezonálnak bennünk, hanem meg is maradnak, mint a gyermekkori táj és a tájba kapaszkodó emlék:

*Hókendő táncolt három napon át,
fagy mutogatta gyöngyszínű fogát,
s a nádszéli fák hal-csontváza
alig tudták az eget tartani.*

(Telelők)

— — — — —
*S a szegények dödörésznek lágyan,
sültjükön fenyőfa hajlik át —
viasz serceg, a küszöb havában
angyal-térdhez búznak a kutyák.*

(Karácsonyi ének)

Minden ember sokat őriz a gyermekkor világából; a költő, ha fel is nőtt, egy kicsit gyermek marad; a gyerekkor világa nemcsak kitéphetetlen a lelkéből, de tápláló erő is, de figyelmeztetés is, különösen akkor, ha a napsütötte dombokat, a szelid lankákat a szegénység szomorúsága árnyékolja. Ezt az árnyékot, ezt a soha nem feledhető bánatot hordozza a remekbe szabott *Örökség* c. vers, melynek csöndes-rezignált tónusa, hivatkozástalan hitelessége — s éppen ezért meggyőző ereje — gazdagítja költészetünk szép anya-verseit; emléket állít a törekeny, beteg sombereki parasztasszonynak, akire emlékezve soha nem felelheteti a nyomasztó örökséget:

*s tudom, a szegénység komor világát
halálomig sem felelhetem el —
egymáshoz fűzve járunk majd örökké,
mint legelőn az egyigás lovak.*

Micsoda érzékletes, láttató kép! Képeiben, hasonlataiban, társításaiban mindig a megélt valósághoz igazodik, s így tudja elővarázsolni a rejtett szépséget:

*s a torsok között
gaz madárcsont-szövevénye remeg —*

(Tájék)

A merészebb metafora sem kelt hiányérzetet; ellenkezőleg: a pompás leleménnyel még jobban rögződik a kép:

Harangok bronzvirága szól

(Idénymunkások)

Vagy ez a kitűnő, a nyárvégi alkoñyatot felvillantó akvarelle:

*holt szüzek pitvarra gyűjtik
a táj zöld végrvásznait*

(A szökött ló elégiája)

Es nem lehet nem idézni a téli táj szorongó csöndességét, lebegő könnyűségét s ugyanakkor a múlás súlyosodó nehezét a *Csönd* c. versből. Ez a nagyszerű kép még akkor is megérte, ha a másik két versszak csak kiegészítésképpen került a versebe:

*E tájba most soká
rossz lélek se figyel —
malmok csöndjéig is
csak a szél bukdos el,
alvó szitáikat
titkon ő járja át,
halál a megfagyók
tűnő ámulatát.*

(Csönd)

Igényes művészete, csillogó verstechnikája és kitűnő formaérzéke, fegyelme biztosan uralkodik az élményanyagon; sohasem mesterkelt, s ezért mindig telitalálatot jelentő költői eszközei valóságos oázisként hatnak sokszor bizony szürke mai líránkban. Kalász tovább lép új köntöst igénylő mondanivalóiban is, de valóságosan is: a város forgatagába került ember sokszor még riadt pillantásával néz körül a kőrengésekben. A *szökött ló elégiájában* a vágató szilaj kedvet, a nyugtalan robogást lefékezi egy percre a múltó boldogtalanság érzése, a visszavágyódó költő enyhülést nem találó bánata. A vers mintha többet érzékeltetett volna száguldó áradásából és talán a folyamatosságból is a Dunántúlban megjelent eredeti formájában. A verssorokra tördelés, még így, központozás nélkül sem adja vissza azt a sodrást, azt a hangulatot, amit a vers első formája jelentett.

A cikluszáró vers után egy kis kitérő következik. A költői kifejezés eddig nem, vagy alig sejtett új formáját sóvárogja az egyetlen mondatú *Magánosság* c. versben. A szóval nem mondhatónak szavakkal-kifejezését, a színek, ábrák beszédét, a zajok és mozdulatok értelemmé-fogalmazódását, a zenének mélyebb sejtéseit akarja birtokolni, hogy az emberi érzés, gondolat bonyolultabb összetételét, rejtett árnyalatait hűen ki tudja fejezni. Ebben a ciklusban (*Igazít álmain a lélek; Úvegen hal; Jósda, Tavasz*) már-már testetlen lebegéssé válik a kísérletező játék, mely a magánosság-érzésből táplálkodik s egy kicsit magán viseli a valóságtól elrugaszkodás jegyeit. Mintha Rilke távoli, kicsit szomorúan magános mosolya bújkálni a verssorok között. De Kalász vállalta az útkeresés nehezét: ő maga válaszol ezekre a versekre egy négysorossal, akár a kitérőre visszanéző; mondván: ha többet nem is, hát a tapasztalatot s az okulást megérte.

*Sem ingemből, se sarumból
szárny tájtéko sose buggyan —
ember vagyok; földön élő,
küzdő minden alakomban.*

(Magamnak)

A nagyvárosi nyugtalanságban „az ellágyuló férfi visszanéz”, s nem afféle konvencionális nosztalgia vagy költői póz vezérli, mikor „egy villámló zöld tájék kigyúl” a lelkében; valóban, nem száműzés ez, de felismerés, sors, melyben a még visszavisszatérő idegenség „otthonná szelidül”, hogy eljusson a nagyobb feladatot vállaló költői magatartásig. Számot vetett már önmagában, hogy a muzsikáló szép szónak csak akkor lesz nagyobb a varázsa, ha a melengető közösség ringatja. A versek hangot váltanak, megsúlyosodnak, de nem vesztenek a szépségükből, még jobban kiteljesednek. A szigorúszemű *Intelemben* hátborzongató recitativként szórják néma átkukat gyilkosaikra a megölt milliók:

*Fák smaragd felhői vállunk, kezünk
úsztatják, s dermedten néztek felénk,
ott is villámlik — elevenedünk
borostyánként, pohár metszeteként.*

*Nem lesz szék, melyben meghúzódjatok.
csak ez a folytonos menekülés,
e vízió, amely körüllobog,
mindenütt fáradt szemetekbe néz.*

Kivételes szépségű, a kötetnek talán legkiemelkedőbb verse a Buchenwaldban írt *Stáció*. Kalász költői ereje itt csúcsonyul: iszonyatos súlyosság ötvöződik olyan sejtető lebegéssel és költői láttatással, mely csak egészen ritka pillanatok adománya.

A buchenwaldi látomás a pesti aszfalton is kísérti. Az *Éjjeli körmenet*ben a nyugtalanító rémület már nem képes zárt formába gyúrni a mondanivalót, mely szaggatottan, hol föltornyosodik, hol szélesen eláradva zúdul a rettenetes vízióban.

*... hogy siettek; s mégis látom a vér
ösvényét szemetek alatt,
satnyára vert karotok lengését, az ékszerek, a haj
könyörtelen hiányát, a sok szenvedést, amely
úgy szabad, hogy már nem is érzitek, s míg
egyszerre lobog
minden porcikátokban s fénylik hűsen, akár az üveg,
látom a sebeket, a halál foltjait — ó, látom magamon;
mintha én is fegyencruhát öltöttem volna, bőrömön
leolvasásig érezném az égetett számok helyét,*

A fasizmus rettenetének felidőzésében én nem menekülést látok a mai problémák előtt; ellenkezőleg: nagyonis éles reagálás és tüntetés ez a ránk leselkedő új szörnyel szemben. Életünk más, nagy kérdéseiről Kalász nem beszél, de ő érzi legjobban, hogy az írás társadalmi tett; tudja, mi a kötelessége; kívánczik az élet nehezebbjébe, a naponkénti küszködésbe, mert csak így teljesítheti költői misszióját. Erről vall szép Berzsenyi-versében:

*... s íme: könyvedet lezárva
tudom, bajaim közt milyen homályt kerestem,
miféle békét — amely nem használt neked sem,*

*s amelyből magad is, távoloktól igézve,
úgy kívánczoltál naponkint a küszködésbe,
mint ébredés után szűk tornácod fokára.*

A kötet címe szimbolikus. Erről ugyan egyetlen vers sem beszél, s olyasmiket is hall az ember, hogy elég gyakran csak ötletszerűen adnak címet a kötetnek. És nem is mindig a költő. Ha így van, elég nem jól van. Úgy érzem „ünnep előtt” van a költő: a kiteljesedés vasárnapja előtt még, de már a szombatesti ünnepi hangulatban. Ünnepi feladatra, harcra készül, fényesre csiszolt, gyönyörű fegyverzetben. Mint mesében a harmadik fiú.

PÁKOLITZ ISTVÁN

2.

Az első olvasás reakciója a tetszés ámulatáé, a másodiké visszakozás; a harmadik, s eztán végső vélemény lényege egy paradoxon. Tehetségében kevés ilyen érett, ugyanakkor kiforratlan és egyenetlen könyvet olvashattunk mostanában: a paradoxon abból az érezhetően „lebegő” helyzetből fakad, amelyet e kötet, alkotója minden bizonynyal magasratörő pályájában elfoglal. E kötet versei sokféleségükben, érezhető formai keresgélésükben próbálkozásoknak tűnnek, mégsem a fiatal írók próbálkozásaira emlékeztetnek: azokban inkább az előttünk álló utakra figyelmeztünk — ebben, szuggesztív erővel érezzük a már megtett. A fiatalság bizonytalanságában együtt feszít a mondanivaló és a forma forrongása — ebben a kötetben, mintha a fejlődésben hirtelenül, erőteljesebben nekilendült formai — helyesebben inkább kifejezési — készség próbálgatná lehetőségeit. Egyszerűbben: a fiatalság egyenetlenségét üresjáratok, gyengébb, sebezhetőbb versek-verssorok, valamiféle, helyenként ki-kibukkanó hiány jellemzi — ezt a kötetet, éppen ellenkezőleg, jellegzetes zsúfoltság. A költő mindig többet akar mondani, mint ami elfér verseiben, s a versek hibái ebből a torlódó, túlságosan sebes, egymásrázsúfolt sokat-akarásból fakadnak.

Mi hát az a „sok”, ami nem fér el az alkotó-választotta formában? A képek realitása, valóságyszerűsége, s ez ismét paradoxon, hiszen a valóság modelljéről ábrázolt költészet hogyan feszíthetné szét önmagából épült kereteit? Kalász Márton képeinek a valósággal, az ihlető világgal való szerves összefüggése fiatal költőink közül nemcsak mélységében, hanem költőiségében is kiemelkedő; költészetének lényegében meghatározó jellemzője ez.

Kalász verseinek objektív mondanivalójához képek egész tömegét kapcsolja, s ezek a képek objektív mondanivalóval egy intenzitású vízió realitásában élnek. A valóság egy élményének kristályosodási pontja köré mintha túltelített oldatból fixálódnának a már régebbi, hasonló kristályosodási folyamatokban rögzült képek; a látott, vagy ábrázolni kívánt tartalom csak ezek dinamikus viszonyaival fejezhető ki. Ebben a látszólagosan túlsúfolt belső világban van valami mélyről fakadó, de nehezen áttekinthető organizáltság, a képeknek nem egymás alá, hanem egymás mellé rendeltsége, s éppen ez az egyenértékűség nehezíti meg a kifejezést, a mondatszerkesztést, ez az, ami a vers tagoltságát túlbonyolítja. Példaként nézzük meg a kötet egyik legszebb versét, az *Évszakok határán*-t:

*Verődik a fagyal kék s elefántcsont
lapdája földhöz; nézem — az utolsó
következetlen délután, ruhát bont
testen s lankán a fény, a csúcson hó
karcosa csorbul — s tétova sorokkal,
társ nélkül próbálom, s némán, jelezni
terét (melyen még enged, már lefoglal)
a hamvaiban tündöklő s a semmi
csipkéin át szaggató évszaknak; kopáran
lemérni kívül és belül, lemálló
örömmel, a jövőt, mely mint az áram
ütése, mint a szürkület szítáló
sója a szirmot, hirtelen elaltat
reményt, álmodást, maradék nyugalmat.*

A képek és mellérendelt mondatok szinte hajszolják egymást, lavinaszerűen torlódnak, a vers középrészében már bántóan. Különösen jól látható ebben a versben, hogy lényegében a képek halmozódása adja meg Kalász verseinek sajátos jellegét, és egyben ez, képeinek vizionárius ereje költészetének legfőbb mondanivalója.

Milyenek hát ezek a képek? Legelsősorban színességükkel és plaszticitásukkal ragadják meg az olvasót; „topáz, só — Sáfrány színei nyúlnak a víz pereméig”. Színei csaknem megfoghatóan festőiek, teltek, mélyek, ugyanakkor már kissé túlérletten, ősziesen fanyarok. Képeinek másik jellemzője szervességük: a színek és képek újra meg újra visszatérnek, nyilvánvalóan állandó lelki tartalomhoz kötöten.

Ezek a képek sokkalta színesebbek, mondhatnók, intenzívebbek annál, semhogy ne tartanók őket egy öntudatlanul evidens belső szimbólum-rendszer kivetítésének. Kalász azonban, ha olykor el is vész képei áradatában, nem ösztönös, a verseket nem spontán szabadságukban rögzítő költő. Éppen ebben látjuk fejlődésének legfőbb bizonyítékát, ezért érezzük őt — és az általa képviselt irányt — költészetünk fejlődési irányának. Elsősorban nem a versek formái, hanem logikai felépítésére gondolunk: a képek zsúfoltsága elsősorban abból fakad, hogy Kalász vízióiban komplex, sokszínű képeit sokszor görcsös erőfeszítéssel akarja részletesen ábrázolni, megmagyarázni; az egyszerre átéltet egyszerre kifejezni. E képek mellérendeltsége azonban nemcsak egymáshoz való viszonyukban érvényes, képei — ebből fakadóan — túlságosan egyértékűek a mondandóval, a tartalommal is; a költő intellektusa részletesen ábrázolja, de nem szelektálja azokat. Ezért sokszor elfedik, elhomályosítják, s alighanem a vers megszületéskor is, a mondandó lényegét. A vers elveszti belső hierarchiáját, és ezáltal struktúráját is (nemcsak formai értelemben, hanem a tartalom világosságát, egységét illetően is.).

Első kötete óta Kalász Márton ismeretlen világokat fedezett és szabadított föl magában. Ezeknek a felszabadított világoknak földrajzát azonban még nem ismerte meg teljesen. Nem lenne teljesen helytálló megállapítás az, hogy fejlődésének jelenlegi fokán a forma érettsége megelőzi Kalász mondanivalójának, tartalmi mélységének tudatosságát. Nem lenne helytálló, mert forma alatt itt nem a vers külső formái jegyeit, hanem belsőbb szuggesztív erejű költőiségét értjük. E drámaian szuggesztív képek felhasználása az intellektus oly erejéről győz meg, amelynek alapján Kalászt joggal számíthatjuk lírai költészetünk igazi ígéretei közé. Első és második kötete között a lélek ösztönös, érzékletes funkcióit, „első jelzőrendszerét” szabadította fel. Ha képei rendezésében megnyilvánuló intellektuális erejével, költészete hitelességével és színességével a képek mögötti, tudatosabb és világosabb, szociális tartalmat fogja kifejezni, alighanem József Attila hagyományainak egyik legkiválóbb folytatójává válik.

BENEY ZSUZSA

Birkás Endre: Elfelejtett emberek

(Magvető)

A második világháborúval foglalkozó művek fénykora szerte a világon a negyvenes évek vége volt. Hogy csak néhány példát említsünk: Fagyejev *Ifjú gárdája* 1946-ban, Ehrenburg *Vihara* 1947-ben a nyugati világ két legnagyobb sikerű háborús regénye, Norman Mailer *The Naked and the Dead*-je s Irwin Shaw *Oroszlánkölykök*-je egyaránt 1948-ban jelent meg.

Ezzel szemben nálunk az elmúlt években növekedett meg ugrásszerűen a háborút megelevenítő művek száma. Természetesen nem lehet egyenlőségjelet tenni az egykori szövetségesek és tengely-államok írói közé; amíg a szovjet,

angol, amerikai, francia vagy jugoszláv háborús könyvek témája a fasiszták elleni harc, a mi irodalmunknak épp arra a kérdésre kell feleletet adnia, hogy miért a németek *mellett* s nem *ellen* harcoltuk végig a világháborút.

A felszabadulás után nálunk szinte kizárólag azok írtak a háborúról, akik az első pillanattól kezdve tisztában voltak a német szövetség alapvető örültségével. A polgári írók jó részének viszont, akik inkább viszolygó semlegesként, mint harcos ellenfélként éltek végig a háborút, idő kellett, míg őszintén és végérvényesen le tudtak számolni azzal a korszakkal, mely a háborúban mutatta meg leg-

jobban igazi arculatát. Külső és belső gétek egyaránt késleltették a leszámolást s az azt törvényszerűen követő feloldódást, s épp ezért nem véletlen, hogy sokan csak a közelmúltban jutottak el addig, hogy mérlegre tegyék önmagukat és a kort. Pedig a múlt tisztázása a jelenben való állásfoglalás küszöbe; mindenkinek, aki többé-kevésbé tudatosan élte át azt a kort, szükségszerűen számot kell vetnie vele, az akkor eszméletre ébredő mai harmincéveseknek éppúgy, mint a háború aktív vagy passzív részeseinek, a negyven- és ötvenéveseknek.

Birkás Endre könyve, az *Elfelejtett emberek* is leszámolás. A regény hőse, Bándy Géza tartalékos zászlós, tipikus átlagember, átlagmérnök, átlagpolgár. Nem szívesen megy a frontra, de nem is lázadzik sorsa ellen. A szolgálatot éppúgy unja, mint a civiléletet, katona társaival éppoly kevésbé érez közösséget, mint otthoni ismerőseivel. Tulajdonképpen nem nagyon törődik vele, hogy Magyarországon vagy a Don-medencében él-e; itt is, ott is egyedül van.

A törés akkor következik be életében, amikor hazajön szabadságra. S hiába a régen nélkülözött meleg fürdő, a fehér selyeming, a puha ágy, hiába határozza el, hogy amíg otthon van, füttyöl a frontra, gondolatai önkéntelenül is egyre bajtársai körül keringenek. A magának élő s magára maradt emberben először támad fel a vágy a közösség után, először ismeri meg a közösségi emberek felelősségérzetét. Ha három gépkocsivezetőjére gondol, akiket rövidesen hadbíróság elé állítanak, megkeseredik a szája íze. S mikor megtudja, hogy két emberét át kell helyezni a munkaszolgálatosokhoz, mert kiderült, hogy zsidók, nem tud tovább otthon maradni. Elutasítja nehezen kiharcolt felmentését, még azt sem várja be, hogy leteljék a szabadsága, megy vissza a frontra, az emberekhez, akikért felelősnek érzi magát.

Hogy mi történik ezután Bándyval, az már nem is fontos. Erre utal a ritka szerencsés befejezés is: az olvasó nem tudja meg, mi vár a zászlósra a doni összeomlás után, belepusztul-e sebeibe, a fagy végez vele vagy megmentik a szovjet csapatok? Bándy Zoltán katharzisa a frontra való visszatéréssel befejeződött.

A regény azonban nem úgy indul, mint-

ha csupán Bándy történetét akarná elmondani az író; az expozícióból sokkal inkább arra lehet következtetni, hogy Birkás a második hadsereg egyik gépkocsizó oszlopának krónikáját akarta megírni. A könyv elején Dos Passosra emlékeztető szimultán-technikával jónéhány szereplő arcélét villantja fel, akik azonban úgy süllyednek vissza az epizódfigurák rangjára, ahogy Bándy egyre inkább magához ragadja a szót.

Ez a törés kétségtelenül hiba, hisz a könyv krónikának indul s egyetlen főszereplő regényévé alakul át. Kétségtelen azonban, hogy korántsem lenne olyan hatásos — és igaz — a regény, ha Birkás nem rajzolna eleven és hű tablót a zászlós alakja köré. Ebben különbözik az *Elfelejtett emberek* a nyugaton manapság annyira divatos lélektani kisregényektől; a lélektani hitelességet nemcsak alátámasztja, hanem ki is emeli a mű társadalmi hitele. És ebben különbözik az író első, kissé papírosízű kisregényétől, a *Kelepcétől* is, noha a két könyv hangvétele tökéletesen azonos. Birkás kétségtelenül sokat tanult a modern amerikai prózaíróktól; ha montázstechnikája Dos Passosra emlékeztet, hangvétele viszont Hemingway kemény objektivitására, anélkül azonban, hogy szikár, pontos tárgylagossága átcsapna rideg közönybe, kiábrándult kegyetlenségbe. S míg a *Manhattan Transfer* híres fejezet-mottói a könyv alaphangulatát tükrözik, Birkás jelmondatként alkalmazott újságidézetei épp az ellenkező célt szolgálják: a kirkat-élet és a valóság közötti ellentétet tükrözik, a rendszer szólamai és az igazság közötti kontrasztot leplezik le.

A törés az *Elfelejtett emberekben* kétségtelenül szemléletváltozást jelent, s talán épp ez jellemzi legjobban a könyv leszámolás jellegét. A múlthoz érthetően ezernyi szállal kötődő író eleinte azonosul két évtizeddel ezelőtt élt hősei szemléletével: innen a krónikás hűvös „tárgylagossága”. Később azonban egyre inkább érvényre jut az író mai szemlélete, Bándy zászlós katharizist-rejtő alakja kiemelkedik a többiek közül, s a „tárgylagos” krónika átalakul ítéletet mondó regénnyé, az író leszámolásává egy korról s önmaga húsz évvel ezelőtti szemléletével.

GYURKÓ LÁSZLÓ

Papp Lajos: Kikiáltó

(Tiszatáj)

Határozott és öntudatos bemutatkozás ez a kis kötet, a fiatal szegedi költő verseinek első önálló gyűjteménye. A költő neve folyóiratokban s napilapokban megjelent írásai nyomán ismerős már. S ha tárt szívvel, értelemmel elolvassuk harmincöt versét, vele érezzük érzéseit, képzeletével látjuk a világot, beleolvadunk hangulatába — ismerősünket kicsit barátunknak is érezzük.

Csupa mozgás, forrongás, érzések, gondolatok és hangulatok küzdelme, kavargása az egész kötet. Témák bukkannak föl, meggondolásra késztetnek, de lezáratlanul maradnak, hogy később egy másik versben újra élénk lépjenek más környezetben, új megvilágításban. S a villódzó képek, szüntelenül variálódó, egymáson átszövődő motívumok gazdag változatossága mögött ott érezni az önmagával és az anyaggal küzdő, változó hangulatú, de mégis határozott egyéniséget mutató költőt, amint éppen felméri birodalmának határait.

Ezek a határok imponálóan tágak, körükbe zárják a távoli múltat, s a vajúdó jövőt. A jelenségek körvonalai még elmosódottak, az állandó nézőpontváltoztatás még nem képes rögzíteni helyüket, meg aztán a végtelenné táguló horizont alatt, ha szintézisben akarjuk látni s láttatni a világot, minden összefügg minnennyel.

Felmérni a mai világot szélességében és mélységében — a világlátásnak földet átfogó s a csillagok közé pillantó terjedelmében, és a mai ember lelkébe tekintő, jövőért aggódó önvizsgálattal mélységében — mintha ez lenne a költő célja és igénye. S ez a tiszteletre méltó igény adja nézetünk szerint a kötet erejét, érényeit, szépségeit, s ebből fakadnak gyengeségei, korlátai is.

A kötet legjelentősebb darabjai, a *Kikiáltó*, az *Emeljük magasra ökleinket!*, a *Hazatérés*, és az *Egyetlen óceán*, de a *Csak egy pohár víz*, a *Ballada* meg az *Antológia* is ezt a világot felmérő igényt mutatják. Ezekből ismerhetjük meg a költő világnézeti alapjait, s a költői hitvatásról vallott véleményét is.

A címadó *Kikiáltó* sokszínű, gazdag szimbolikájú alakjának ősei között az elején ott érezni az aranyborjúról éneklő Mefisztó sötét alakját, az „Eladó az egész világ” morálján azonban túllép a költő. A titokzatos kikiáltó fekete ruhája alá saját szívét lopja, s egy pusztulásra megérett világ téves általánosítása helyett a „meghasadt világ”-ról beszél, melynek csak egyik része eladó, a másikban:

..... jólétté változott
az emelkedő bárd, s a kés,
friss marhahúst vág a bárd,
a kés kenyeret szel.

A kikiáltó talán maga a történelem: a mefisztói alak szinte észrevétlenül változik a küzdő ember fausti alakjává, aki egy eljövendő „acél-világ” hírnöke, kinek sötét arca a jövőről szólva „látó, győztes mosollyá derül”. Egyszerre érezzük a kép mögött a költőt, szerényen és egyszerűen, de benne érezzük a szocialista embert is. Nem ünneplőbe öltözve, hanem villámló szemű, dörgő hangú, pörölyös öklű történelem formáló erővé óriásodva, félelmetesen, de egyben szelíden, szívünkhez közel állón:

... nincsen rajta semmi szép.
A ruha is rút rajta.
De lelkét csőre közt talán
hófehér galamb tartja.

Az összkép még homályos, a részjelenségek halmozása inkább hangulatában sejteti a lényeges mondanivalót, a felmért valóság képei még nem illeszkednek pontos rendszerbe. Feleslegesnek tűnő részletek jelzik még, hogy a világ számbavétele inkább leltározás, az új, lényeges törvényszerűségek nehezen hozzáférhetők.

Az *Emeljük magasra ökleinket!* is lényegében felmérés jellegű. Itt is az ember érdekli a történelem sodrában. A végén jelenik meg mintegy hitvallásként az a humanista gondolat, amelyet a költő számbavéve a történelmet, az „emberség iskolájában” tanult:

*A mi füleinknek minden zajkiáltást
[meg kell hallaniok.
A mi kezeinknek minden segítséget
[kérő kezét meg kell ragadniok.*

Ez a gondolat sem lép fel a lezártság igényével, más versekben továbbvariálódik majd. Itt csak arra hívjuk fel a figyelmet, hogy ez a humanizmus túl általános, köre túlságosan széles, s az a korlátja, hogy nem egyértelmű szocialista humanizmus. Erről a széles alapról indul a nagyszerű *Ballada* halálon túl-lépő győztes humanizmusa, de ide nyúlik vissza a *Hazatérés* záró részének megtorpanása, a: „Kik szeretünk, krumplit falunk, / egyszer mindnyájan meghalunk”. eszmei s művészi szempontból egyaránt gyengébb megfogalmazása is. S ugyanez a kettősség kísért a *Csak egy pohár víz* végső kicsengésében, ez teszi problematikussá a *Három litánia*, *Az éhség* és a *Hallgatag óda* egyes részeit is. A jövőbe vetett hit mellett ott bujkál a félelem a költő lelkében, s ezzel a félelemmel meg kell küzdenie. A küzdelem tudatossága ad őszinte líraiságot az egész kötetnek, s bár itt még nem dől el végleg a harc, a kötet egészéből az állandóan vívódó, meg-megtorpanó, de mindig továbbfejlődő költő alakját érezzük kibontakozni.

A művészet, a költői lehetőségek határainak felmérése, a költészet feladatának megfogalmazása az *Antológia* és az *Egyetlen óceán* legfőbb mondanivalója. Az előbbi a XX. század külföldi (szűkebben francia) költészetet teszi mérlegre. A felmérés egyben a hatásokkal való tudatos leszámolás igényét is jelenti. Apollinaire, Cocteau, Tzara, Aragon és a többi „nagy” alakja villan föl egy-egy képben, s az egész „antológiának” egy József Attila mottó ad keretet. József Attila ihlető ereje — helyenként másokéval együtt (Radnóti, ritkábban Tóth Árpád és Illyés Gyula) több helyütt is érződik — az epigonizmus veszélye nélkül. Kimutatható ez lírájának túlnyomórészt gondolati jellegében, képalkotásában, helyenként stílusában is. A *Kikiáltóból* idézett részben a „hófehér galamb” nem új kép, de a költő olyan funkciót bíz rá, amely felfrissíti, újszerűvé teszi. Érdemes ezt megemlíteni, mert többször visszatérő költői eszköz a kötetben, hasonló hangulati hatással. Az *Emeljük magasra ökleinket!*

az *Induló* és a *Hazátlanok* „galambjai” ugyanezt a jelentést hordozza. Stílustörténeti szempontból az ugyancsak többször használt „konok” szóval, s a leggyakrabban előforduló, szintén felfrissített „csillag”-gal együtt a részletekben is a József Attila-i hagyományok továbbfejlesztését szemlélhetjük.

Jelentősebbek ebből a szempontból a költői hivatásról megfogalmazott gondolatai az idézett helyeken kívül a *Hazatérés*-ben, de különösen az *Egyetlen óceán*-ban. Az előbbi egyik részlete akár az egész kötet mottója is lehetne: „Nékem beszédes ragyogásnak kell lennem és nem hallgatag felhőnek, mert van mit elmondanom”. Az utóbbiban a *Jélek tunyasága*, a *szépség hivatása*, s a *Tálalás titkáról* a legfontosabb. A világfájdalmat, a lélek tunyaságát elutasítja, korszerűséget hirdet, de hátat fordít a modernizmusnak.

*Nem járok külön utakon,
Fegyelmezett katona a nyelvem*

— írja a *Csak egy pohár víz*-ben.

Szerelmi költeményeit olvasva is József Attila jut eszünkbe, különösen a 20-as évek korai szerelmes versei. Meghittség, melegség, póznéiküli egyszerűség jellemzi legtöbbüket. (Legszebb talán a *Vigasztaló*). A hang ezekben sem kiforrott, eszméi, érzései és motívumai előttünk fejlődnek, fogalmazódnak újra. (Pl. a „Magamban megmintáztalak” kezdetű rész a *Tutajok*-ban, majd később a *Még egyszer*-ben). Itt sem lezárttságot, hanem állandó továbbfejlődést érzünk, a hagyományok felmérését és a továbblépés igényét.

Szerkesztése, képalkotása, költői technikája is a vázolt tartalmi kérdéseknek megfelelően lezártlanságot és bizonyos kettősséget mutat. A költemények legtöbbször terjedelmesek, szerkezetileg több lazán összefüggő részből állnak — éppen a legjelentősebbeknél. Nem analizál, inkább egymástól sokszor távoleső képsorokat igyekszik asszociálni, szintézisben összekapcsolni. Helyenként nem érezzük eléggé a részeket összetartó gondolat erejét, mozaikszerűvé válik a költemény. Igen széles területet képes így átfogni, a gondolati intenzitás azonban csökken; (*Tutajok*, *Piros virágok* stb.) — Az előb-

biekből érthető módon a felsoroló technikát részesíti előnyben. Az ebből fakadó szétszórtságot sokszor gondolatritmussal, kommutatív építkezéssel fűzi szorosabbra, s többször alkalmazza a szimultanizmus eredményeit is. Legrégibb és legújabb eszközökkel kísérletezik tehát — elismerésre méltóan nem öncélúan, hanem bonyolultabb, újszerűbb tartalom kifejezéséért küzdve. Legsikerültebb ebből a szempontból is a *Ballada*, amely tartalmában s formájában egyaránt a kötet egyik legértékesebb darabja.

Finoman, mértékkel alkalmazza a fokozott képszerűség érdekében a tipográfia lehetőségeit is. A *Jedem das seine* elejének betű-változását, majd később a jobbra és balra kanyarodó fogolysereg képszerű érzékeltetését nem érezhetjük öncélú modernizmusnak, annyira szorosan tapad a tartalomhoz. A központosításban alkalmazott apróbb változtatások is hasonlóképpen értékelhetők.

Nem hallgathatjuk el, hogy a halmozó technika veszélyeket is rejt magában éppen azzal, hogy széles terjedelmű képet tud adni, de megnehezíti a lényeg kieme-

lését. A formai kérdés itt találkozik azzal, amelyet a tartalom vizsgálatánál felvetettünk: a világ felmérése túlnyomórészt szélességében történik, s a mélység irányában még tovább fejleszthető. A kötet egésze ebbe az irányba mutat, s nézetünk szerint a költő számára ez a továbbfejlődés általános útja. A halmozások csökkentése, a nagyobb koncentráltság igen értékes gondolati lírát ígér. A költő programja, sokoldalú érdeklődése, gyors reagálása a közéleti eseményekre, a társadalom mozgására (Piros virágok, Ballada, Két nap Párizsban stb.), fejlett formaérzetre és kísérletező kedve feljogosít, hogy még többet várjunk tőle.

Sokat nyújt ez a kötet az olvasónak. Beépíthet egy fiatal költő küzdelmeibe, érezheti félemeit és reménykedését, aggodalmait és bizakodását. Feltárnak egy sokat ígérő költői világ kapui. Látjuk az épülő város alapjait, s egy tervrajzot a jövőről. Ehhez fűztük hozzá, amit lényegesnek tartottunk. Várjuk a folytatást!

SZEDERKÉNYI ERVIN

Szimonov új regényéről

Elevenek és holtak

(Zsivüje i mjortvüje)

Szimonov neve jól ismert nálunk. Egy csapásra híressé vált „Várj reám!” c. költeményét az első szovjet katonák hozták el hozzánk kenyérzsákjaikban. A felszabadulás után megjelenő első szovjet irodalmi füzetecskékből is mint lírikus lépett előnk. Úgy ismertük meg, mint a háborúban élő ember reménységének, vívódásainak, emberségének messze és mélyre látó, finoman érző költőjét.

Szimonov életművének legjelentősebb részét valóban a háborúról (és többségükben a háború idején) írott munkák alkotják. Ez a téma köti le egyre inkább a próza felé irányuló érdeklődését is. A második világháborúról írott legsikerültebb regények egyike, a „Nappalok és éjszakák” cselekménye 1943 elején ér véget és a megírás dátuma is ez. A kb. egy évtizedes kitérő („Barátok és ellenségek” versciklus, „Orosz kérdés” színmű) után

az író újra visszatér-élete fő élményéhez, művészete ihletőjéhez. Epikus kompozícióba szeretné összefogni az emberileg-művészileg átélt eseményeket. A kísérletnek eddig két alkotása született meg: a „Halhatatlan garnizon” c. film és a „Fegyvertársak” c. regény.

Új regénye, az „Elevenek és holtak” mintegy folytatja a megkezdett sorozatot. Valójában azonban csak a cselekmény szinte másodpercnyi és milliméternyi pontossággal felvázolt idejére és helyére illik ez a megállapítás. (A regény részben egyéni megfigyelések, részben hiteles szemtanúk elbeszélései alapján készült.) A téma felvetésének és kibontásának: a sok esemény, szereplő és színhely gyors, de mégis maradandó benyomást keltő felvázolásának a „Nappalok és éjszakák”-ban megragadott, itt magasabb szinten jelentkező művészi módja,

mind arra készítetnek, hogy ezt az igaz és mélyen emberi művet egy új sorozat első alkotásának tekintsük.

„Bátor, igaz, mélyen emberi” — gyakran használjuk ezeket a kifejezéseket a szovjet irodalommal kapcsolatban. Hogyan értjük ezt a részletekben és hogyan érdemli meg Szimonov regénye ezeket a jelzőket?

A háború első, legnehezebb szakaszáról szól az író. A Szmolenszk és Moszkva környéki események elevenednek meg előttünk. Sokat írtak már ezekről a véres és a szó legigazibb értelmében vett hősi harcokról, de úgy érzem — ilyen őszintén még soha. Pedig — mint sok példa bizonyítja már — csak az ilyen őszinte és mélyre hatoló írói módszer képes az eljövendő győzelmek zálogának, a szovjet emberek kimondhatatlan megpróbáltatások és balsikerek között kialakuló ellenállóképességének, harci egységének, a győzelemben vetett rendületlen hitének történelmileg és művészileg egyaránt hiteles bemutatására.

A háború első heteiben járunk. A Moszkva felé törő német páncélos és légi egységek időleges technikai fölénye hátrálásra készíti a hadsereget, zavart szül a lakosság egy részében. Kimondva vagy kimondatlanul mindenki felvetődik a kérdés: hogyan nem láttuk a tornyosuló veszedelemet? Ki hibájából fogadtuk felkészületlenül a háborút? Ez az utolsó gondolata az átkelőhelyeken, országúton lemeszárolt védtelen emberek ezreinek, ezt kérdik a saját földjükön hontalanná vált vagy az éhező Moszkvában utolsó ellenállásra készülő emberek százazrei, ez a kétség teszi keserűvé a kenyeret a katonák szájában.

A háború első hónapjai Szerpilin ezredparancsnok számára is megpróbáltatást jelentenek. Az ötvenes éveket taposó becsületes és kiválóan képzett tisztet a háború előestéjén számára ismeretlen vádak alapján főiskolai állásától felmentették és letartóztatták. Rehabilitálása után azonnal a frontra került. Szmolenszknél emberfeletti erőfeszítésekkel napokig fenntartja arcvonalát, majd ezrede maradványait löser és élelem nélkül, félholtan támoelvogva saját egységei felé vezeti. Az ellenség által megszállt területen vonulva találkozódik egykori kolle-

gájával, Barabánovval. Barabánov a me rev dogmatizmus és öntömjénezés irányzatát képviselte a főiskolán. Elvtelenségnek minősítette Szerpilinnek az ellenség erejét is reálisan számbavevő előadói módszerét s nem kis része volt megrágalmazásában. Most pedig gyáván megszökött a frontról, végül föbelötte magát.

Hamarosan azonban egy másik találkozás rendíti meg Szerpilint. Az erdőben egy végsőkig ellenálló tűzérszázad néhány sebesülten vánszorgó harcosára talál. A tűzerek hátukon hozták el a legutóbbi véres ütközetből a 150 kilométeres távolságon aknavetőjüket, néhány lövedéket és halott kapitányukat, akit nem akartak az ellenségévé lett földön eltemetni. Szerpilin ekkor fogalmazza meg először kétségeire a választ:

„— Amíg messzinek tűnt a háború, azt kiabálta: egy füttyszóra elintézzük. Itt van a háború — s elsőként fut meg. Ő megijedt, — tehát minden el van veszve, oda a győzelem. De nem addig van ám, barátocskám! Rajtad kívül itt van még Guszev kapitány a tűzérei vel és mi mindannyian, bűnösök: elevenek és holtak...”

Szerpilin ezrede elkeseredett harcokban kitör az ellenséges gyűrűből. Őt magát súlyos sebesülten viszik haza Moszkvába. Mint lábbadozó nézi végig azt az emlékezetes nov. 7-i díszszemlét, amikor egyenesen a frontra tartva haladtak végig a Vörös téren a mindenre elszánt csapatok. Sztálin beszédet mond. Szerpilin érzéseit tárja elének a díszszemle után egyik hadseregtörzsnél dolgozó barátjával folytatott beszélgetésének következő részlete:

„Hallgass rám, — mondta Szerpilin áthajolva az asztalon és egyenesen a szemébe nézett. Te ezen a helyen ültél a háború előtt is. Mondd meg nekem: hogyan lehetett, hogy mi nem tudtuk ezt? És ha tudtuk, miért nem jelentettük? És ha ő nem hallgatott meg bennünket, miért nem készítettük rá, hogy meghallgasson? Nem tudok megnyugodni, szüntelen erre gondolok a fronton töltött első nap óta. Senki mástól nem kérdeztem, téled kérdezem...”

— Kérdezz valami könnyebbet! — üött az asztalra Iván Alekszejevics és szeméi egy pillanatra haragos-bánatosan csillantak meg. Szerpilin nem ijedt meg ezektől a szemektől, tovább akart kérdezni, de barátja megállította.

— Hallgass! Hazudni nem akarok, az igazságot pedig nem tudom! És mintha levegő után kapkodna, egészen más hangon kérdezte: — Hogy van Valentyina Jegorovna?”

A gyötrő kérdésekre adott válasz azonban érik már, s nemcsak az emberekben — új páncélos és repülő hadosztályokban realizálódva is. Az írónak nagy érdeme, hogy a két tényező közül az elsőt, az alapvetőt ragadja meg s tárja elénk a művészi ábrázolás mélyreható, hiteles formájában. A regény nagyszámú szereplőjének többsége a győzelembe vetett hittel él. És ebben van alapvető mondanivalója, művészi eszközeinek, nyelvének, stílusának ihletője: a vereségekben születő, távoli és nehéz, de elkerülhetetlenül bekövetkező győzelem. Az érlelődő győzelem csiráinak érzésekben, gondolatokban, tettekben, emberi sorsokban való igaz művészi ábrázolása — ez Szimonov nagy érdeme.

Mert hiszen a Szerpilinéhez hasonló úton jutnak el a győzelemig — elevenen, vagy holtan — az események többi résztvevői is. A győzelem gondolata tölti be utolsó pillanatait Kozirjev hadosztályparancsnoknak, ez ad erőt Szincov politikai helyettesnek arra, hogy súlyos sebesüléssel kétszer is átlépje a frontot, csatlakozzék a harcoló egységekhez, dacoljon az igazolványai elvesztése miatt iránta tanúsított bizalmatlansággal, közkatonaként is folytassa a harcot és csodával határos hőtetteket hajtsaon végre.

De — mint az író érzékelteti — nem is

csodával magyarázhatók ezek a tettek. (Szimonov nem hisz a csodákban még a háborús irodalom területén sem.) Nagyon emberi alapjuk van: az élet szeretete, becsület, kitartás egy igazi ügy szolgálatában. Az emberség jegyében hisz Malinyin, a kristálytiszt jellemű politikai tiszt Szincovnak, így lesz a meghasonlott emberből ismét életének célját látó, bátor katonája a pártnak, ez segít legyőzni és jóra fordítani a háború rettenetes megpróbáltatásait a regényben szereplő egyszerű emberek százainak.

Nem is egyszerű nyomon követni a hol egybefonódó, hol szétváló életsorsok szálait. A krónikális jelleggel egybefonódott dinamizmus, a cselekménynek megfelelő feszült atmoszféra, a gyorsan változó szereplők és színhelyek bemutatására szolgáló sajátos művészi módszer jellemzik a regényt. Bármely lapját felütve élettel teli, történelmileg és egyénileg egyaránt jellemzett alakok — főszereplők lépnek elénk. Ez a tényező is történetük folytatását teszi indokolttá.

Szerpilin felgyógyulása után hadosztályt vezet Moszkva alól — nyugat felé. A mű az első nagyobb ellentámadással záródik. Eljött az az idő (mint a regény egyik szereplője mondja), amelytől kezdve a háború történetét írják. Megrázó és tanulságos azonban az eddig tartó történet is, a veszteségekben születő győzelem története. Emlékezni kell rá.

NAGY LÁSZLÓ